T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEDEN-MEKAN İLİŞKİSİNİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YENİ OLASILIKLAR

SEMİN ERKENEZ

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
BİNA ARAŞTIRMA VE PLANLAMA PROGRAMI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AYŞEN CİRAVOĞLU

İSTANBUL, 2016

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEDEN-MEKAN İLİŞKİSİNİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YENİ OLASILIKLAR

Semin ERKENEZ tarafından hazırlanan tez çalışması 29.11.2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Nur ESİN

Okan Üniversitesi _____

Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

İstanbul Kültür Üniversitesi _____

Doç. Dr. H. Selim ÖKEM

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

ÖNSÖZ

Bu çalışma, belirli kalıplar içinde şekillenen ilişkilerimizi ve mekanlarımızı sorgulama sürecinin ve yeni bağlantılar keşfetme heyecanıyla çıkılan yolun bir kesitidir. Birçok özel insanın yan yana gelmesiyle tamamlanmış bir çalışmadır. Bu anlamda ilk olarak, bu zorlu süreçte özgür düşünebilmemi sağlayan, değerli düşünceleriyle çalışmamı zenginleştiren ve bana yol arkadaşlığı yaparak desteğini her an hissettiren tez danışmanım Doç. Dr. Ayşen Ciravoğlu'na; tez izlememdeki hocalarımdan, deneyimleri ve tecrübeleriyle beni ileriye taşıyan Asuman Türkün'e, heyecanımı paylaşan, beni anlayan ve yaptığı eşsiz katkılarla ufkumu açan Nur Esin'e teşekkürlerimi sunarım.

YTÜ'deki günlerimde her konuda verdiği destek, gösterdiği anlayış ve sevgiden dolayı Prof. Dr. Deniz Erinsel Önder'e; bana her daim inanan, sezgilerime güvenmemi sağlayan, akademisyen olma yolunda eşsiz mesleki deneyimini ve tecrübesini paylaşarak beni yetiştiren, yokluğuna hala alışamadığım sevgili hocam Prof. Dr. Bülent Tarım'a çok teşekkür ederim. Beraber çalıştığımız süreçte göstermiş olduğu hoşgörü, samimiyet ve verdiği destek için Prof. Dr. Tülin Görgülü'ye, yardımını esirgemeyen, samimiyetini hep hissettiğim Doç. Dr. Selim Ökem'e; her anlamda üzerimdeki yükleri hafifleterek günlerimi ferahlatan Yard. Doç. Dr. Senem Kaymaz Koca'ya; içtenliği ve sevgisiyle her anlamda bana destek olan özel insan sevgili Dr. Öze Uluengin'e; doktora sürecim boyunca fikirsel paylaşımda bulunduğum, beni heyecanla dinleyen, soruları ile düşünsel olarak beni ilerleten Özde Özdal'a; hayata bakışı ile başka pencerelerden dünyaya bakabilmemi sağlayan, hayatıma yeni anlamlar kazandıran Burçin Mızrak'a; soğukkanlılığıyla zor zamanlarımda varlığıyla beni rahatlatan Berrak Kırbaş'a ve sıkılıp bunaldığım zamanlarda yardımıma koşan Neslinur Hızlı'ya çok teşekkür ederim.

Ayrıca sevgileriyle her zaman yanımda olup bana güç veren Ayşegül Erkenez Afşar ve Ali Afşar'a; Serhat Erkenez'e ve Aygül Erkenez'e; kıymetlilerim Günay Erkenez ve Serdar Erkenez'e; varlıklarıyla hayatı daha anlamlı kılan, her şeyden çok sevdiğim Levent Afşar ve Alper Afşar'a sonsuz teşekkürler. Ve tabi ki hayatıma mutluluk ve huzur katan kedi kızım Ponyo'ya çok teşekkür ederim. Son olarak, çalışmamı bana verdikleri emeği ve sevgiyi kelimelerle ifade edemeyeceğim annem Günay Erkenez'e ve her an kalbimde yaşayan babam Yaşar Erkenez'e ithaf ediyorum.

Kasım, 2016

Semin ERKENEZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ vii

ÇİZELGE LİSTESİ ix

ÖZET x

ABSTRACT xii

BÖLÜM 1 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 1
1.2 Tezin Amacı 3
1.3 Orjinal Katkı 5
1.3.1 Araştırmanın Özgün Yöntemi: *İlişkisel Topluluk Diyagramı* 5

BÖLÜM 2 18

BEDENİN ÖTEKİLEŞTİRİLME SÜRECİ VE BUGÜNKÜ POTANSİYELLERİ 18

2.1 Ötekileştirme Sürecinin Mantığı 18
2.1.1 'Öteki' Kimliğinin Doğuşu ve Gelişimi 21
2.2 İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Ötekileştirilme Süreci 25
2.2.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Yaşanan Çözülmeler Üzerine Değerlendirme 33
2.2.2 İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Tanımlanması 38
2.2.2.1 Organizma 38
2.2.2.2 Makina Beden 39
2.2.2.3 Bedensiz Organ: 40
2.2.2.4 Bedenin Deneyimselliği 43
2.3 Anti İnsan Merkezci Dönemin Ötekileştirmeye Bakışı 44
2.3.1 Özne'nin Konumunun Değerlendirilmesi 46
2.3.2 İşaretlenen-Öteki'nin Yükselişi 50
2.3.3 Anti İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Tanımlanması: Organsız Beden 55
2.4 İnsan Sonrası Dönemde Ötekinin İstikrarsızlaştırılması 58

2.4.1 Yeni Materyalizm Çerçevesinde İnsan Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi 59
2.4.2 İnsan Sonrasının Melez Bedenleri: Siborg Beden 66
2.5 Beden Çözümlemesinin Değerlendirilmesi 72

BÖLÜM 3 73

MEKANIN ÖTEKİLEŞTİRİLME SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE MEKANA DAİR YENİ POTANSİYELLER 73

3.1 İnsan Merkezci Dönemde Mekan Kurgusu 74
3.1.1 Dönemin Karşı Duruşları ve Öncül Yaklaşımlar 84
3.2 Anti İnsan Merkezci Dönemde Mekan Kurgusu 87
3.2.1 Mekanın Sınırları Üzerinden Bedenin Sınırlarının Aranması 90
3.3 İnsan Sonrası Dönemde Mekansal Kurgu 99
3.3.1 Siborgların Mekanları 102
3.4 Geleceğe Yönelik Beden-Mekan Birlikteliğinin Potansiyellerinin Değerlendirmesi 107

BÖLÜM 4 110

TARİHSEL SÜRECİN DEĞERLENDİRİLMESİ: MEKANIN BEDENLEŞME SÜRECİ 110

3.5 Tarihsel Süreçte Beden ve Mekana Ait Dinamik ve Potansiyellerin İlişkisel Topluluk Diyagramında Değerlendirilmesi 110
3.6 Bedenin Dönüştürücü Mekanizma Olarak Mekan İle İlişkisi 117

BÖLÜM 5 123

SONUÇ VE ÖNERİLER 123

KAYNAKLAR 129

EK-A 137

DÖNEMLER VE OLGULARIN AYRIŞTIRILDIĞI ANALOG AĞ HARİTASI 137

EK-B 139

DİJİTAL AĞ HARİTASI 139

EK-C 141

DÖNEMLERİN KARŞILAŞTIRMALI ÇİZELGESİ 141

ÖZGEÇMİŞ 143

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. 1 Delanda'nın Assemblage anlatımı ve çizimi (Delanda, [21]) 10
Şekil 1. 2 İlişkisel topluluk diyagramının işleyişi 14
Şekil 1. 3 Tezin tasarımı ve kurgusu üzerine 17
Şekil 2. 1 Efendi modeli (Plumwood [1]'dan yararlanılarak oluşturulmuştur) 19
Şekil 2. 2 Genetik denetimin ağ içindeki konumu 27
Şekil 2. 3 Görünmez iktidar- görünür bedenin ağ içindeki konumu 29
Şekil 2. 4 Nakletmenin ağ içindeki konumu 30
Şekil 2. 5 Modern öznenin ağ içindeki konumu 32
Şekil 2. 6 Andy Warhol, Campbell's Soup Cans (Campbell'in Çorba Konservesi Kutuları), 1962- Toplu tüketim ile sanat birleşir[34]..... 35
Şekil 2. 7 Andy Warhol, "Gold Maryilyn" (Altın Marilyn), MoMA, 1962 [35] 35
Şekil 2. 8 Pop Art'ın ağ içindeki konumu 36
Şekil 2. 9 Popüler Kültür'ün ağ içindeki konumu 36
Şekil 2. 10 Organizmanın ağ içindeki konumu 39
Şekil 2. 11 Makina bedenin ağ içindeki konumu 40
Şekil 2. 12 Bedensiz organın ağ içindeki konumu 42
Şekil 2. 13 Sterlac Üçüncü kulak (2003), bedensiz organa örnek [42] 43
Şekil 2. 14 Özne eleştirisinin ağ içindeki konumu 47
Şekil 2. 15 Akılcılığa eleştirisinin ağ içindeki konumu 49
Şekil 2. 16 Öteki'nin ağ içindeki konumu 51
Şekil 2. 17 Lynn Hershman Leeson, Seduction, 1986- kadının erkek tarafından sunumuna eleştiri.....53
Şekil 2. 18 Deleuze ve Guattari'nin Bin Yayla Kitabı'ndaki rizomatik yapının Marc Ngui (2004) tarafından görselleştirilmesi [56] 54
Şekil 2. 19 Organsız Beden'in ağ içindeki konumu 56
Şekil 2. 20 Siborg Beden'in ağ içindeki konumu 67
Şekil 2. 21 Sterlac, Üçüncü kol; 1980, siborg denemesi [69] 68
Şekil 2. 22 Siborg örneği, 2011-felçli bir erkeğin makina-zihin- beden birlikteliği..... 69
Şekil 3. 1 Müller Evi'nin iç mekan düzeni (a-b-c) [74] 76
Şekil 3. 2 Müller Evi'nin ağ içindeki konumu 77
Şekil 3. 3 Villa Savoye'un iç mekan düzeni(a-b) [75], [76] 78
Şekil 3. 4 Villa Savoye'nin ağ içindeki konumu 79
Şekil 3. 5 Farnsworth Evi-cepheden görünüş [77] 80

Şekil 3. 6 Unite d' Habitation, cepheden görünüş (a-b) [78], [79] 81
Şekil 3. 7 Unite D' Habitation'ın ağ içindeki konumu 81
Şekil 3. 8 Le Corbusier'in kenti izleyen gözü [80] 82
Şekil 3. 9 E1027, Cephe, merdiven ve iç mekan görünümü(a-b-c) [83] 85
Şekil 3. 10 The House of Meaning'in farklı versiyonları, değişken yapı [87] 87
Şekil 3. 11 Rebecca Horn'un çalışmaları, Finger Gloves (Parmak Eldivenler) (a), 1972- Overflowing Blood Machine(b), 1970 - beden ve mekan arasındaki dengeleri inceler. Ayrıca bedenin organlarının limitlerini sorgular Bedenin limitlerinin kırılmasının öncülleri [93] 91
Şekil 3. 12 Rebecca Horn'un çalışması, Pencil Mask(Kalem Maskesi), 1972- beden ve mekan arasındaki dengeleri inceler [93] 92
Şekil 3. 13 Gordon Matta-Clark, Splitting (Ayırma) 1974 Toplum üzerindeki disipline edici unsurlar parçalanan, birleştirilen tekrar vücuda getirilen bir mekan olarak işlenmiştir [95] 93
Şekil 3. 14 Vito Acconi; Boardroom (Toplantı Odası) (1976)- bedenin sınırlarının mekan üzerinden sorgulanmasının örneği [97] 94
Şekil 3. 15 Kontrplak Ev, insan bedeninin sınırlarının cephe üzerinden sorgulanması [98] 95
Şekil 3. 16 Çekilme (Withdrawing), bedenin parçalanması, toplumsal kuralların parçalanması(a-b) [98] 95
Şekil 3. 17 Durgun Ev, mekan ile bakabilmek [98] 97
Şekil 3. 18 David Greene, Living Pod (yaşam kapsülü), 1966 [102] 103
Şekil 3. 19 Coop Himmelb(l)au'nun, Cloud (Bulut) 1968 - dinamik bir mimari beden-mekan birlikteliği [103] 105
Şekil 3. 20 Haus-Rucker-Co, Mind Expander 1 (Zihin Genişletici 1), 1967: Çevre ile ilişkileri değiştirmeye yönelik denemeler kişisel, fiziksel ve sosyal dünyayı yeniden algılama [104] 105
Şekil 3. 21 Hous Rocke Co nun Balloon For Two (İkimiz İçin Balon) (1967)(a-b) [105] 106
Şekil 3. 22 'Bedenin sınırlarını kaybetmesi'nin ağ içindeki konumu 108
Şekil 4. 1 İlişkisel Topluluk Diyagramında Beden ve Mekan 113
Şekil 4. 2 Beden ve mekan etkileşimi 118

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 Platon ve Descartes'in temel olarak oluşturdukları ikici yapılar 24
Çizelge 2.2 İnsan merkezci dönemin değerlendirilmesi..... 37
Çizelge 2.3 Anti-insan merkezci dönemin değerlendirilmesi..... 50
Çizelge 2.4 İnsan sonrası dönemin değerlendirmesi 65

ÖZET

BEDEN-MEKAN İLİŞKİSİNİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YENİ OLASILIKLAR

Semin ERKENEZ

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

Çevrede gerçekleşen bütün olaylara ve oluşturulan yaşamsal kurgulara sistematik işleyen bir neden sonuç ilişkisi içerisinde bakılmaktadır. Mekanla, doğayla ve birey olarak diğer insanlarla kurulan ilişkiler tanımlanmış çerçeve ve kalıplar içinde gerçekleşmektedir. İnsanlığın doğayla, farklı cinsiyetteki, kültürdeki ve etnik yapıdaki bireylerle girdiği mücadele hep bu kalıplar içinde gerçekleşmektedir. Ancak ilişkiler tek yönde ve tek bir bağlantı üzerinde oluşmamaktadır. İlişkiler çok yönlü ve boyutludur. Dolayısıyla süregiden alışkanlıklardan kurtulmak için kalıpların sorgulanması ve çözümlenmesi gerekliliği söz konusudur.

Bu noktadan yola çıkarak, kalıpları çözümlemek adına, öncelikle ötekileştirme sorunsalı ele alınmıştır. Ötekileştirme süreci ikici karşıtlıklarla birinin diğerinin altına koyularak sömürülmesine dayanır. Tahakküm yapısının oluşturduğu bu yapı (hiyerarşik yapı) her unsurun taşıdığı özellikleri farklılık olarak tanımlayarak onları homojenize etme eğilimindedir. Böylece bireylerin içindeki çoğulcu yapı unutturulmuş ve sadece dış dünya ile değil kişilerin kendisi ile olan ilişkileri de koparılmıştır. Bu çalışma mevcut çeşitliliklerin yeniden keşfedilmesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle unsurlar arasında hiyerarşik ilişkiler kurmayan bir sistem (ağ kurgusuna sahip bir sistem) üzerinde düşünülmektedir. Bu bağlamda kültürel ve maddesel bir birleşimi temsil eden beden ötekileştirme sorunsalının temel konusu olarak ele alınmıştır. Beden kültürel açıdan etnik ve cinsiyet bağlamında birçok tartışmanın merkezinde yer alır. Bedenin yanında mekan üretilen söylemlerin takibinin yapılabilmesi için önemli bir düzenek olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle beden üzerinden yapılacak olan araştırma paralel olarak mekan üzerinden de yürütülmüştür.

Bedenin değerlendirilmesi, tarihsel bir süreçte incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece bedenin taşıdığı kültürel ve biyolojik kodlar ile bedenin deneyimi üzerinden üretilmiş sınırlar tartışmaya açılmıştır. Beden gerçekten kodları ve sınırların temsil ettiği bir oluşum mudur? Bu bağlamda Sanayi devriminden günümüze bir çözümleme yapılmıştır. Yapılan çözümleme bedenin süreç içinde etkileşime girdiği düşünülen yapılar (politik, düşünsel ve toplumsal süreçler gibi) irdelenerek gerçekleştirilmiştir. Aynı araştırma süreci mekan için de yapılarak bedendeki kimlik değişimlerinin mekan üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Tarihsel süreç insan merkezci, anti insan merkezci ve insan sonrası olarak üç aşamaya ayrılarak değerlendirilmeye alınmıştır. Bedenin dönemler içindeki kimliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bedenin tanımının (kod ve sınır bağlamında) nasıl şekillendiği ve bunda etkili olan dinamikler değerlendirilmiştir. Ayrıca beden için geliştirilen kuramsal yaklaşımların taşıdığı potansiyeller de araştırılmıştır. Böylece süreç içinde karşımıza çıkan organizma, bedensiz organ, organsız beden ve siborg beden gibi tanımlarının parça bütün içinde değerlendirilmesi yapılabilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında beden tanımının mekan ile arasındaki bağlantı irdelenmiştir. Tanımlanmış süreç içinde beden üzerine getirilen tanımlar ve kuramların yansımaları mekan üzerinden takip edilemeye çalışılmıştır. Üçüncü aşamada beden ve mekan üzerinden kurulan tarihsel anlatının değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme için kavramlar *assemblage* kuramından üretilen *ilişkisel topluluk diyagramı* üzerinden etkileşime sokulmuştur. Böylece her parçanın diğeriyle bağlantısını reddetmeden, kendi kimliği üzerine düşünülebilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda hakim anlayış ile dönem içindeki azınlıkta kalan anlayışların sistemi değiştirici ve dönüştürücü etkisi tartışılmıştır. Ayrıca beden ve mekan üzerinden geleceğe ilişkin olasılıklar da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yapılan tarihsel incelemenin bir sonucu olarak bugün mekanın bedenleşme sürecini yaşamanın eşiğinde olduğumuz saptaması yapılmıştır. Son bölümde ise yapılan çözümlemenin tasarım yaklaşımına ve sonraki çalışmalara etkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın beden ve mekanın konumunun tarihsel arka planını ve bugünkü potansiyellerini anlamada bir araç olmasının ötesinde, mekana beden üzerinden yeniden bakmanın önünü açması açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: beden, mekan, yeni materyalizm, assemblage, ağ haritası, mekanın bedenleşmesi, bedenin mekanlaşması

ABSTRACT

ANALYSIS OF BODY-SPACE RELATIONSHIP AND NEW POSSIBILITIES

Semin ERKENEZ

Department of Architecture

Phd. Thesis

Adviser: Doç. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU

All events which are occurring in the environment and the vital fictions which are being constructed are looked from within a systematically operating cause and effect relation. Relations established with the space inhabited as well as with nature and other people as individuals, occur within defined frames and patterns. The struggle of man with nature and individuals who have different genders, cultures and ethnicities takes place within these patterns. However, relations don't consist of one-way connections. Relations are multi-directional and multi-dimensional. Therefore, these patterns should be pondered upon and analyzed in order to get rid of the ongoing habits.

Starting from this perspective, firstly, otherness has been dealt with in order to analyze the patterns. The process of otherness is based on putting one thing on top of the other with dualistic oppositions and claiming superiority upon the other. This structure which is built by domination (hierarchical structure) tends to homogenize every element by defining their characteristics as differences. In doing so, it causes plurality among individuals to be forgotten and individual's relation with the outer world as well as the relation person has with oneself to be broken. This study aims to rediscover existing diversities. Therefore, it thinks within a system which doesn't create asymmetrical relations between elements (rather a system which is based on network structure). In this context, body has been taken as the central subject matter of otherness problem since it represents a combination of the cultural and the material. Body in terms of cultural is located at the heart of many discussions in ethnical and

gender-related contexts. Space comes to the fore, along with the body, as an important means in to track generated discourses. Therefore, the present study, conducted along the lines of the body, has also been conducted along the lines of space to construct a parallel discussion.

The inquiry into the body has brought up the necessity of a historical analysis. Thus, cultural and biological codes carried on the body as well as the limits produced through the experience of the body have all been brought into question. Is body really something that represents codes and limits? An analysis from the industrial revolution up until the present times has been conducted in this context. The analysis has been carried out through inquiries into the structures which are thought to be in interaction with the body within the process (such as political, intellectual and social processes). The same inquiry lines have been performed on the space as well, and the effects of the changes in the identity of the body on space have been studied.

Historical process has been discussed by breaking it into three periods: anthropocentric, anti-anthropocentric, and post-human periods. Identity of the body within these periods has been sized up. The way in which definitions of body were formed (in terms of codes and limits) and the dynamics operating in these processes have been discussed. Also, potentials of theoretical works developed for the body have been studied. Thus, a holistic interpretation of the concepts encountered during the process - such as *organism, organ without body, body without organs, cyborg body* etc. - became possible. The second section of the study concerns inquiry into the connection between definition of the body and space. We tried to track reflections of definitions and theories imposed upon the body throughout the defined process in the plane of space. The third section of the study consists of an evaluation of historical narrative built upon body and space. For this evaluation, concepts have been put into interaction through *relational assemblage diagram* derived from the theory of *assemblage*. The aim in doing so was to be able to think upon each element's own identity without denying its connection to the other. Additionally, revisionary and transformative effects on the system of dominant understanding as well as radical approaches which remain as minorities within a period have been discussed. Possibilities concerning the future have also been evaluated through body and space. As a result of the historical analysis conducted in this scope, we concluded that today, we are on the brink of experiencing the process of embodiment of space. And in the last section, design model of the conducted analysis and its possible effects on future studies have been discussed. In this context, we think that this study is significant in opening up a way to reevaluate the space through the body, beyond being merely a means to understand historical background and present potentials of the position of the body and the space.

Key words: body, space, new materialism, assemblage, network mapping, embodiment of space, spatialisation of body

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Doğayla uyumlu ve toplumsal olarak eşitlikçi, özgür bireylerin mekanlarının üretilmesi için gerekli paradigmanın oluşturulması, bireylerin kendileri ve çevresindeki canlı ve cansız varlıklar ile kurdukları ilişkiler ağının irdelenmesi ve kalıpların dışına çıkılmasına bağlıdır. Buna giden yol, beden ve mekan üzerinden oluşturulan ayrılıkları, sınırlar çizilerek güçlendirilmiş karşıtlıkları sorgulamaktan geçmektedir. Bu sorgulama bu tez kapsamında üç dönem üzerinden yapılmıştır. Bunlar, insan merkezci, anti insan merkezci ve insan sonrası dönemlerdir.

Bu bağlamda Plumwood [1] problemin kaynağını ötekileştirme olarak belirlemektedir ve bu sorunsalı da *efendi modeli* üzerinden tanımlamıştır. Bu bağlamda Plumwood, Platon ve Kartezyen düşüncenin Descartes'in temellerini attığı bedenin ötekileştirilme sürecini inceler. Batılı ataerkil yapının ikiciliği kullanarak oluşturduğu karşıtlıklarla toplumsal yapılanmayı, bilim felsefesini ve batı kültürünü şekillendirişini açıklar. İkici yapı bir hiyerarşi tanımlar. İkili karşıtlıklardaki bir unsur hiyerarşik sistemde alta koyulup, ötekileştirilerek sömürüsü olağan hale getirilir. Akıl/beden, kültür/doğa, erkek/kadın, özne/nesne ve canlı/cansız gibi karşıtlıklar oluşturularak birinin ötekine yeğ tutulması sağlanarak aralarında asimetrik ilişkiler kurulur. Bu bağlamda Plumwood [1] ikiciyi yapıyı kullanarak ötekileştirmeyi gerçekleştiren yapıları tahakküm yapıları olarak tanımlar. Oluşturulan bu asimetrik ilişki sayesinde tahakküm yapılarının kültürü her şeyin üstünde ve ötesindedir ve her şey onun ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda şekillenir (Plumwood, [1]). Plumwood'un sunduğu tartışma, insan merkezci dönemi

şekillendiren Aydınlanma felsefesi ve dönem içinde bedene bakışın temellerini atan Kartezyen anlayışın çözümlenmesi için önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda çalışmada *organizma, makina beden* ve *bedensiz organ* kavramları, insan merkezci dönemdeki beden yaklaşımlarını ifade etmek için kullanılır.

Anti insan merkezci dönemde ötekileştirme sorunsalının çözümü için düşünürler tahakküm yapılarına eleştirilerini getirerek ve öteki (beden, nesne, doğa gibi) kavramı üzerine odaklanırlar. Derrida [2]; dil üzerinden tartışmayı yürütür. Karşıtlık içinde kullanılan kavramların birini diğerinin yerine koymadan düşünmek gerekliliğinden bahseder. Foucault'a [3] göre; tek kültür tahakküm yapısını sunar. Bu nedenle tahakküm yapılarına karşı ayrı türleri öne çıkaran bir yaklaşım sunar. Dönemin "*öteki*"ne bakışını değerlendirme açısından Derrida ve Foucault'un yaklaşımlarını incelemek önemlidir. Ancak Deleuze kendi dönemindeki diğer kuramcılardan ayrılır. Deleuze [4] öteki tanımını yapmak yerine karşıtlıklar arasında kurulacak ilişki üzerine düşünür. Çünkü Deleuze'e göre öteki'nin (öteki üst başlığında temsil edilenler) varlığı diğer unsurlarla ilişkisi esnasında düşünülür ve buna göre tanımlanır. Bu çalışmada anti insan merkezci dönemin beden yaklaşımı Deleuze üzerinden okunur. Deleuze *organsız beden* kavramı ile bedeni tartışmaya açar.

Çalışma içinde insan sonrası tanımı Braidotti'nin [5] çalışması üzerinden kullanılmıştır. İnsan sonrası dönemde öteki yerine Deleuze'nin yaklaşımından yola çıkarak karşıtlıklar arasında ilişkisellik vurgusu tartışılmıştır. Burada ilişkisellikten kast edilen her unsurun birbiri ile bağlantı ve etkileşim içinde olduğudur. Ancak bu ilişki asimetrik değildir. Delanda [6] sunduğu yaklaşımla, ikilikler arasında negatif ilişkiler değil pozitif, faydalı ilişkiler kurmayı önerir. Bu bağlamda Barad [7] çalışmalarında fizikçi olarak ilişkisellik kavramını dünyanın parçası olma hali olarak açıklar. Braidotti de [5] diğerleri gibi farklılık yerine ilişkisellik vurgusu yapar. Böylece canlı ve cansız varlıklar arasındaki varoluşsal bağlantıya dikkat çeker ve yeni akrabalıklar tanımlar. Yeni akrabalıklar evrendeki unsurların evrimsel olarak birbirinden gelmesidir. Braidotti Haraway'in [8] *siborg beden* kavramını kullanarak insan sonrası bedenin açılımını yapar. Böylece yeni akrabalıkları Haraway gibi *siborg beden* üzerinden yürütür.

Bu araştırmada Sanayi Devriminden günümüze kadarki tarihsel süreçte yukarıda sözü edilen kuramlar ışığında beden tartışılmıştır. Aynı zamanda beden okuması yapılırken belirlenmiş süreç içinde beden mekan ilişkisi de mercek altına alınmıştır. İnsan merkezci dönemde mekan kurgusunun beden üzerinde oluşturduğu ayrıştırıcı rolü Colomina [9] ve Şentürk [10], [11] çalışmalarında Adolf Loos ve Le Corbusier üzerinden değerlendirilir. Bu çalışmalar beden mekan ilişkisini değerlendirmemizde bir altlık oluşturmuştur. Ayrıca dönemin öncül kabul ettiğimiz örnekleri de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Grosz anti insan merkezci dönemdeki kuramcıların (Derrida, Foucault ve Deleuze'in) yaklaşımlarını mekan üzerinden tartışmaya açar. Elizabeth Grosz [12] organsız bedenin potansiyellerini değerlendirir. Bu bağlamda çalışma içinde de organsız bedenin potansiyelleri mekan ve beden denemeleri üzerinden değerlendirilmiştir. İnsan sonrası dönemse Teyssot'un [13] mekan ve beden çalışmalarından faydalınarak, siborgların mekanlarının öncülleri olarak kabul edebileceğimiz denemeler üzerinden yürütülmüştür.

1.2 Tezin Amacı

'Öteki' olanı öteki kılan farklılık tanımıdır. Bu farkların belirgin hale gelebilmesi için toplum homojenize edilmeye çalışılır. Ancak doğal sistemde farklılıklar bir özellik olarak var olur. İçimizde birçok özelliği taşımakta olduğumuz gibi. Ancak tahakküm yapıları oluşturdukları sistemin kusursuz işlemesi adına kendilerine göre belirledikleri özellikleri norm olarak tanımlamış, diğer özellikleri dışarıda bırakarak belirli kalıplar ve tanımlar oluşturmuşlardır. Karşıtlıklarla (akıl/beden, kültür/doğa, erkek/kadın, özne/nesne ve canlı/cansız gibi) unsurlar arasında asimetrik ilişkiler kurulmuştur. Böylece insanlara içlerindeki çoğulcu yapı unutturulmuş ve aslında sadece insanın dünya ile değil kendi ile olan ilişkileri de koparılmıştır. Bu çalışma 'fark'lılığın yorumlanmasında farklılık yaratarak insana ve dünyaya eleştirel olmayan, çözümleyici bir gözle bakma arayışındadır. Bir başka deyişle insanın içinde taşıdığı '*farklılık'*ların keşfidir.

Beden, maddesel varlığının yanında aynı zamanda söylem ve tahakküm yapılarının etkisinde olan kültürel bir oluşumdur (Dolpjin ve Tuin, [14]). Ötekileştirme problemine karşı, çalışmanın çıkış noktasını *'öteki'siz* bir yaşam arayışı oluşturmaktadır. Beden

burada önemli bir noktada yer alır. Çünkü ötekileştirme politikalarının sonucu olan insan olma, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, etnik özellikler gibi problemli kültürel kodlamalar beden üzerinden yapılmaktadır. Bedenin ideal fiziksel durumu için belirli sınırlar çizilmektedir. Tanımlanan bu kalıplar insanın kendisiyle olan içsel ilişkisinde, diğer insanlarla ve yaşam kaynağı olan doğayla olan ilişkilerinde belirleyici rol oynamaktadır. Toplumsal olarak ilişkilerimiz bu bağlamda gerçekleşmektedir. Bu nedenle temel olarak sorulması gereken 'Beden gerçekten belirli kodlar ve sınırlar üzerinden tanımlanabilir mi?' sorusudur. Bu sorunun çözümlenmesinin yapılabilmesi için de bedenin süreç içinde hangi bağlamlar içinde tanımlandığının incelenmesi önem arz etmektedir. Diğer taraftan bedenin tanımı mekan ile ilişkilerimizi de etkilemektedir. Teyysot [15] tasarlanan mekanların toplumsal ilişkiler için bir sorgulama düzeneği olarak işlev gördüğünden bahseder. Mekan tıpkı cerrahi bir gereç gibi işlev görür ve söylemi açığa çıkartır. Bu bağlamda bedenin şekillenişi ile mekanın üzerindeki etkilerini okumak mümkün görünmektedir. Bu doğrultuda kuramsal araştırmayı yönlendirecek sorular aşağıdaki şekildedir:

- Sanayi Devriminden günümüze insanlığın düşünsel olarak nasıl bir değişim, evrim içerisindedir? Geçirilen düşünsel evrimin beden üzerindeki yansımaları nelerdir?
- Tanımlanmış tarihsel süreç içinde bedenin farklı şekillerde tanımlanmasının mekan üzerindeki yansıması nasıldır?
- Bedenin tanımlamış kodlardan ve sınırlardan kurtulması, mekanda mevcut biçimsel, işlevsel ve tipolojik klişelerden kopuşu sağlayabilir mi? Kopuş halinde beden ve mekanın ilişkisi nasıl şekillenebilir?

Bu sorular kapsamında bedenin ötekileştirme sürecinde etkili olan söylemlerden yola çıkarak Sanayi devriminden günümüze bedene dair tartışmaların açılımı yapılacaktır. Çalışmanın amacı, bu bağlamda beden kuramlarının üzerinde etkili dinamikleri tartışmak ve beden kuramlarının taşıdığı potansiyellerin beden-mekan ilişkisi üzerinden çözümlemesini yapmaktır.

1.3 Orjinal Katkı

Ötekileştirme problemin çözümünde tahakküm yapılarının varlığını kabul etmek yeterli değildir. Tahakküm yapılarına ait mekanizmaların nasıl işlediğinin görünür hale getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle detaylı bir inceleme gerekliliği açıktır. Böylece birbirini etkileyen dinamiklerin tanımlanması ve etkisinin araştırılması sağlanacaktır. Bunun çözümlenmesi için bu araştırmada esnekliğe sahip ve parçaları kendi özellikleri ile değerlendirebilecek bir yaklaşım önerilmektedir. Beden çalışma alanı olarak sadece maddesel varlığı değil, kültürel varlığı nedeniyle sosyolojik bir oluşumdur. Yapılan çalışma, bedeni sadece bu bağlamda ele alan bir tarihsel okumanın ötesinde, bedenin ve beden üzerindeki denetimin mekânsal ölçekteki yansımaları üzerinden söz söyleme çabasındadır. Hiyerarşik sistem içinde ötekileştirilen bedenin mekanları ve hiyerarşik yapılanmamış bir ağ sistemi içinde tanımlanacak bedenin mekanları araştırılacaktır. Bunun için tarihsel sürecin okuması yapılırken, ilişkiler ve olgular bir ağ haritası üzerinden de görselleştirilmiştir. İlişkisel topluluk diyagramı üzerinden dinamikler ve potansiyellerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu anlamda araştırmanın kendine özgü ihtiyaçlarından doğan yöntemi de çalışmanın ortaya koyduğu diğer bir katkı olarak değerlendirilebilir. Böylece mekana dair farklı bir söz söylenebileceği, yeni bağlantıların keşfedilebileceği ve yeni bir tasarım anlayışının yolunun açılacağı düşünülmektedir.

1.3.1 Araştırmanın Özgün Yöntemi: *İlişkisel Topluluk Diyagramı*

Bedeni tarihsel perspektifte ele alan bu çalışma kuramsal bir çalışmadır. Çalışmada tarihsel süreçte sadece beden değil, mekan ile ilişkileri de ele alınacaktır. Ayrıca temel alınan yaklaşım sistemin ipuçlarını içeren işaretleri kaçırmamak adına bir çözümleme girişimidir. Bedenin çözümlenmesi yapılırken, kavramlar arasındaki ilişkilerin değerleri ölçülebilecek ya da formüle edilebilecek bir yapı içermemektedir. Analiz ve sentezin bir arada geri beslemeli olarak yapılması, sürecin içindeki ilişkisel yapının değerlendirilmesi gerekliliği söz konusudur. Bu kapsamda, beden ve mekanın sistem[1] içindeki konumunu

[1] Araştırmada evren bir sistem olarak görülmektedir; içinde birçok alt mekanizmaları barındıran işleyen bir mekanizma olarak düşünülmektedir. Tarihsel süreç içinde değerlendirdiğimiz dönemler de bu

değerlendirebilmek için, parçadan bütüne ilerleyen bir yaklaşım gerekliliği doğmaktadır. Bu nedenle çalışmanın temel kabulleri yeni materyalist[2] felsefe çerçevesinde yapılmıştır. Bedenin topluluğun ilişki ağı içindeki konumunu ve mekan ile bağlantısını değerlendirmek için Delanda'nın [16] 'Assemblage' kuramından faydalanılmıştır. Bu sayede ilişkiler arasındaki dinamikleri ve potansiyelleri çözümlemek adına bir *'ilişkisel topluluk diyagramı'* oluşturulmuştur.

Beden ve mekan ilişkisinin çözümlenmesi için, beden ve mekan ilişkisinin dününe, bugününe bakılmalı ve yarın için de taşıdığı mevcut potansiyeller değerlendirilebilmelidir. Sanayi Devriminden günümüze olan tarihsel aralıkta bu çözümleme gerçekleştirilmiştir. Ancak çizgisel olmayan tarihsel anlayış ve kaos[3] kuramını da içine alan bir yaklaşımla okuma gerçekleştirilmiştir. 19. yüzyılda klasik termodinamik kanunlarına göre zaman okunun sadece ileriye dönük olması yani geriye dönüşün olmadığı fikri fizik, kimya ve biyoloji gibi bilim dallarının içerisinde de etkili olduğunu söylemek yanlış değildir. Ancak Ilya Prigogine [18] 1960'larda klasik neden sonuç ilişkilerinin ancak enerjinin korunduğu kapalı sistemlerde geçerli olduğunu göstererek bir devrim yaratmıştır. Buna göre sistem içerisinde dışarıdan enerji akışına imkan verilirse ki bu sistemin içinde bulunduğu dengenin bozulması anlamına gelir, tarihsel oluşların çeşitliliği artacaktır. Çizgisel olmayan bir bilim ve tarih anlayışını

---

sistemin bir parçasıdır. Beden ve mekanın sistem içindeki konumundan kast edilen tarihsel çözümleme süreci içinde bulundukları konumlardır.

[2] Yeni Materyalizm İnsan Sonrası Dönem içinde detaylı olarak anlatılmıştır. Ayrıca çalışmanın yöntemi yeni materyalist felsefenin kabullerini yansıtmaktadır.

[3] Tarih kaotik bir davranış biçimi gösteren bir sistem olarak düşünülebilir. Kaos teorisi tarihin kavramsallaştırılmasını önerir. Böylece tarihteki süreksizliği anlama ve tarih anlatısına yeni bir perspektif sağlamayı da getirir. Tarihsel olaylar kaos teorisinin paradoksunu içinde barındırmaktadırlar. Geçmişte olan olaylar gelecek açısından belirleyicidir. Ancak tarihsel olaylar belirlenemez ve tahmin edilemezdir; nedenselliği doğrusal örüntü, başka bir şekilde söylemek gerekirse çizgisel olarak ilerleyen veya tekrar eden kurallar sistemi şeklinde edilemez. Kaos teorisi deterministik olarak görülür. Geçmişteki olaylar gelecekteki olayları belirler. Ancak gelecekteki davranışlar kestirilemez. Bu tanımın bir özelliği de kelebek etkisidir: Küçük ya da önemsiz olayların büyük ya da dramatik etkileri olabilir. Tekrarlanan simetri (kaos teorisi) bir duruma işaret eder. Bu durum sistemin yakın davranış ve değerlerine dönüşür. Buna en iyi örnek mevsimlerin değişim örüntüsüdür. Tekrarlanan simetri Nietzsche'nin 'sonsuz dönüş' felsefesinin yankısı olarak yorumlanır. Nietzsche'nin (Nietzsche'den aktaran Ward, [17]. Sistemi halkalı (periyodik) bir döngü örüntüsünde hareket eder. Olaylar ve fenomenler tıpatıp aynısı olmaksızın dönerler. Başka bir değişle sonsuz tekrarlar yaşanmaktadır. Sonuç ve etkinin lineer olması mümkün değildir. Çünkü dünya lineer nedensellikler için fazla kompleks bir yapıya sahiptir Ward [17]).

ortaya çıkarmıştır. Böylece çizgisel bilimin temsilcisi olan '*yasabilimsel, tümdengelimci bilimsel açıklama modeli denen pozitivist anlayışın reddedilmesi'* (Delanda, [19]; sf.13*)* gerekliliği ortaya koyulur. Tek bir kararlılık ya da sonuç yerine statik, periyodik ve kaotik birçoklu oluş biçimleri bulunmaktadır. Ayrıca Delanda sitemin değişikliği sırasında küçük akışların kritik rol oynayacağını gözler önüne sermiştir. Dolayısı ile belirli bir sistemin şimdiki durumunun anlaşılabilmesi için tarihsel olarak nasıl bir süreç geçirdiğinin incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü bileşenler arasında geri beslemeli ve dinamik bir ilişki mevcuttur. Sistemlerin çizgisel olmadığı ve geri beslemeli durumun yarattığı ilişkiselliği sayesinde evrim teorisi de dahil olmak üzere bilim dünyası şu anda dünyanın bulunduğu konumun son hali ve ideali olmadığı, tarihsel bir süreç içerisinde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Böylece bir önceki durum kendinden sonraki gelen durumları da etkilemektedir. Hiç bir sistem birbirinden bağımsız değildir (Delanda, [19]).

Cansız varlıkların salt enerji akışı sonucunda kendi kendilerine örgütlenme (self-organization)[4] potansiyeli olduğu bilinmektedir. Ancak insan toplulukların bir araya gelişlerinde sadece enerji ve rastlantısal birlikteliklerin yanında, düşünce sisteminin etkilendiği karar alama mekanizmalarının varlığı söz konusudur. Siyasi ve ekonomik olaylar, toplumsal yapılar üzerinde etkilidirler. İnançlar ya da arzular bütün içindeki bireyleri, karar alma süreçlerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle madde ve enerjinin kendi kendine örgütlenme potansiyeli ile insanların tasarlanmış hareketlerinin etkilerinin bir arada tartışılma gerekliliği açıktır. Her iki durum da bir arada tartışılarak yeni bir metodoloji gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü çizgisel olmayan süreç için sonuç tahminleri yapmak analitik çözümleme ile gerçekleşecek sınırlılık içerisinde değildir. İşte bu çoklu ihtimaller doğrultusunda bir araya gelişler öngörülemeyen özellikler (emergent properties)[5] taşır. Delanda bu durumu söyle açıklamaktadır.

---

[4] Kendi kendine örgütlenme kavramı, bilim dünyasında son otuz yıl içerisinde önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Madde içinde bulundurduğu enerji ile kendi kendine örgütlenme potansiyeline sahiptir. Böylece inorganik maddenin değişken ve yaratıcı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Daha detaylı bilgi için, Ilya Prigogine'nin [18] Order Out Of Chaos kitabına bakılabilir.

[5] Karmaşıklık ve kendi kendine örgütlenme dinamiklerini konu alan bilim dalları tarafından kullanılan 'emergence' ve ondan türetilen 'emergent' kavramı (belirleme ve ortaya çıkma anlamı) 'basit kurallardan karmaşık örüntüler oluşturma süreci' olarak tanımlanıyor. Örneklemek gerekirse çok sayıda

'Bu öngörülmemiş, birden beliriveren (ya da sinerjik) özellikler parçalar arasındaki etkileşimlere dayanır, bu da demektir ki bütünden yola çıkıp bütünü onu oluşturan parçalara ayıran (bir ekosistemi türlere, bir toplumu kurumlara ayıran) yukarıdan aşağıya gidecek analitik bir yaklaşım tam da bu özellikleri gözden kaçırmaya mahkumdur. Başka bir değişle bir bütünü parçalarına ayırarak incelemek, ardından bu parçaları birbirlerine ekleyerek bütününün modelini çıkarmaya çalışmak karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan her türlü özelliği gözden kaçırmak demek olur, çünkü bu özelliğin yol açtığı sonucun toplama yoluyla değil çarpma yoluyla (yani karşılıklı etkileşimi dikkate alarak) bulunması gerekebilir.' (Delanda, [19]; sf.18).

Oluşan toplulukların aralarındaki ilişkilerin incelenebilmesi ve sistemin kimliğinin çözümlenmesi için 'assemblage' kuramı devreye girer. Günümüzde bedenin sadece söylemin ürettiği bir oluşum olmadığı ayrıca maddesel bir yapı olduğu bilinmektedir. Maddenin ön plana çıkması insan merkezci bir araştırma metodolojisinde bilim dünyasına bir alternatif sunmaktadır. Böylece sosyal teorilerin ya da insan olmayan varlıkları (örneğin doğanın araştırılması) araştırmanın yeni yolları aranabilmektedir. Gerçekçi ve özdekçi paradigmalar bu konuda insan merkezci yaklaşımın sınırlılıklarından haberdar olmalarına rağmen onların da öznellik ve söylem üzerine yaklaşımları yeterli değildir. Ancak madde ve söylem çalışmalarının yenileyici bir etkisi bulunmaktadır. Metinler, söylemler, bedenler, teknolojiler, insan olmayan şeyler ve fiziksel ve sosyal bağlam aralarında kurdukları melez birliktelikler ile yeni bir bakış açısının önü açılır. Aktörler, kimlik ve öznelliğin özgün kuramını oluştururlar. Donna Haraway'in [8] siborg ile sunduğu sibernetik organizma melezliğin en önemli örneklerinden birisidir. Siborg'un teori ve fabrikasyon olanı melezlenmesi, makina ve organ melezliğini oluşturması sayesinde ilişkisel bir bakış açısı ortaya çıkar (Robertson, [20]). Aynı şekilde Bruna Latour da benzer bir yaklaşım (aktör-ağ kuramı-actor-network theory) ile insan ve insan olmayan aktörler arasındaki maddesel bağlantıları araştırmaya çalışır. Bu doğrultuda Delanda, Deleuze'ün [4] 'assemblage-strata'

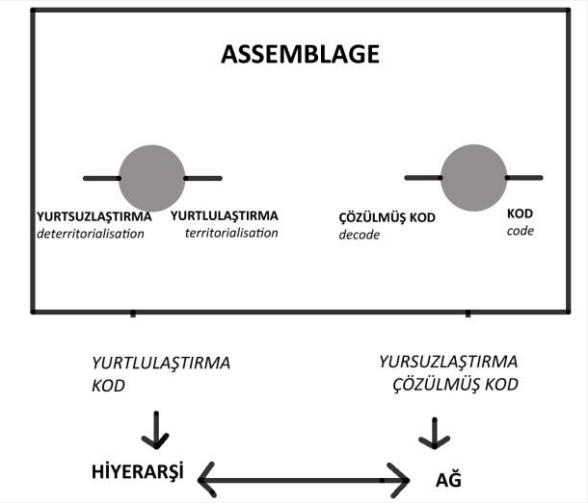
nöronun kendilerinin düşünme yetisine sahip olmamalarına rağmen bir araya gelerek kurdukları ilişkiler ile düşünme kapasitesine sahip bir organ olan insan beynini üretmesi 'emergence' dir. Bu tariften hareketle bir olayın *emergent* olabilmesi için *öngörülemez* olması gerekmektedir. (Delanda, [19]; sf.18) Bu nedenle 'emergent' sözcüğünün karşılığı olarak öngörülmez kelimesi kullanılmıştır.

yaklaşımını yeniden ele alarak, bize hem maddesel hem de söylemsel olanı ve ilişkilerini incelememiz için melez ve monist[6] bir yaklaşım sunmaktadır (Delanda, [21]).

Delanda [19] insan dünyasının çok katmanlı yapısı içinde her varlığın farklı seviyedeki yapılarının kabulünü yapar ve bütün özelliklerinin parçalarının birbirleri ile ilişkisinden meydana geldiğini söyler. Örneklemek gerekirse sosyal gruplar ve organizasyonlar kişiliklerin, normların, alışkanlıkların, geleneklerin bir araya toplanmalarıdır. Diğer bir örnek olarak kentler verilebilir. Kentler bireylerin, toplumsal ağların, alt yapı sistemlerinin bir araya gelişidir. Bütün bu oluşumlar, birleşimler parçaların birbirleri ile mevcut veya olası ilişkilerine göre şekillenir. Bu nedenle bir bütün içindeki parçalar önemlidir (Delanda, [19]). Bir toplam içindeki parçalar incelenmeden bütüne göre değerlendirilemez; yani parçaların kimliği bütünün kimliğine indirgenemez. Ayrıca homojen bir oluşum dahi olsa, her grup kendi içinde bir uyumsuzluk barındırır.

Bir bütün içindeki parçaların özellikleri materyal (material components) bileşenler ve ifade (expression components) bileşenleri olarak tanımlanır. Bir birleşim ya da topluluk, bazen sadece maddesel ya da ifade bileşenlerin birisinden meydana gelir ya da her iki bileşeni de içinde barındırır. Metaryal birleşenleri; mekanlar, nesneler, beden gibi varlıklar, ifadesel bileşenleri ise kimlikler, işaretler, arzular, davranışlar, özneler, mimikler oluşturabilir. Böylece farklı birleşim kapasiteleri taşırlar. Birleşenlerin bir birleşim içerisindeki rolleri farklı olabilir (Delanda, [21]). Yani insan bedeni bir organizasyon içinde işlevsel durumu ile maddesel birleşenini oluştururken, kurallar, gelenekler ile grubun anlatım rollerini de tanımlar. Buna göre bir topluluğun içinde bulundurduğu parçalar ile nasıl bir yapıya sahip olduğu, değişime açık olup olmadığı ya da gelişen kimliğine dair fikir sahibi olabiliriz.

[6] Herşeyin madde ve enerjiden oluştuğunu ve tek bir tözden geldiğini savunan felsefi görüştür (Delanda, [19]).

Şekil 1. 1 Delanda'nın Assemblage anlatımı ve çizimi (Delanda, [21])

Topluluğun kimliğine etki eden iki değişken tanımlanmıştır. Değişkenler tıpkı bir makinenin düğmesi gibi işlerler ve bunlarla sistem dönüştürülür. Bu değişkenlerden biri yurtlulaştırma (territorialisation)[7] (ülke sınırları, konutun sınırları, mahremiyetten oluşan sınırlar vb.) diğeri koddur (dinler, ritüeller, kültür, DNA vb.). Yurtlulaştırma ve kodlar birleşenleri arasında olabilecek ilişkiselliğin kapasitesini ve kimliğini belirlerler. Maksimum seviyedeki kod ve yurtlulaştırma etkileri ile bileşenler hiyerarşik bir yapı tanımlar, hiyerarşik bir yapı içinde var olurlar (Şekil 1. 1) (Delanda, [21]).

Bu değişkenlerin minimuma inmesi, kodların çözülmesi ve yurtsuzlaştırmanın gerçekleşmesi, yeniden başka bir noktaya bağlanma ihtimallerini ortaya çıkarır, bir ağ yapısı tanımlar. Bu noktada parçaların yurtsuzlaştırılması (deteriatorilization) ve yeniden yurtlulaştırılmaları (reteritorialization) süreçleri bir parçanın başka bir bütünün içerinde değerlendirilmesi olarak ele alınabilir (Delanda, [21]). Aslında bu geçici bir bağlanmadır. Burada önemli olan bu iki değişkenin bir sayısal değer taşımamasıdır. Yani bu değişkenler niceliksel değildir. Bu nedenle düğmelerin ne kadar çevrildiğinde nasıl sonuçlar çıkacağı kesin bilinemez. Sistemin kimliği kararlı hale getirilebilir ya da kararlılığı bozulabilir. Daha açıklamak gerekirse sistemin hiyerarşik ya da ağ ilişkisi tanımlayıp tanımlamadığı bu değişkenlerin durumuna göre değerlendirilir (Delanda,

[7] Çalışma içerisinde 'territorilization'-yurtlulaştırma kavramı 'sınır' kelimesi ile ifade edilecektir. Özellikle hem mekan hem de beden sınırlarına yönelik tanımlar içerisinde geçen sınıra yönelik açıklamalar bu bağlamda kullanılmaktadır. Yurtlulaştırma bir sınır içinde kalmayı, yurtsuzlaştırma ise sınırsız geçişler çerçevesinde değerlendirilecektir.

[16]). Bileşenlerin hiyerarşik bir sistem içinde bulunması parçanın bütüne kaynaşması ile olur. Yani bir topluluğun hiyerarşik kimliğe sahip olması (maksimum kod ve maksimum yurtlulaştırma) topluluk içindeki parçaların bütün ile kaynaşması anlamına gelir. Ancak tam tersi durumda (kodların çözülmesi ve yurtsuzlaştırılması) parça bütün arasında bağlanma söz konusu olur (Delanda, [21]).

Kuram içinde bir nedensellik mekanizması taşır. Parçalar arası ve parça bütün ilişkisi arasındaki nedensellik ilişkisi çok önemlidir. Kuramda parçalar arasında çizgisel bir ilişki olduğunu reddedilir. Bunun anlamı şudur: aynı nedenler aynı sonuçları doğurur. Ancak burada parçaların içerdikleri karmaşık yapı göz ardı edildiğinden indirgemeci yaklaşım reddedilerek parçaların taşıdıkları potansiyellerinin üretecekleri yeni ilişki potansiyelleri üzerinde durulur. Kaos teorisinde olduğu gibi küçük olaylar beklenmedik ve büyük olaylara yol açabilir ve aradaki nedensellik, olasılıklar üzerinden işleyiş içerisindedir, yani çizgisel değildir.

Ancak bu noktada önemli olan ilişkilerin içsel değil dışsal kurulmasıdır. İlişkiler vardır. İlişkinin olmaması durumu sisteme aşkınlık atfeder. Nedensellik içerisinde ilişkiler ve ihtimaller gerçekleşir. Bu çalışmanın pozitivist yönüdür. Ancak öngörülemeyen özellikler (emergent properties) önemlidir. Çünkü unsurların fonksiyon ve taşıdıkları ilişkisel kapasite öngörülemeyen özellikler ile bağlantılıdır. Parçalar arasındaki ilişkiler, yorumlamacı (interpretivist) yaklaşımda kavramsal ya da dilsel kategorilere ayrılırken, pozitivistler (positivists) bu ilişkileri olaylar arasında gözlemlenebilen değişmez bağlantılar olarak değerlendirirken, gerçekçiler (realists) nedenselliği olaylar arasındaki üretimin nesnel ilişkisi olarak yorumlarlar (Robertson, [20]). Assemblage kuramı parçadan bütüne inceleme çerçevesi sunmaktadır. Assemblage kuramı toplumsal bir yapıdaki parçaların, çoklu fonksiyonları, değişkenlikleri ve akıcılıklarının üzerine odaklanılmasıdır. Assemblage teorisinde bir bütünün bileşeni olan parçalar durağan ve sabit değillerdir. Bu parçalar yerinden edilebilir ve tekrar başka bir bütün içine yerleştirilebilirler. Böyle dışsal bir ilişki kurulur. Kurulan ya da kurulacak olan ilişkiler bir nedensellik içinde gerçekleşir, bu açıdan eleştirel gerçeklik kuramına benzerlik gösterir. Ağ içindeki bileşenlerin ilişkileri basit bir şekilde sınanamaz, ancak aktörlerin

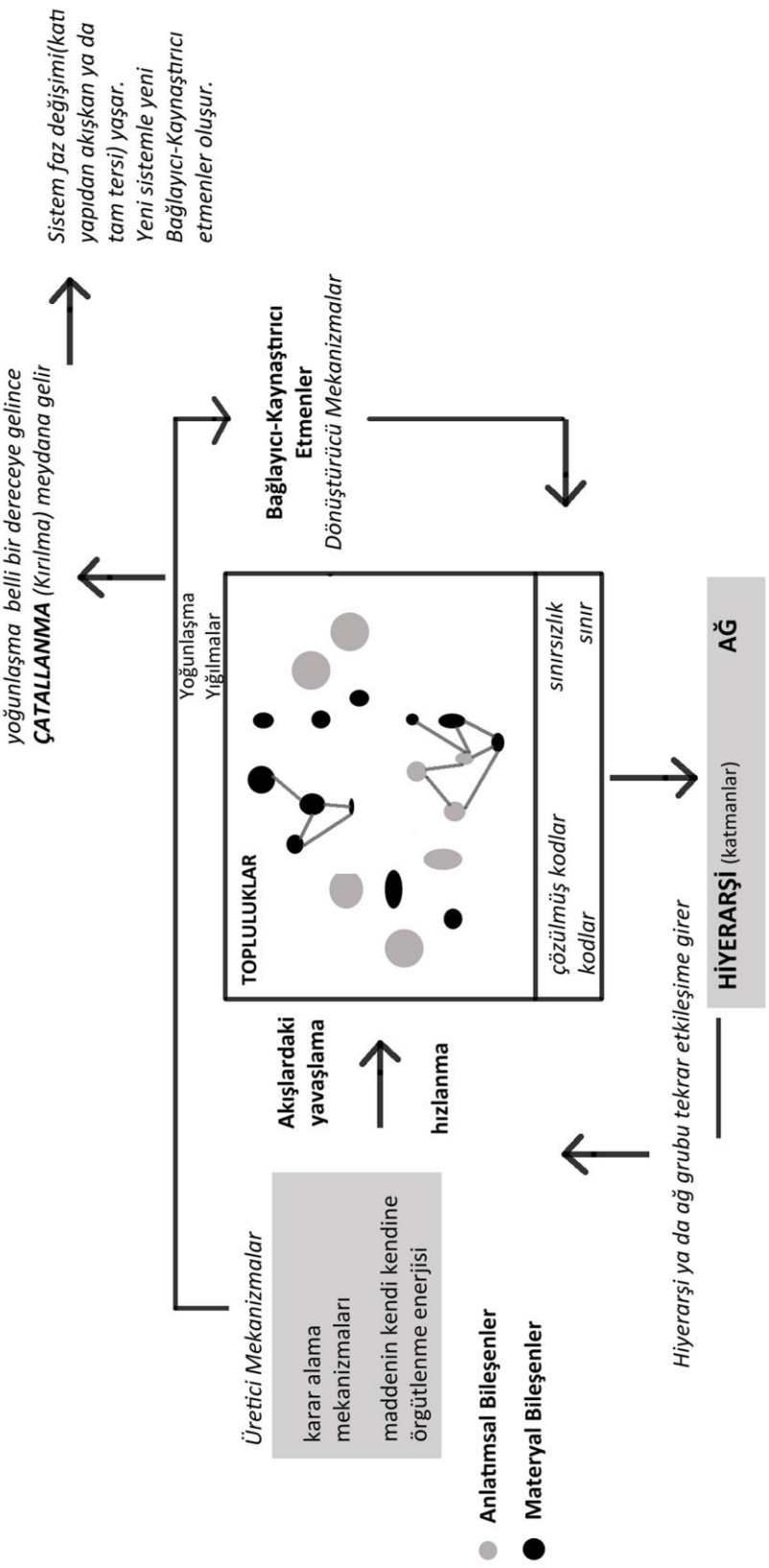
nedensellik içinde ilişki kurma kapasiteleri tartışılabilir (Delanda, [19]). Böylece her bileşen o anda ortada olmayan ya da görünmeyen bir potansiyel taşımaktadır.

Bir bileşim içindeki varlıklar kimliklerini birleşim içinde kaybetmezler ancak oluşan bütün bu varlıkların kimliklerinden bağımsız bir oluşum meydana getirebilirler. Ancak bütünü dönüştürebilme ihtimallerini de taşırlar. Ayrıca bütünün içerisinden parçanın çıkarılması halinde de varlık hala kimliğini ve ilişkisel potansiyelini sürdürür. Bütün ve parça ilişkisinin değerlendirilmesinde Delanda [21] içsel bir ilişki kurgusunu reddeder. Çünkü içsel ilişki organizma anlayışı mantığında bir ilişki sistemi sunar. Burada parçanın bütünden bağımsız hareketini imkansız kılar. Hiyerarşi tanımı da bunu getirir. Parçaların kimliği bütün dışında var olamazlar (bir organın bedenden alınınca bedenin de organın da ölmesi gibi). Onun yerine dışsal bir ilişki tanımlanır. Çünkü içsel yapıda ilişkiler, olasılıklar ya da üretim içermezler ve potansiyel de taşımazlar. Verili ilişkiler üzerinden tanım yapılır. Ancak dışsal ilişkide varlıkların taşıdıkları özelliklere göre yeni ihtimaller ortaya çıkar. Bu, potansiyel taşıyan bir sisteme dönüşür. Şöyle ki bütün içindeki parçalar birbirleri arasındaki ilişki kapasitesini içerir. Fakat bütün farklı bir yapı taşıyabilir. Sistem bundan bağımsızdır. Bu nedenle bir birleşim kendini oluşturan parçaların kimliğine indirgenemez ve içinde uyumsuzluklar barındırır. Varlıkların ilişkisel kapasiteleri varlıkların özellikleri ile ilgilidir. Anti özcü bir yaklaşıma sahiptir. Daha açık ifade etmek gerekirse anti özcü yaklaşım varlıkların sahip oldukları özelliklerin özsel varlığından kaynaklandığını reddeder (Delanda, [21]).

Temel alınan bakış açısı doğrultusunda tarihsel okuma yapmak için bir diyagram oluşturulmuştur. Bedenin ve mekanın tarihsel süreçteki oluş durumunu yani sınır ve kodlarının değişim hallerinin değerlendirilmesi bağlamında *İlişkisel topluk diyagramı* oluşturulmuştur. Tarihsel süreçte sistem içinde hiyerarşik ya da ağ olarak tanımlanan toplulukların bileşenlerine ayrılması ve bileşenlerin birbiri ile potansiyel bağlantılarının çözümlenmesi hedeflemektedir. Böylece mekan ve bedenin bağlantıda olduğu diğer kavramlar ile dinamiklere ilişkin değerlendirme yapılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca parça bütün ilişkisinin incelenmesi mimari mekanın oluş sürecindeki etkenleri kapsamlı değerlendirme fırsatı sunmuştur. Etkileşimde olan parçaların anlaşılması mimari mekana yönelik deneyselliğin önünü açan etkili çözümler üretme potansiyeli

taşımaktadır. İlişkisel topluluk diyagramının işleyişinde topluluğun oluşmasında iki mekanizma belirlenmiştir (Şekil 1. 2). Bunlar üretici mekanizmalar ve dönüştürücü mekanizmalar olarak tanımlanmıştır. Karar alma mekanizmaları ve maddenin kendi kendine örgütlenme enerjisinin (hücresel oluşumlar ya da dünyanın jeolojik oluşumları bu kapsamda değerlendirilmektedir) üretici süreci tarihsel aralık içerisinde bir topluluğu oluşturan parçaların (yavaş ya da hızlı akışta olan) bir araya toparlanmalarına, yoğunlaşmalarına ve yığılmalara neden olur. İlişkisel topluluk diyagramında bu etkenler *üretici mekanizmalar* olarak tanımlanmıştır. Sistemde yoğunlaşmayla kaynaştırıcı ya da bağlayıcı etmenler devreye girer. Bu etmenler de *dönüştürücü mekanizmalar* olarak tanımlanmıştır ve bunlar yine sistemin kendi içinden oluşur. Parçaların yan yana gelme potansiyellerini ve kurulacak ilişkiye bağlı olarak topluluğun kimliğini, kaynaştırıcı ve/veya bağlacı etmenler tanımlar. Kaynaştırıcı ve/veya bağlayıcı etmenler birleşenlerin arasında kurulacak ilişkinin bir kaynaşma mı yoksa bağlanma mı olacağını belirler.

Hiyerarşik sistem bileşenler arasındaki ilişkiyi homojenize etmeye çabalar. Homojenize edilen grupların içindeki her unsur birbirinden ayrılması zor olacak şekilde sistem tarafından kaynaştırılır. Katılaşma söz konusudur. Ancak bağlayıcı olarak tanımlanan etmenler ağ sistemi üretirler. Ağ sisteminde ise sistem tam tersi işler. Parçalar bir bütün içinden çıkıp başka bir bütün içine eklemlenebilirler. Bu nedenle hiyerarşiler kristalize bir yapıyı tanımlarken, ağların akışkan hatta maddesel olarak bir gaz yapısını tanımladığı söylenebilir. Bağlanma ve kaynaşmayı sağlayan etmenler, *kod ve sınır* parametreleri üzerinden topluluğun kimliğiyle oynar. Ayrıca bir sistem içerisinde birbirinden farklı bir ağ ya da hiyerarşi üreten kaynaştırıcı ve bağlayıcı etmenler mevcuttur. Yani dönüştürücü mekanizmalar içerisinde kaynaştırıcılar ve bağlayıcılar aynı anda bir sistem içinde bulunabilirler. Sistemde hiyerarşi ve ağ üreten etmenler devreye girmeden yoğunlaşmanın miktarı çökelmeye benzetebileceğimiz bir yığılma oluşturduğunda yani toplanma kritik bir noktaya ulaştığında sistemde bir çatallanma yaşanır. Çatallanmanın sonucunda sistemin kaynaştırıcı ya da bağlayıcı etmenlerinin hepsi ya da bazıları değişerek yeni bir etmenler dizisi oluşur. Bu oluşum da diğerinin aynısı olmayan başka bir sistem tanımlar (Delanda, [19]). Oluşturulan diyagram içinde çatallanmalar kırılma noktaları olarak ifade edilmektedir.

Şekil 1. 2 İlişkisel topluluk diyagramının işleyişi

Oluşturulan diyagram içinde topluluğun ve üzerinde etkinlik gösteren mekanizmaların tespit edilebilmesi için parça bütün ilişkisinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Literatür taramasının ışığında seçilen ve ayıklanan kavramların ve bağlantıların tekrar sınanması için ilişkisel düşünce yapısı görselleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için bir ağ haritası (network mapping) yapılmıştır. Ağ haritası bire bir etkileşim durumunu göstermektedir. Bu şekilde ilişkiler ile beden ve mekanın hem birbirleri ile hem de diğer kavramlar ile kurdukları ilişkiler geri beslemeli olarak ağ içerisinde tartışılabilmiştir. Bu yöntem sayesinde beden ve mekanın herhangi bir sistem (hiyerarşik ya da ağ) içindeki kimliği tartışmaya açılmıştır. Yani parçanın taşıdığı özellik ve içinde bulunduğu sistem ile olan ilişkisi ayrıca değerlendirilmiştir.

Tezin Yürütülüşü ve Strüktürü

Bedenin ve mekanın tanımı ve yapılan bu tanımın içinde bulunduğu dönemin özellikleri ile ilişkisi Sanayi Devriminden günümüze değerlendirilmiştir. Sanayi Devrimi hiyerarşik yapıların sistemli hale geldiği bir dönem olarak karakterize edildiğinden çözümlemenin başlangıç noktası olarak tanımlanmıştır. Açıkladığımız yaklaşım ve kabuller doğrultusunda beden ve mekana dair kavramlar ve olgular detaylı tarihsel taramaya tabi tutulmuştur. Bunun yanında politik, ekonomik olayları, savaşları, toplumsal yapıyı, hakim-karşıt felsefeyi, sanat ve mimarlıktaki öncül akımları, süreç içinde yükselen eleştirel görüşleri ve teknolojik ilerlemeleri de kapsayan genel bir tarihsel okuma da yapılmıştır. Bu taramanın sonucunda beden ve mekan ile ilişkisi olan olaylar ve kavramlar ayıklanmıştır. Ayıklanan veriler beden ve mekan ile ilişkisi bağlamında oluşturulan ağ haritaları üzerinde sorgulanmıştır. Böylece ilişkiler tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışma parça bütün ilişki kurgusu içinde yürütülmüştür.

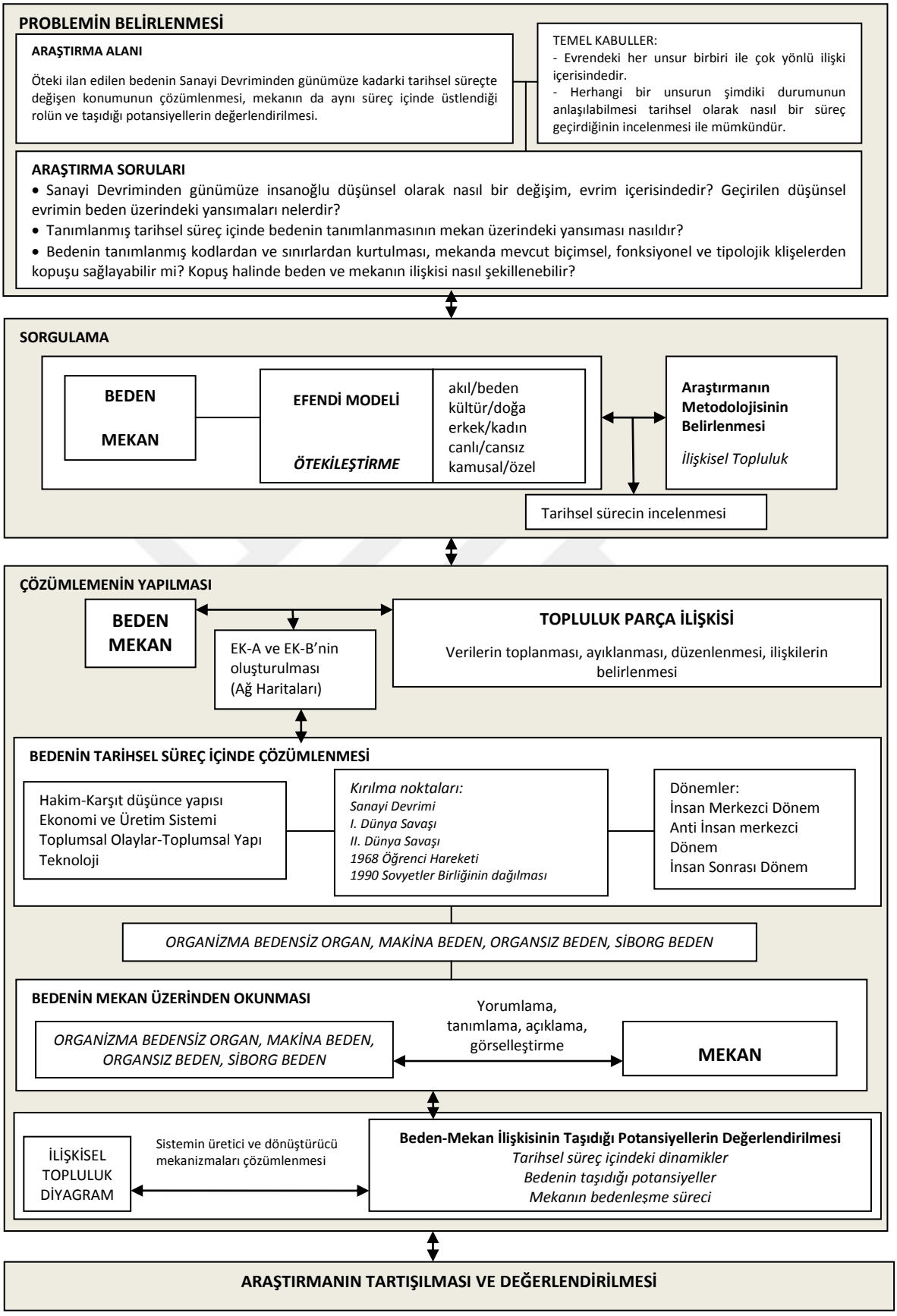
Ağ haritası oluşturabilmek için yapılan literatür taraması sonucunda beden ve mekan bağlamın ayıklanan kavramlar bir düzlem üzerinde tarihsel oluş sıralarına göre yerleştirilmiş ve sonrasında bağlantılar oluşturulmuştur. Bu düşünsel yaklaşımın maddeye dönüşümü gibidir. Düşünsel bir akış şemasıdır. Kavramların yerleştirilmesi tarihsel süreç içinde yığılmaları bize vermiştir. Böylelikle değişenleri ve kırılmaları

yakalama ve bunları değerlendirme sağlanmıştır (EK-A). Daha sonra öne çıkan bağlantılar için bu çatkı Gephi[8] programı ile dijital ortama aktarılmıştır (EK-B). Gephi programında oluşturulmuş ilişkiler ağı[9], çalışma içinde görülecek çizim haline getirilmiş parça ağların bütünüdür. Dijital ortama aktarılması verilerin süzülerek ifade edilmesini kolaylaştırmıştır. Gephi'de oluşturulmuş ağ sayesinde kavramlar tarihsel konumundan koparak kavramın öteki ile ilişkisine odaklanılabilmiştir. Çalışma içinde kavramların bütün ile ilişkisini göstermek adına ağ parçalarına yer verilmiştir. Ayrıca belirlenen kırılmaların ışında dönemler ayrılarak isimlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında problem alanı olan bedenin ötekileştirilme sürecinden başlayarak, öncelikle bedenin ötekileştirmesi tartışmanın içindeki diğer karşıtlıklarla beraber açıklanmıştır. Aynı inceleme süreci ötekileştirme sürecine karşı yaklaşımların olduğu dönemler için de yapılmıştır. Bedenin tanımının (kod ve sınır bağlamında) nasıl şekillendiği ve bunda etkili olan dinamikler değerlendirilmiştir. Ayrıca beden için geliştirilen kuramsal yaklaşımların taşıdığı potansiyeller de araştırılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında beden tanımının mekan ile arasındaki bağlantısı irdelenecektir. Tanımlanmış süreç içinde beden üzerine getirilen tanımlar ve kuramların yansımaları mekan üzerinden takip edilemeye çalışılmıştır. Üçüncü aşamada sistemin sunduğu yapı (hiyerarşik bir yapı mı yoksa daha ağ yapısı mı) doğrultusunda dinamikler ve potansiyeller parça ve bütün ilişkisi üzerinden çözümlenmiştir. Bu noktada hakim anlayış ile dönem içindeki azınlıkta kalan anlayışların sistemi değiştirici ve dönüştürücü etkisi ile gelecekte imkan verdiği olasılıklar tartışılabilmiştir. Bu bağlamda dönemler içinde beden ve mekanın değişen ilişki kurma potansiyelleri ve tanımları *ilişkisel topluluk diyagramı* üzerinden etkileşime sokulmuştur. Sonuç bölümünde ise yapılan çözümlemenin mimari tasarım yaklaşımımıza ve mimarlığa olan etkileri değerlendirilmiştir.

[8] Gephi programı, bağlantı, sosyal ve biyolojik ağ haritaları ve grafikler oluşturma için kullanılan görselleştirme ve keşif yazılımıdır.

[9] Elle ve dijital ortamda oluşturulmuş bu ilişkiler ağı, incelemeye aldığımız unsurların kimliğini tanımlayan hiyerarşi ve ağ kavramları içindeki ağ (meshwork) ile karıştırılmamalıdır. Buradaki ağ bir bilgi ağını (network) tanımlamaktadır.

Şekil 1. 3 Tezin tasarımı ve kurgusu üzerine

BÖLÜM 2

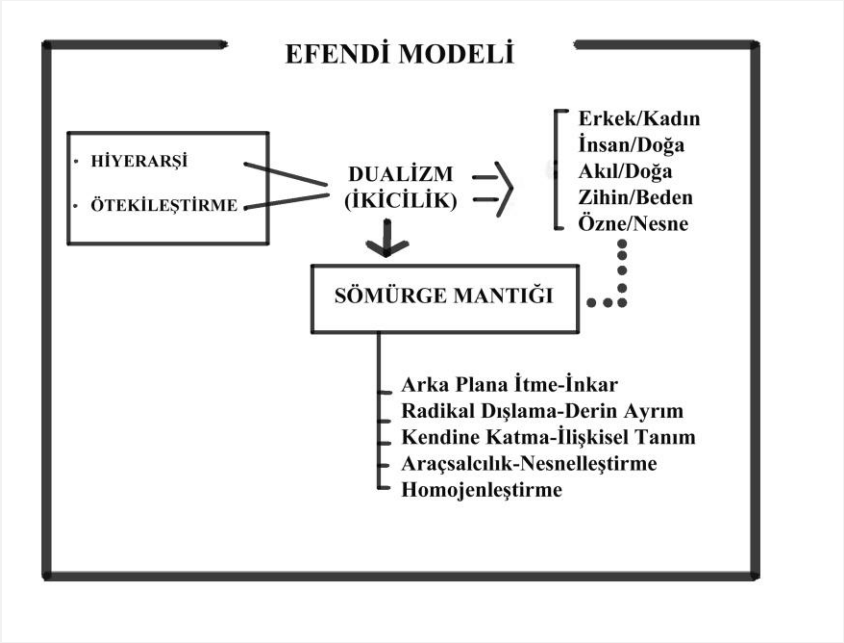
BEDENİN ÖTEKİLEŞTİRİLME SÜRECİ VE BUGÜNKÜ POTANSİYELLERİ

2.1 Ötekileştirme Sürecinin Mantığı

Tahakküm yapısının etkilerini en temelde beden üzerinden okumak mümkün olmaktadır. Dolayısıyla tahakküm ilişkilerine karşıt ve yıkıcı görüşler de yine beden üzerinden söylemini üretmektedir. Başka bir ifadeyle beden, dönemin düşünsel çerçevesinde tanımlanmaktadır. Ötekileştirilen beden insanı kendine yabancılaştırma ve sadece akıl ile insanı tanımlama sürecinin bir sonucudur. Bu yabancılaşma önce kendine, sonrasında başka insanlara ve doğaya olmak üzere devam etmektedir.

Batı bilimi ve felsefesinin etkisinde şekillenen tahakküm yapıları üzerine incelemeler yapıldıkça kendinden olmayan üzerinde oluşturdukları baskı ve sömürü daha iyi kavranabilecektir. Tahakküm yapısının özelliği ve oluşturduğu 'öteki' kimliğinin temelleri Platon ve Descartes'e kadar uzanmaktadır. Öteki kavramı hakim egemen batılı erkeğin kendi kültürünün dışında tanımladığı her şeyi içermektedir.

İkici anlayışın tanımladığı ikiliklerin toplumsal yapılanmada, bilim felsefesinde ve kültüründe etkilidir. Akıl/beden, kültür/doğa, erkek/kadın, özne/nesne gibi karşıtlıklarda diğerini hiyerarşik sistemde alta koyarak, ötekileştirerek sömürüsünün olağan hale getirilir. Böylece ikici anlayışı kullanan yapılar kendi kültürü her şeyin üstünde ve ötesinde tutarak, her şeyi onun ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda şekillendirir (Şekil 2. 1). Plumwood [1] bu anlayışı efendi modeli, efendi modelini de uygulamaya sokanları da tahakküm yapıları olarak tanımlamaktadır.

Şekil 2. 1 Efendi modeli (Plumwood [1]'dan yararlanılarak oluşturulmuştur)

Erkek/kadın, akıl/beden, medeni/ilkel, insan/doğa ikilikleri ile oluşturulan asimetrik karşıtlıklar, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve doğa baskılarına neden olarak bu ötekileştirmeyi doğallaştırır. Özellikle akıl/doğa, özne/nesne gibi karşıtlıklar özellikle Aydınlanma sonrası bilinçte ön plana çıkar.

İkiciliğin mantığında bağımsız bir 'öteki' yoktur. Klasik mantığa göre olumsuzlama bize ötekini sunar. Yani, kabul edilen değerler kümesi p ise öteki (p olamayan) -p olarak tanımlanır (Grosz, [12]). Plumwood'a [1] göre; ötekileştirilen grup, ikiciliği oluşturan, arka plana itme (inkar), radikal dışlama (derin ayrım), kendine katma (ilişkisel tanım) çabalarına maruz kalır. Bu çabaların sonucunda da öteki olarak tanımlanan araçsalcılık ve homojenleştirme ile karşı karşıya kalır. İşte beden ve doğa bu ortak kaderi paylaşmaktadır. Plumwood [1] ikici yapıyı tanımlayan özellikleri şu maddeler halinde açıklar:

Arka plana itme (inkar): Efendi ve öteki arasındaki tahakküm ilişkisinde, efendi ötekini bir kaynak olarak görür ve sonuna kadar fayda sağlar. Ancak aynı zamanda bu bağlılığı/bağımlılığı inkar eder. Böylece egemen kültürde ötekinin (doğa, kadın vb.) rolü ve katkısı belirsizleştirilir.

Radikal dışlama (derin ayrım): Efendi kendini ötekiye karşı tanımlar. Ben ötekine hiç benzemem yaklaşımı ile birbirine karşı konumlandırılan gruplar arasında benzerlik

kurulma olasılığını ortadan kaldırarak, tanımlanan iki grup arasındaki ilişki sürekliliğinin bozulmasını sağlar; böylelikle ayrı dünyalar yaratır.

Kendine Katma (ilişkisel tanım): 'İnsanlık erkektir ve erkek kadını olduğu gibi değil kendisine göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez.' (Simone de Beauvoir'dan aktaran Plumwood, [1]). Bu tanıma göre erkek öznedir-mutlaktır, kadın ötekidir. Öteki, efendinin kendi ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda tanımlanır.

Araçsalcılık (Nesneleştirme): Efendinin amaçları doğrultusunda ötekinin araç haline getirilmesidir. Hiyerarşik sistemde alt taraftaki nesnelleştirilir.

Homojenleştirme: Öteki görünen ve aşağıda olan grubun içindeki farklılıklar göz ardı edilir. Çünkü efendinin durduğu noktaya göre alttakilerin bir önemi yoktur. 'Bütün kadınlar aynıdır' söylemi buna örnektir.

Oluşturulan ikilikler ile aralara sınırlar çizilir. Sınırlar ile tanımlanan iç ve dış ayrımları bizi parçası olduğumuz doğadan koparır. Tek bir doğrunun olduğu anlayış ile yaşamımız, doğa ve bedenimiz idealize edilmeye çalışılır. Tahakküm yapısı idealize ettiği yaşam tarzını katı sınırlar içinde korurken, kendine tehdit olarak gördüğü her türlü varlığı dışarıda bırakır (Öğdül, [22]).

İnsan, yerleşik hayata geçmesi ile başlayan süreç içerisinde sınırlar çizerek kendini ve diğerlerini tanımlama yoluna gitmiştir. İnsan kendini, evinin etrafını çevirdiği çit ile sadece doğadan ayırmamıştır, kendi özelliklerini taşımayan her şeyden ayırmıştır; bu bağlamda tanımlar oluşturmuştur. Doğayla mücadele edip bitkileri, hayvanları evcilleştirmiştir. İdealize edilen kültür dışındakiler, bir kodlama yapılarak evcilleştirilmiştir. Aynı zamanda insan kendi bedenini evcilleştirilmesi gereken bir nesneye dönüştürmüş ve kültür ile tahakkümü altına almıştır (Öğdül, [22]). Bu durum bize sınırlar üzerinde durmamız gerektiğini göstermektedir. Çizilen soyut çizgiler, ülke politikaları, sınıfsal, ırksal, cinsiyet ve hatta mekânsal farklılaştırmalar ile ayrışmalar somut hale dönüşmüştür. Tek tipleşme, tek bir sınıfa ait olma, sistemin tanımladığı kimlik ile varlığını devam ettirme durumu insanın içindeki çoklu yapıyı kaybetmesine, böylece diğer varlıklarla (canlı ve cansız) ilişkisinin kopmasına neden olmuştur. Çünkü sistemin tek tipleştirdiği sabit bir yapıyı yönlendirmesi ve ona hükmetmesi daha kolaydır.

2.1.1 'Öteki' Kimliğinin Doğuşu ve Gelişimi

Plumwood [1] ötekileştirmenin temellerinin Platon ile atıldığını söyler. Platon'un akıl değerlendirmesinde ötekileştirici bir yaklaşım görmüştür. Plumwood, Platon'un 'akla' yaklaşımının altında kölenin, hayvanın ve doğanın tahakküm altına alındığı bir efendi modeli olduğunu savunur.

Platon doğal dünyayı homojenleştirir ve insana göre 'çevre' olarak tanımlar. Beden de üstün aklın tahakkümünde ve denetimi altında, ona hizmet eden olarak tanımlanır. *Beden, cinsellik, üreme, duygusallık, duygular, dünyaya bağımlılık* gibi insan özellikleri bu model içerisinde inkar edilir. Çünkü bu özellikler doğal olan ve hayvan ile paylaştığımız özelliklerdir. Bunun yerine '**akıl'** vurgulanmaktadır (Plumwood, [1]).

Platon dişil bedenleri ancak erkeksi ruhlara sahip olmaları koşulu ile kabul etmektedir. Doğum bir yaratıcılık olarak değil kadındaki eksikliğin erkek tarafından tamamlanması, erkek ürününün bakıcısı olarak tanımlanır. Kadın bereket kavramı ile hazne-bakıcı (receptacle)[10] işlevine indirgenir; erkek ise esas yaratıcı konumuna yükseltilir[11]. Doğum, akıl ile maddenin evliliğidir. Bu evlilikte annenin şekillendirilebilir bir madde olması ve bununda kendine has özellikleri olmadan akıl tarafından biçimlendirilmesi söz konusudur. Bu yaklaşım, efendi zanaatçının, yani aklın temsilcisi olanın, formu yaratma takıntısı içinde hammaddesi olan doğayı ya da köleyi şekillendirme durumudur. Böylece sadece doğayı değil kendine göre yetersiz ve gereksiz olan her şeyi kendi amacına göre yok etmeyi ya da aklileştirmeyi öngörür.

Bedenin cinsiyetinin hiyerarşik olarak altta konulması ve erkeğin yüceltilmesi beden üzerinden sınır ve kodların maksimum şekilde etkinliğinin olması anlamındadır. Bu kesinleşmiş ayrım, farklılıklara imkan vermeyecek şekilde mekânsal olarak da etkileri olacak bir kimlik oluşturmuştur.

---

[10] Platon hazne-bakıcı tanımı için Khora kavramını kullanır. Bu kavram Yeni Materyalizm Çerçevesinde İnsan Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi ve Anti İnsan Merkezci Dönemde Mekan Kurgusu bölümlerinde tartışılmıştır. Özellikle cinsiyet tartışmalarında Khora kavramı önemli bir yere sahiptir.

[11] Hristiyan öğretideki Tanrının oğlu İsa ve onu taşıyan Meryem.

Platon öteki dünya ilişkilerini ilk ortaya koyandır ve bunu akıl/doğa ikiciliği ve ölüm felsefesi üzerinden açıklar. Bu ayrım aslında insan kimliğinin ve benliğinin doğası üzerine görüşler içermektedir. Ruh, tanrısal olan, maddi olmayan, beden ise insan, ölümlü, maddi olandır. Bu ikici oluşumda maddi olmayanlar, soyut fikirler, bozulmayanlar için Formlar (ideaların) Dünyası ya da Gerçek Dünya tanımı yapılırken, maddi özellikler de Platon'un Görünüş Dünyası diye adlandırdığı değişimler dünyasına denk düşer. Bedene ihtiyaç duyulmadığından ve gerçek bilgiye ulaşmak için bedenin bir engel oluşturduğu üzerinde durulur. Plumwood, Platon'a göre bedeni şu şekilde tanımlar:

Beden bir engeldir ve dikkat dağıtır, yabancı ve özde kötü bir ötekidir, gerçek benlikle ilişkisi insanın üzerine geçiriverdiği bir kılıf gibi dışsal ve kazaradır; hatta sonraki pek çok düşünürün de kullandığı bir tanım ile beden 'etten bir kılıftır' (Plumwood, [1]; sf, 126).

Bedenin bir engel olarak görülmesi sonucunda ölüm tutsaklıktan kurtuluş olarak ifade edilmektedir. Beden de ruhun yani gerçek benliğin mezarı ya da hapishanesi olarak tanımlanır. Bu aslında insan/doğa konusundaki ayrımın da habercisidir. Bunun sonucunda ideal insan kimliğinin akıl olarak kurgulanması, aklın doğayı dışlayıcı ve doğanın karşıtı olarak kurgulanması ve doğanın kendisinin zihinsiz olarak kurgulanması[12] olarak şekillenir.

Bu anlamda Kartezyen düşünceden bahsetmeden Platon'dan Descartes'e kadar ki sürecin değerlendirmesini yapmakta fayda vardır. Platon'dan sonra Aristoteles Platon'dan farklı olarak form ve maddenin birbirinden ayrı olmadığını savunur ve bütün canlı varlıkların ruhu olduğu görüşündedir. Ruh biçim verendir ve bedenle birbirinden ayrılamaz (Plumwood, [1]. Ancak Platon kadar sert bir ayrım yapmasa da insanı hiyerarşik olarak üstte koyarak türler ayrımını yapar (Delanda [21]). Bu anlamda insan sonsuzluğun temsili olan bir ruha sahip olduğu için basamağın en üstteki yerini alır. Hayvanlar ve bitkiler alt basamakta, en alt basamakta ise cansız varlıklar bulunur.

[12] Bu madde Descartes'in yaklaşımında özellikle vurgulanmaktadır.

Sonraki dönemlerde Plumwoood [1] ikici yapının gelişiminde erken akılcı dönemin ve Hristiyan düşüncenin olduğunu söyler. İnsanlığın üstün doğası ruh ile ilişkilendirilmeye devam eder. Çünkü ilk yaradılış maddesel değildir. Bu anlayış ile maddesel dünya ile yabancılaşma gerçekleşir.

Kartezyen düşüncenin temellerini atan Decartes'in dış dünya ile ilgili kullandığı başlıca imgeler 'makine ve mum' dur. İnsan/doğa ikiciliği Descartes'da bilinç/mekanik karşıtlığına dönüşür. Mekanizmacı görüş insan/doğa ve zihin/ beden ikiciliğini şekillendirir. Platon'un mezar ya da hapishane benzetmesi, Descartes'da denetlenebilir ve araçsalcı bir yaklaşımla makine ve kolayca şekillenebildiği için de mum olarak tanımlanır. Bu aşamada akla biçilen rol değişmiştir. Bu rol ölüm ya da doğru yaşam sayesinde doğal dünyadan kurtulmak, ya da onun üzerine yükselmek yerine iktidarı kullanmak, doğanın efendileri, sahipleri olma rolüdür (Plumwood, [1]).

Descartes zihin kavramından bilinç kavramına ulaşır. Hayvanlar düşünceden yoksun olduğu için onlar için hayvan makineler tanımını yapar. Beden de ruh olmaksızın biçimlendirilmiş salt kaplamdır[13]**.** Bunun sonucunda sadece zihinsel ve bedensel faaliyet arasındaki ayrım değil, zihin/doğa ve insan/hayvan arasındaki ayrım da kesinleşir. Ayrıca diğer bir açıdan beden herhangi bir yönelimsellik (intentionality)[14] ve faillik (agency)[15] durumundan ayrılır ve zihin tarafından yönlendirilen boş bir mekanizmaya indirgenir. Diğer bir değişle mekanizmacı yaklaşım bedeni zihnin özelliklerinden arındırır. Aynı mekanik anlayış doğa için de geçerli olduğundan zihin-doğa ve zihin-beden ikiciliği arasında ciddi bir yakınlık söz konusudur. Kartezyen anlayış bu bölünmeyle bilinç ya da zihin alanını benlik ile bütünleştirir ve öteki kavramıyla bilinç ve mekanik kavramını oluşturur. Faillikten yoksun beden, özne/nesne tanımı açısından da önemlidir (Plumwood, [1]).

[13] Kaplam: Bir kavramın ve o kavramı dile getiren terimin içerdiği varlıkların ve bireysel olayların bütünü, kapsam. "Bütün insanlar, hayvanlar, bitkiler canlı kavramının kaplamı içine girerler [23].

[14] Yönelimsellik: Görüngübilimde yönelimsellik kavramının kendisinden türetildiği yönelim (intention), düşüncenin herhangi bir nesneye yönelmesi onunla bir ilişki içerisine girmesi durumudur.

[15] Failliği Judith Butler [24] 'edinimsel kimlik' (yapan, eden) olarak tanımlar.

Çizelge 2.1: Platon ve Descartes'in temel olarak oluşturdukları ikici yapılar

<table>
<tr><td colspan="3">Platon Öteki kimliğinin doğuşu</td><td colspan="2">Descartes Öteki kimliğinin gelişimi</td></tr>
<tr><td>Temel ikilikler</td><td></td><td>Öteki</td><td></td><td>Öteki</td></tr>
<tr><td>formlar dünyası/
görünüş dünyası</td><td>GERÇEK DÜNYA
(Ruh- Maddi olmayan)</td><td>GÖRÜNÜŞ DÜNYASI
(Maddi olan)</td><td rowspan="3">AKIL-BİLİNÇ</td><td rowspan="3">BEDEN
Makina –Mum
Boş mekanizma</td></tr>
<tr><td>akıl/beden</td><td>Ruh=Akıl
Öbür dünya özlemi</td><td>Beden
Mezar ya da hapishane</td></tr>
<tr><td>erkek/kadın</td><td>Erkek
(formun sahibi)</td><td>Kadın
(hammadde kaynağı</td></tr>
<tr><td>benlik/öteki</td><td>Akıl sahibi olan</td><td>Maddesel varlıklar</td><td>BİLİNÇ
(Benlik tanımı)</td><td>ÖTEKİ
(mekanizma)</td></tr>
<tr><td>insan/doğa</td><td>Efendi zanaatçı</td><td>Doğa ve kölenin şekillendirilmesi</td><td>İktidarını kullanmak</td><td>Doğa efendinin hükmetmesi gereken bir unsura dönüşür</td></tr>
<tr><td>ÇIKARIMLAR</td><td colspan="2">- İnsan kimliği akıl olarak kurgulanır.
- Akla aşkın bir özellik kazandırılır.</td><td colspan="2">- Hayvanlar zihinsiz makina olarak kurgulanır.
- Bilinç-mekanizma ayrılığı özne-nesne ayrılığının şekillendirir.</td></tr>
</table>

Birçok kuramcı tarafından ele alınan akıl/beden, insan/doğa, kamusal/özel, özne/nesne, canlı/cansız karşıtlıklarının temelindeki dinamikleri anlamamız, süreç içinde beden üzerine gelişen kuramları değerlendirebilmemiz açısından oldukça önemlidir (Çizelge 2. 1). İkici yapı, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında büyük bir atılım yapılmasını sağlayan bilimsel gelişmelerin de temelinde yer almıştır. Modernizmi şekillendiren aydınlanma felsefesi ile ikici yapı iktidar sitemi içinde bütün alanlarda kendini göstermiştir. Modernizmin ideal beden takıntısıyla oluşan mekânsal

ayrışmalar, modernizm sonrası dönemde de yine mekan üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır.

2.2 İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Ötekileştirilme Süreci

Sanayi devriminden günümüze kadar olan süreç içinde birçok farklı anlayış ve yaklaşım bulunur. Bedenin ötekileştirilmesinin Platon'dan beri süre gelen ikici yaklaşımın bir sonucu olduğu ifade edilmişti. Ancak ötekileştirmenin Sanayi Devrimi sonrasında gelişen yaklaşımlarla ele alınması gerekliliği vardır. Bu nedenle bedenin Sanayi Devrimi'nden bu yana nasıl kurgulandığı, etkileşimde olduğu hakim söylem, karşıt söylem ve teknoloji ile ilişkisi üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, bedenin tanımı ve diğerleri ile kurduğu ilişkiler bulunduğu dönemin yapısına göre konumu açısından incelenecektir. Bu nedenle akıl/beden, insan/doğa, özne/nesne karşıtlıkları beden ile bağlantıları ile ele alınacaktır. Ayrıca canlı/canlı olmayan karşıtlıkları da bununla ilişkili olarak inceleme altındadır.

İnsan Merkezci dönem Sanayi Devrimi ile 1968 Öğrenci olaylarına kadar olan geniş bir aralığı kapsamaktadır. Ancak bu dönemde I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı birçok dinamiği etkileyen iki önemli olay olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında, dönüşümün olacağına dair yapıların oluşmaya başlama sinyalleri verilmektedir. Bu dönem sonraki bölümlerde aktarılmaktadır.

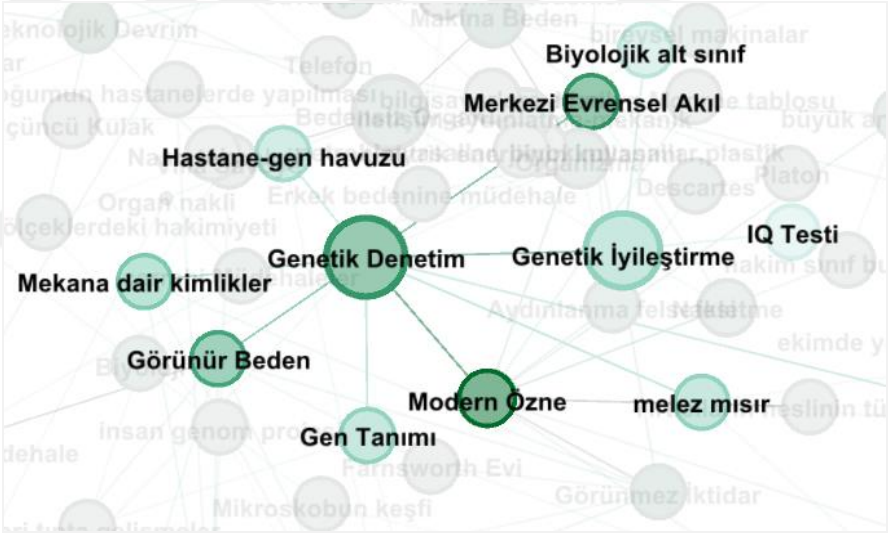
Aydınlanma Felsefesinin (Platon ve Descartes'in akıl/beden, insan/doğa ve özne/nesne ikici karşıtlıklarını kullanan) düşünsel temelini oluşturduğu Sanayi Devrimi sürecinde yükselişte olan akılcılığın temsili olan bir özne tanımı bulunmaktadır. Bu özne aslında modernizmin temelini oluşturan insan merkezli yaklaşımın öznesidir. İkici yaklaşım modeli, hakim yapının kültürel ve sınıfsal özelliğini temsil etmektedir. Öte yandan hiyerarşik yapı içerisinde beden, gelişen teknoloji ve mekanikçi anlayış ile nesneye dönüşür. İktidarın hem kısıtlayıcı hem de üretken gücünün etkileri beden üzerinde görünür hale gelir.

Sanayi Devrimi[16]'yle, batı bilimi ve felsefesinin de etkisiyle, düşünsel olarak paradigma değişimini gerçekleştirmiş ve tarihte büyük bir kırılma yaşanmıştır. Artık başka bir toplum yapısı tanımlanmaktadır. Toprağa bağlı bir toplumsal düzenden sanayiye bağlı bir toplumsal düzene geçiş söz konusudur. Bunun anlamda teknoloji ve üretim gücünü elinde tutan tarafın kendinden olmayanları homojenize ve standardize etme gücüne de sahip olmuştur. Bu bağlamda akıl/beden, insan/doğa, özne/nesne karşıtlıkları efendi modelinin sınıfsal, ırksal, cinsiyet ayrımcılığı gibi yaklaşımları kurgulamak ve sınıflandırmak için kullandıkları başlıkları oluşturmaktadır. Açıklamak gerekirse, teknolojiye ve sömürü gücüne sahip olan taraf kendini norm olarak sabitler ve idealize eder. Bu şekilde kendi dışında kalanları hem ötekileştirir. Ötekileştirme hali sadece farklı etnik ve kültürdeki insanlar için uygulanmaz. Aynı zamanda bedensel ya da zihinsel engelleri olanları, farklı cinsiyette olanları, farklı cinsiyet yönelimindekileri ve farklı ekonomik sınıfa ait olanları da kapsamaktadır. *Öteki*yi yaratacak farkları belirlemek için de ayıklamayı ve sınıflandırmayı uygulamaya sokar.

Aslında ekosistemler kendi içerisinde dönüşen heterojen bir şemaya sahiptirler. Heterojenlik sistem içerisinde dönüşüm gücünü sağlayan bir özelliktir. Ancak sanayileşme ve kentsel yapının değişimi ile özellikle 18. yüzyıl sonrasında bu döngüsel sistemden çıkılmıştır. Geçmişteki kent ve kent çevresi ile ilişkili sistem değişmiştir. Heterojen yapı homojenleşmiş ve birbirini besleyen döngü, kentlerin piramidin tepe noktasında yer aldığı ve her şeyin onu beslediği bir besin zincirine dönüşmüştür. Nüfus artışı ile mekânsal olarak özelleşmiş alanlar ve ayrışmalar hız kazanmıştır. Hastaneler, fabrikalar, okullar ve farklı fonksiyonda mekanlar kent sistemi içerisinde sadece fonksiyon açısından bir temsil değil, cinsiyet ve hatta etnik ve dinsel birçok ayrım için insanların ayıklanabildiği mekânlar haline gelmişlerdir (Delanda, [19]).

[16] Sanayi ve Tarım devrimleri sonucunda 1890-1920'lerde kentlerde yaşayan nüfus artmıştır, dolayısıyla kentlerin sayısı da artmıştır. Tarımda yapılan yenilikler ve uygulamalar ile verim artmış ve insan emeğine ihtiyaç azalmıştır. Diğer taraftan sömürgeleşmenin sağladığı ham madde kaynağı ile endüstrileşmede çok ciddi bir atılım yaşanmıştır. Atılım buharlı makinaların gelişmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Gemiler, trenler endüstriyel makinaların gelişimine yol açmıştır. Diğer bir önemli etken de elektriktir. Elektriğin sağladığı imkanlar ile hem iletişim gücü artmış, hem de bireysel makinaların gelişmesi ile kentin görünümü hem de yapılı çevrenin niteliği değişmiştir. Bu gelişmeler ile Avrupa'da ve Avrupa kentlerinde nüfus artışı yaşanmıştır (Delanda, [19]).

Hastane, hapishane, fabrika, okul ya da diğer mekanlar, mekana dair kimlikler üretilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca sınıfsal ayrım için bu tipolojiler üzerinden mekânsal karşılıklar kurulmuştur. Bu kurumlar insan ayıklama vazifesi görmüştür. 18. yüzyılda hastaneler optik makinalara dönüşmüştür. İnsanların özellikleri ve geçmişleri ile ilgili kayıt tutulmaya başlanmıştır. Sadece hastaneler değil aynı işlemler diğer tipolojik oluşumlar içinde de yapılmıştır. Örneğin, mahkumlar, işçiler ve askerler de kayıt altına alınmıştır. Bu süreç sonunda beden görünür olmuştur. İktidar ise görünmez bir hale dönüşmüştür. 20. yüzyıl başlarında hastane ve hapishaneler insanlar üzerinde inceleme yapan gen havuzları oluşturan mekanizmalara dönüşmüştür (Foucault'dan aktaran Delanda, [19]). Böylece insan üzerindeki genetik denetim[17] işleme (Şekil 2. 2) sokulmuştur. Bitkiler üzerinden yapılan denemeler insan bedeni üzerinden uygulamaya sokulmuştur.

Şekil 2. 2 Genetik denetimin ağ[18] içindeki konumu

[17] İdeal gen takıntısı, Mendel'in kalıtımsal birimleri bulması ve Darwin'in doğal seleksiyon (belirli bir türün çevreye uyum açısından daha elverişli genetik yapıya sahip olması nedeniyle hayatta kalması oranının daha yüksek olması) teorisi sonucunda ortaya çıkmıştır. Amaç ideal bir soy üretmektir. Tarım devrimi ile birlikte öncelikle mısır üzerinde genetik denemeler başlamıştır. Melezleme ile daha iyi bir mısır türü elde etme çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra hayvanlarda bu uygulamalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar genetik çeşitliğin yok olmasına neden olmuş ve hastalıklara açık hale gelen bitkilerde ve hayvanlarda antibiyotik kullanımı başlamıştır. Doğal olmayan bu süreç ise antibiyotiğe direnç ile sonuçlanmıştır (Delanda, [19]). Melez tohumlar ile başlayan süreç bitkiler üzerindeki iyileştirme çabaları, bitkilerin sahip olduğu çeşitliliği yok etmiştir (Foster, [25]).

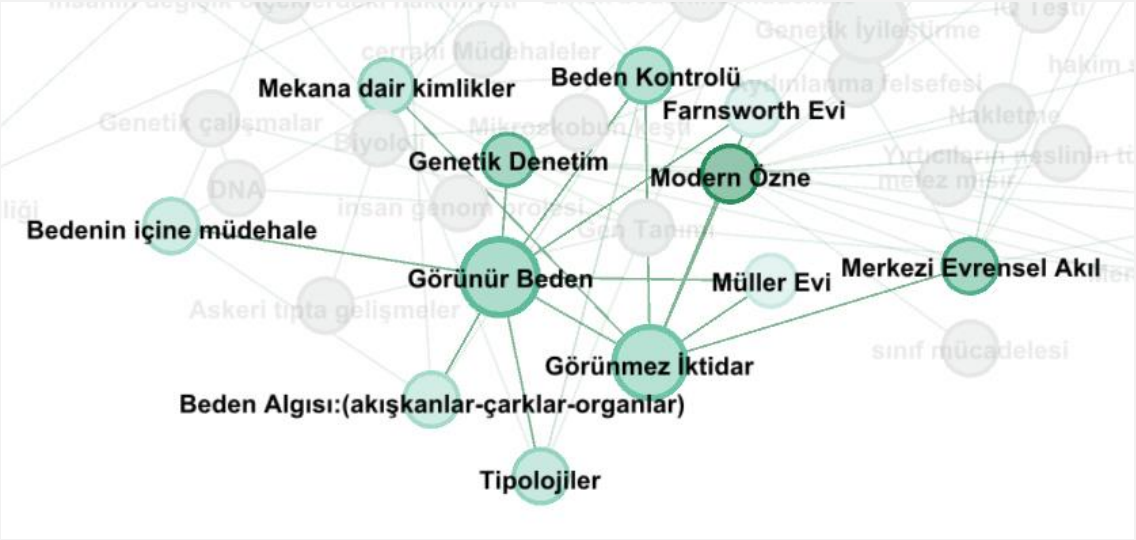
[18] Ağ Ek-B de görülen dijital ortamda hazırlanmış bilgi ağının parçasıdır. Burada ele alınan kavram merkeze alınarak sunulmuştur. Bütün bağlantılar değil kavram özelindeki birincil bağlantılar

Doğumun hastanelerde yapılmaya başlaması kadın bedeni üzerindeki takip mekanizmalarını devreye sokmuştur. Tohum soyunun takibi söz konusudur. Bu anlamda hastanelerde doğan çocuklar üzerinde 1900'lü yıllar ile başlayan IQ testleri ideal soy oluşturma, başka bir şekilde ifade edecek olursak biyolojik alt sınıf oluşturma fikrinin başlangıç aşamalarını şekillendirmektedir. Ancak insanlardaki ideal ırk takıntısı II. Dünya Savaşı ve toplu katliamlar ile sonuçlanmıştır (Delanda, [19]). Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki sorun bedene ilişkin verilerin toplanması ya da uygulanan teknolojiler değildir. Teknolojinin kullanılmasıyla kim ya da kimler için veri elde edildiği önemlidir. Bu noktada tahakküm yapılarının bilgiyi sadece kendi için elde etmesi ve bunu amaçları doğrultusunda kullanması söz konusudur. Sorunun kaynağı aslında bu yaklaşımdır. Bu anlamda iktidar tarafından beden doğumdan itibaren takip edilmekte, kayıt altına alınarak sınıflandırılmaktadır.

Cerrahi müdahalelerin yapılması ile bedenin keşfedilme süreci başlanmıştır (Teyssot, [15]). Bedene müdahale sadece bedenin işleyiş mantığının anlaşılması için değil, bedenin ikili karşıtlıklar içerisinde nesne olarak öteki olma haline kesinlik kazandırmasında da etkili olduğu düşünülebilir.

İkici yaklaşım ile oluşturduğu sistemi yöneten iktidar, hakim akıl ve özne olarak kendini Sanayi Dönemi öncesindeki hakim görüş olan merkezdeki tanrı yerine koyarak görünmez bir pozisyon alır. Beden, kontrol mekanizmalarının içerisinde idealize edilmek adına işlem gören bir nesneye dönüşür ve böylece görünür hale gelir (Şekil 2. 3).

gösterilmiştir. Bağlantılar söylemde etkisi olan kişiler, söylemler, akımlar, olaylar, teknolojik gelişmeler ve merkezdeki unsurla ilişkili olan üretimlerin (beden, mekan ve sanat çalışmaları) ilişkilerinden oluşmaktadır. Etki ettiği ve etkilendiği unsurları içerir. Ağ içindeki koyudan açığa doğru olan renk değişimi bağlantı yoğunluğunu(koyu yeşil en çok, açık yeşil en az bağlantıya sahiptir) temsil etmektedir.

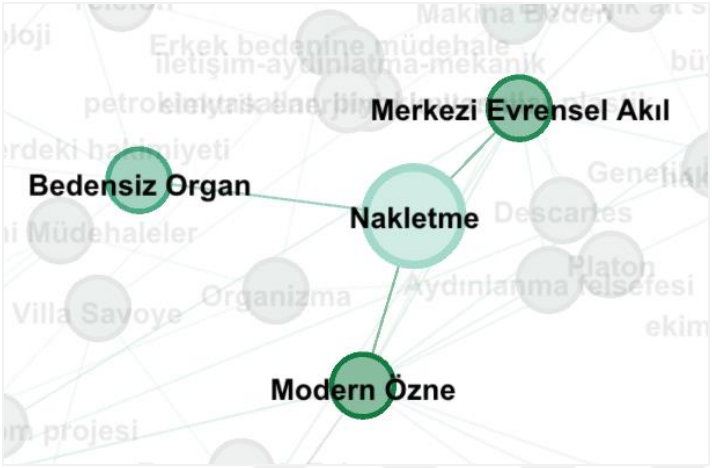
Şekil 2. 3 Görünmez iktidar- görünür bedenin ağ içindeki konumu

Bu bağlamda modernist dönem Sanayi Devrimi'nin gücüyle şekillenir. Modernizm, Platondan beri hayal edilen bir hijyen takıntısı içerisinde merkezde tek bir doğruyu ve aklı temsil eder. Aynı süreçte doğa ve beden üzerindeki tanımlar da öteki olarak şekillenir. Modernist görüş içinde akıl/beden, ruh/madde ve kültür-insan/doğa kavramları ikici yapının baskın çizgisi doğrultusunda kabullerini yapar. Bu da modernist dönemin hâkim anlayışını oluşturan 'ötekinin' üzerine yazma, nakil yapma[19] durumunu tanımlar (Teyssot, [15]; Dolphijn ve Tuin, [26]). Boş ve anlamsız bir mekanizmaya dönüştürülen her şey tekrar anlamlandırılmaya ihtiyaç duymaktadır ve bu görevi iktidarın temsilcisi modern özne gerçekleştirmektedir. Modern özne kendi tarafından tanımlamış bütün nesnelere fikrini nakletme ve onları dönüştürme ile varlığını sürdürür (Şekil 2. 4).

Nakletme de bu noktada, hakim öznenin sahip olduğu üst anlatının ideolojisinin kendi ile aynı ideoloji, gelişmişlik ve kültürel yapıya sahip olmayanlar, hatta kendi türünden, ırkından, cinsiyetten olmayanlara nakledilmesi durumudur. Özetlemek gerekirse 'nakletme'yi gerçekleştiren modern öznedir. Fikri üzerine yazma süreci beden

[19] Nakil yapma 'garfted upon'dan çevrilmiştir. Yazı içerisinde fikri empoze etme, tahakküm ve egemenlik kurmak olarak kullanılmaktadır.

(bedensiz organ), doğa (hayvanların neslini tüketmek, orman tahribatı vs.) ya da mimari (modernizm) üzerinde gerçekleşir ve okunur.

Şekil 2. 4 Nakletmenin ağ içindeki konumu

Fikrin nakledilmesiyle bedenin ya da kent mekanının idealize edilmesinde aynı mantık bulunmaktadır. İnsan her şeyin kendi kontrolünde olduğunu düşünür ve bedeni, kültürü, kenti hatta doğayı kendine göre şekillendirebilir. Oysa nakletmeler tahakküm yapılarının yönettiği yerleştirmelerdir. Bu uygulama sadece insan için değil doğa üzerinde işleme sokulur. Doğa tahakküm yapılarının etkisi ile kontrol altına alınmış, nesneleştirilerek insana göre düzenli bir yaşam alanına ve bir atık deposuna dönüştürülmüştür. İnsanın doğaya uyguladığı işlem, doğayı dönüştürmekten çok fethetmek ya da ele geçirmek olarak tanımlanabilir. Aydınlanma felsefesinin oluşturduğu modern özne, yaşanan teknolojik yapılanma ve ilerleme sayesinde doğa üzerindeki hakimiyetini ilan etmiştir. Örneğin insanoğlunun korkusu olan ve doğa ile arasındaki en ezeli düşmanı olan yırtıcıların nesli tükenmiştir (Delanda, [19]). Buna ek olarak ekolojik olarak kıtalar arası bitki ekim dikimleri bu kapsamda değerlendirilir[20].

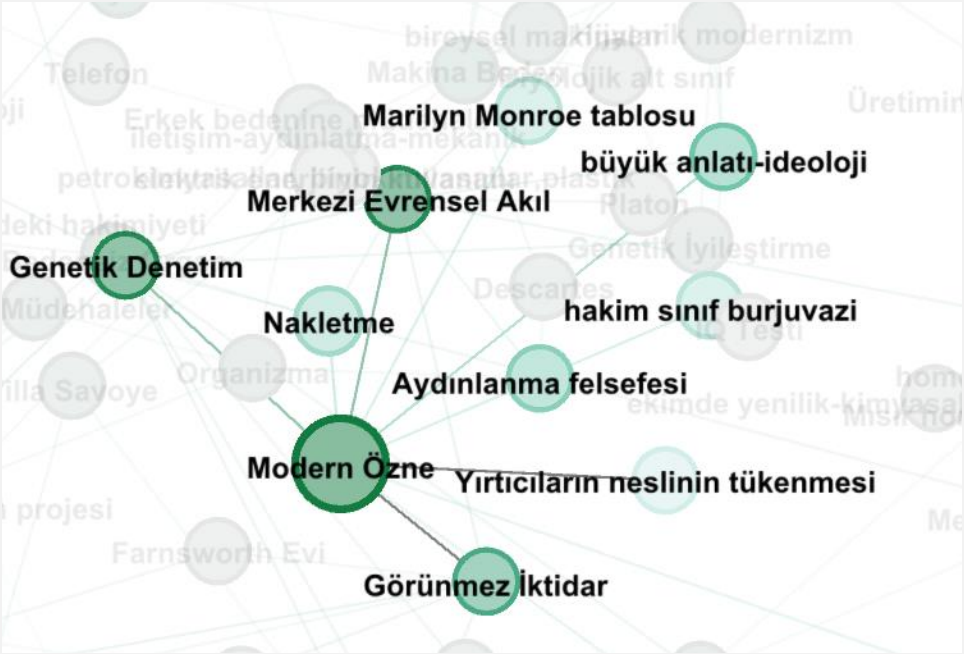
Nakletme mantığındaki modernizm geleceğe yönelik bir umut taşır. Bir amaç ve amaca yönelik umut oluşturur. Bu amaç bir idealdir. Modernizm büyük anlatısız olamaz. Büyük anlatı, idealiniz olan tanımlı, belirli bir iç tutarlılığa sahip geleceğe yönelik bir amaçtır ki

[20] Foster [25] Avrupa'nın sömürgeleşme sürecinde merkezin ihtiyaçlarını (Avrupa) karşılamak için ekoloji üzerinde gerçekleştirdiği dönüştürmeden bahseder. Kahve, çay, şeker, pamuk, kinin ve kauçuk gibi ürünlerin piyasa için üretimini arttırmak adına, dünyanın farklı bölgelerine bu bitkilerin transferi ve ekimi gerçekleştirilmiştir.

bu amaca ulaşmak için yapılan her şey mubahtır. Bu nedenle bir üst anlatısı vardır. Modernizmde toplumların ve bilginin düz, doğrusal bir çizgide ileriye, gelişmeye doğru yol aldığını düşünülür. Sanayi devrimin tetiklediği icatlar insanın her şeyi yapabileceği inancını artırmıştır. Bilimsel bilgi ve tekniğin gelişmesi ile toplumların daha iyi yaşayacağına inanmak, geleceğe yönelik umut oluşturmaktadır. Modernizm pragmatisttir. Bir karar vermek ve o kararı güçlü bir iradeyle uygulamaktır. Bütünselliktir. Evrensel olana ulaşmayı hedefler, evrensel olanı yerel olanın önüne koyar ve bu uygulama arzusu, ikici yapı çerçevesinde şekillenir [27].

Bu dönemde, modern özne tanrının yerini alır (Şekil 2. 5). Bu yer değiştirme beraberinde akıl vurgusunu getirmektedir. Akılcılık ön plana çıkar. Böylece ruh gibi öbür dünyaya ait tanımlamalardan pozitivist dünyevi bir düzene geçiş sağlanır. Modernizm Platon'dan beri gelen, merkezde birini kurgulayarak dışarıda kalanı öteki ilan eden sistemi devam ettirmiştir. Bu merkezde tanımlanan modern özne tahakkümün merkezi, ideolojiye sahip ve idealleri doğrultusunda yaşayan bir öznedir. Modern özneyi hakim sınıfın burjuvazi olduğu, yarışmacı kapitalizm içerisinde inşa edilen özne oluşturmaktadır (Jameson, [28]).

Bu noktada modern öznenin sahip olduğu bedenin, erkek insan bedeni olduğunu belirtmek gerekir. İdealleri gerçekleştirebilmek için gerekli zihinsel ve kültürel kabiliyete sahip bir akılla şekillendirilmiş erkek bedeni, modern öznenin sahip olduğu bedendir. Öznenin tanımı önemlidir. Çünkü mevcut özne iktidarın temsiliyet gücünü icra etmekte olan, yani durumun failidir. Bu durumda aslında özneye göre tanımlanan bir nesnelleşme süreci yaşanmaktadır. Beden işte bu konumda tanımlanır ve olması gereken özellikler belirlenir.

Şekil 2. 5 Modern öznenin ağ içindeki konumu

Hakim öznenin eleştirisi Nietzche ile başlar; Freud[21] ve Marx ile devam eder. Nietzche [27] aydınlanmanın vaat ettiği iyi ve güzel dünyayı reddeder. İlerleme, hakikat ve özgürlük gibi inançları kabul etmez. Freud ise bütüncül özne yaklaşımına karşı çıkar. Psikanaliz ile bilinç dışı işleyişe dikkat çeker. Bu sayede insanın aklı ile iradesi konusunda bir karşıtlık yaratır. Freud, bireyin özgür olmadığını; insan aklının bilinçdışı-bilinçaltındaki arzuların etkisiyle hareket ettiğini savunur. Ancak Freud anti insan merkezci dönemde iktidar yanlısı ve eril bir söylem getirdiği nedeniyle eleştirilir. Arzuların kaynağı olan takıntıların tanımlanması ve anlamlandırması, kadını ikinci bir statüye koymaktadır. Freud'a [27] göre, iktidar erkektir ve kadın doğduğu anda erkek cinsel organı eksikliğinin neden olduğu bir kompleks ile doğar [27]. Marx [27] ise modernizmin akılcılık, nesnellik, tarihsellik, ilerlemeci anlayış gibi nosyonlarına sahip çıkarken, aydınlanmayı ortaya koyan burjuva sınıfına eleştirisini yönlendirir. Marx burjuvaya karşılık geldiğini düşündüğü modern özneye itiraz eder ve tarihsel yürüyüşün öznesinin işçi sınıfı (proletarya) olduğunu savunur. Ancak Marx da tahakküm yapılarını,

[21] Freud psikanaliz ve akla getirdiği eleştiri ile birçok akıma ve görüşe kaynaklık etmiştir. Marksizm de hakim özneye ve proletarya kavramı üzerinden sisteme getirdiği eleştiri ile birçok sanatsal, fikirsel ve politik görüşü, hatta daha sonraki dönemlerde reklam sektörünü bile etkilemiştir. Bunların başında Dadaistler, sürrealistler, kübistler ve fütüristler gelir (Turani, [29]).

ikiciliği eleştirse de sorunun çözümünü proletaryayı her şeyin önüne koyarak arar (Marx'dan aktaran Plumwood, [1]).

2.2.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Yaşanan Çözülmeler Üzerine Değerlendirme

II. Dünya savaşı[22] sonrası insan merkezci dönemde önemli bir kırılma noktasıdır. Genetik ve söylemsel idealizm ile dünya bir felakete sürüklenmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında fikirsel olarak çözülmeleri de beraberinde getirmiştir. Toplumda genel olarak sürdürülmeye çalışılan iyimser havaya karşın dönemin teorisyenleri, gelecek dönemde paradigma değişikliğine sürükleyecek olan yaklaşımların sinyallerini vermişlerdir.

II. Dünya Savaşı öncesinde temelleri atılan tüketim ile kapitalizm, savaş sonrasında yükselişe geçmiştir. Amerika'nın silah endüstrisi ile desteklediği kapitalist rejim, ekonomik olarak bolluk ve refah vaat etmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası banliyö yaşamı ile savaşın yaralarını sarmak adına iyimser bir ortam hazırlanmıştır. Sanayi ile güçlenen üretim toplumunun yarattığı şatafat her yerde etkisini göstermiştir. Aslında hakim söylem, yani modernizm, etkinliğini korumaya çalışmaktadır.

Öteki olan kadına, bu noktada, savaştan dönen erkeğini memnun etmesi gereken eş rolü biçilmektedir. Televizyon dizileri, reklamlar ile insanlara banliyö yaşam kültürü benimsetilmiştir. Kadın, kocasının parasını ona daha iyi görünmek ve daha rahat bir hayat için alışverişte harcayan reklam imajına dönüşür (Macleod, [31]). Banliyö yaşamı araba, ev ve stiller ile desteklenir ve statü, saygınlık sembolleri olarak sistem içerisine sokulur. Bu yaşamın en önemli özelliği ise tüketim kültürünün gelişmesini sağlamış olmasıdır. Çünkü 1950'li yıllar öncesinde insanlar sadece temel ihtiyaçlarını

[22] II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın yıkımı ağır travmalar ile sonuçlanmıştır. Faşizm popülerliğini kaybeder. Savaşın iki galibi vardır: Biri ABD diğeri Rusya, yani komünizmdir. Bu sonuç uzun yıllar devam edecek bir soğuk savaş sürecinin de başlangıcı olmuştur. Soğuk savaş birçok açıdan rekabeti beraberinde getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nda sona eren sömürgeleşme II. Dünya savaşı sonrasında III. Dünya ülkesi tanımı ile yeni bir anlayış olarak ortaya çıkar. Amerika ve Rusya arasındaki sömürge rekabeti Vietnam Savaşı ile kendini gösterir. Ayrıca ilerleyen dönemlerde medya etkisi ile Amerikan kültür yayılımı desteklenir. Sundukları yaşam, moda ve stil, müzik akımları ile her şey bu kültür içerisinde kullanılacak ve pazarlanacak bir nesneye dönüşür. Bu yükselen Amerikan kültürü karşısında Doğu Bloğunun sert ve zorlayıcı yapısı, Avrupa'daki diğer ülkelerde sol grupların hatta işçi gruplarının bile -1968 Öğrenci Hareketine kadar- seslerini duyurmalarının önünü keser (Roberts, [30]).

almaktayken, 60'lı yıllara gelindiğinde tüketme alışkanlıkları ortaya çıkmış ve arzular ihtiyaca dönüşmüştür. Böylece arzu nesneleri oluşturulmuştur (Marcus, [32]).

Amerika'nın yarattığı sempati rüzgarından sanatçılar da faydalanmıştır. Amerika'daki özgürlük ortamı Avrupa'daki yıkıma karşı sanatçıları kendisine çekmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı sanatçılar ABD'ye göç etmişlerdir. Marchel Duchamp bunlardan biridir. 1917 yılında ürettiği 'Çeşme' isimli eseriyle sıradan nesnelerin sanat nesneleri olarak kullanılmaya başlanmasının önü açılmıştır [33]. Bu yaklaşım ideal olana gösterilen bir tepki olarak yükselmiştir. Duchamp aslında sanatta bir kırılma yaratmıştır. Sonraki dönemlerde performans sanatları ve mimari[23] üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Duchamp varlıklara yüklenen anlamları sorgulatarak, nesnelere bakış açımızı ve algımızı değiştirir. Açıklamak gerekirse bir sanat nesnesinin tanımlanmasının, onun özelliğinden değil bizim onu anlamlandırmamız ile ilgili olduğunu savunur. Bu yaklaşım yüklenen anlamda kesinlik kaybına ve kaymalara neden olması açısından önemlidir.

Seri üretim-tüketime geçiş sadece kapitalist süreçte değil sanatta da etkisini gösterir. Dünyanın seri üretime geçtiği bu dönemde Warhol da seri üretime geçer. Tıpkı fabrikalardaki üretim bandına atıfta bulunurcasına 1962'de Andy Warhol Fabrika'yı kurar. Warhol sıradan nesne kullanarak Duchamp'ın etkisini sürdürür (Şekil 2.6). Toplu tüketim kültürü ile sanat birleştirilir. Pop sanatçılar, sanat ve toplum arasında hiyerarşinin olmadığı bir sanat tasarlamayı seçerler. Böylece popüler kültürün temelleri atılmıştır. Warhol çalışmalarında günümüze ve yaşadığımız ana odaklanır.

[23] Anti İnsan Merkezci Dönemde Mekan kurgusu bölümünde ele alınacak D+S'in mimari mekanı parçalama örnekleri üzerinde Dunchamp'ın etkisini görmek mümkündür.

Şekil 2. 6 Andy Warhol, Campbell's Soup Cans (Campbell'in Çorba Konservesi Kutuları), 1962- Toplu tüketim ile sanat birleşir [34].

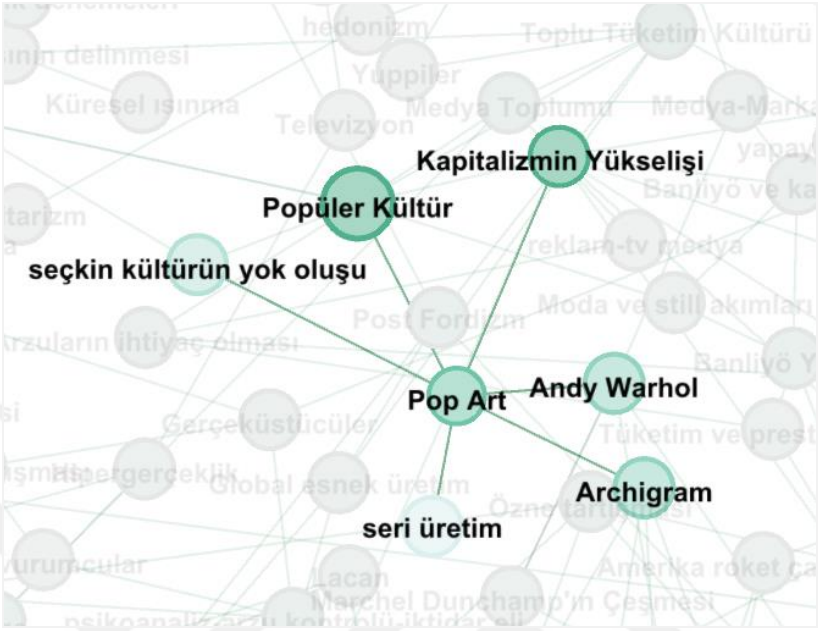

Şekil 2. 7 Andy Warhol, "Gold Maryilyn" (Altın Marilyn), MoMA, 1962 [35]

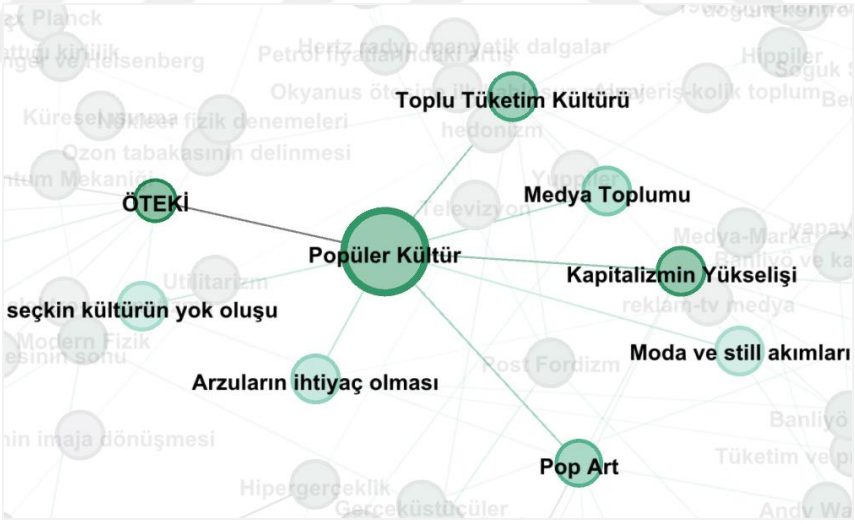
Pop Art eski resimde ne var ise onu özümser ve kendi zamanında ne var ise olanı kullanır: Örneğin, Meryem yerine Marilyn Monroe'yu koyar (Şekil 2. 7). Pop Art sanatın elitist yapısını kırmak için çalışır. Kültürel farklılıkların ifadesi değil herkese hitap eden bir tutum sergiler. Bu nedenle Marilyn Monroe'nun kim olduğu önemli değildir. Önemli olan sadece temsili bir maske olmasıdır [36]. Pop Art (Şekil 2. 8) aslında modern öznenin sıradanlaşması sürecinin başlangıcı olarak yorumlanabilir. Ayrıca birbirinden farklı anlayıştaki idealizme karşı duran Dadaist etkiler ile kapitalizmin sembolü olan seri üretimin birleşimi ile meydana gelir. Böylece yeni bir sürecin sinyalleri verilir.

Bu gelişmeler ile tüketici kapitalizm, kitle kültürü ile doğrudan ilişki kurmuştur. Pop'un tüketim ekonomisi ile beraberliği, imge ve atılabilirlik kavramlarını öne çıkarır (Foster,

[37]). Toplumda ekonomik dengelerin bozulduğu, zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olmaya başladığı bir dönemin temsilidir. (Roberts, [30]). Popüler kültürün (Şekil 2. 9) yükselişe geçtiği sürecin başlangıcıdır.

Şekil 2. 8 Pop Art'ın ağ içindeki konumu

Şekil 2. 9 Popüler Kültür'ün ağ içindeki konumu

Çizelge 2. 2 İnsan merkezci dönemin değerlendirilmesi

<table>
<tr><th></th><th>Sanayi Devrimi</th><th>I. Dünya Savaşı</th><th>II. Dünya Savaşı</th><th>1968 Öğrenci Hareketi</th></tr>
<tr><td>Hakim Fikir</td><td colspan="4">Merkezde İnsan Var.
Geleceğe yönelik umut ve amaç taşır. İdealler taşır. Büyük anlatısı vardır. Akılcılık hakimdir. Evrensel olana ulaşmayı hedefler, evrensel olanı yerel olanın önüne koyar.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Toplum</td><td>Sanayi Toplumudur.
Sömürgeleşme hakimdir.
İnsan teknolojik icatlar ile her şeyi yapabilir algısı gelişir.</td><td>Tüketimin kökleri atılır.
Ekonomik kriz savaş ekonomisinin yükselişinde etkili olur.
Sömürgecilik anlayışı biter.</td><td rowspan="2">Yaşam tüketime ve kapitalizme bağlı inşa edilir.
Pop kültürü yükselir.
Soğuk Savaş dönemi başlar.
- III. Dünya ülkesi tanımı ile yeni sömürgecilik başlar.
- Vietnam Savaşı başlar.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Hakim Sınıf Burjuva</td></tr>
<tr><td>Ekonomi Üretim</td><td>Üretim temelleri atılır.</td><td colspan="2">FORDİST DÖNEM: Seri üretime geçilir
KAPİTALİZM</td></tr>
<tr><td>Teknoloji</td><td>MEKANİK: Buhar ve su gücü</td><td colspan="2">MEKANİK: Elektrik ve elektronik</td></tr>
<tr><td>Hakim Yapı</td><td colspan="4">İKİCİ YAPI(DUALİZM)
Akıl/beden, insan/doğa, erkek/kadın, özne/nesne</td></tr>
<tr><td>Düzen</td><td colspan="4">DÜNYA DÜZEN İÇİNDEDİR-ÇİZGİSEL İLERLER</td></tr>
<tr><td>İktidar Beden İlişkisi</td><td colspan="4">GÖRÜNMEZ İKTİDAR -GÖRÜNÜR BEDEN
NAKLETME</td></tr>
<tr><td>Özne</td><td colspan="2">MODERN ÖZNE</td><td colspan="2">Modern özne sıradanlaşır.</td></tr>
</table>

İnsan merkezci dönemi özetlemek gerekirse (Çizelge 2. 2) gerçekleri yönetici mekanizmalar tarafından belirlenmiş hiyerarşik bir sistem karşımıza çıkmaktadır.

Bilimsel ve teknolojik buluşlar sayesinde insanoğlunun bir atılım geçirdiği bir süreç olduğunu da söylemek gerekir. Kontrol mekanizmalarının şekillendirdiği parçalanamaz bütün anlayışı 1968 Öğrenci Hareketine kadar keskin sınırlarla ayrışmanın yükselmesini sağlamıştır. Ancak belirli bir anlayışın ağırlığının artması dönüşümün habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

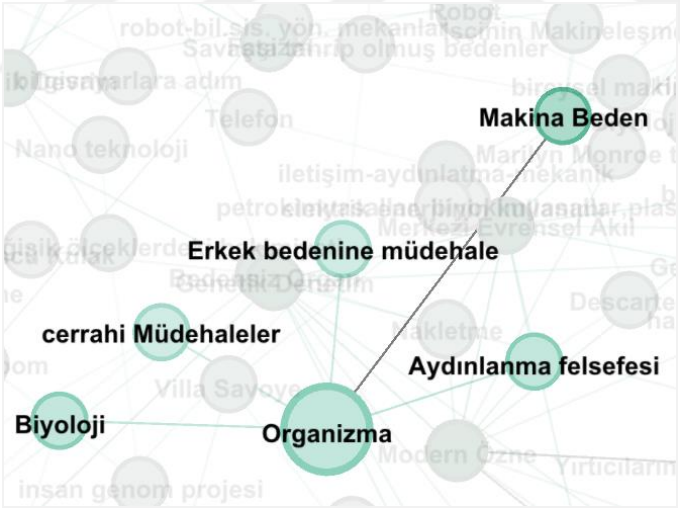
2.2.2 İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Tanımlanması

İnsan Merkezci dönem içinde sistemin fikirsel hakim yapı, bilimsel ve teknolojik açıdan bulunduğu koşullar etkisinde karşımıza temelde üç beden tanımı çıkmaktadır: Organizma, makina beden ve bedensiz organ. Aslında makina beden ve bedensiz organ yaklaşımları organizma yaklaşımın hakim olduğu bu süreç içinde karşımıza hiyerarşik bir oluşum olarak çıkmaktadır. Ancak taşıdıkları potansiyeller açısından ayrı ayrı değerlendirilmeye alınmıştır.

2.2.2.1 Organizma

Bedenin organizma olarak tanımı teknolojik ilerlemeler ve canlılar üzerindeki buluşlar ile şekillenmiştir. 17. yüzyılda mikroskopun keşfedilmesi ile gözle görülemeyen ölçekteki canlılar arasındaki yaşamsal bağlantılar keşfedilmiş ve 19. yüzyılda da bir üst başlıkta biyoloji bilimi tanımlanmıştır. Bu kapsamda canlıların bedensel işleyişine yönelik veriler elde edilmiştir. Özellikle insan bedeni bu incelemenin en önemli parçasıdır. Avrupa'da savaşlar, sömürgecilik hareketi ve sanayi devrimi döneminde insan bedeni üzerinde oluşan hastalık ve tahribatı iyileştirmek için aşılama ya da cerrahi müdahaleler (kesme, dikme, beden içine müdahale) gelişmiştir. Artık teknolojinin ilgi alanı maddesel beden olmuştur. Beden Vitruvius'tan 17. yüzyıla dek mekanistik olarak, 18. yüzyılda duyumculuk olarak tanımlanmakta iken 19. yüzyılda *organizma* anlayışı içerisinde tanımlanmıştır. Organizma anlayışı, savaşta asker olarak kimliklendirilen erkek bedeni (kas ve sinir yapısı) üzerinde denetimi beraberinde getirmiştir. Organizma hiyerarşik bir sistemi tanımlamaktadır. Bu dönemde bina da bir organizma olarak görülmüştür. Hem mekan hem beden ikiciliğin desteklendiği bir hiyerarşik sistem içerisinde tanımlanmıştır (Teyssot, [15]).

Bu yaklaşım ileride inceleyeceğimiz Deleuze'nin organsız beden metaforuna karşıt bir şekilde konumlanmaktadır. Deleuze tarafından organizma organsız beden üzerinde bir katman, örgütlü toplanmaların, çökelmelerin ve katlanmaların ortaya çıktığı bir katılaşma olarak tanımlanır. Organizma anlayışı tam bir hiyerarşik sistem tanımlamaktadır (Deleuze, [4]). Organizma (Şekil 2. 10) aynı zamanda modernizm etkisini gösteren ayrışmış fonksiyonların ve mekanların da fikirsel temsili olarak görülebilir. İktidarın mekânsal olarak tipolojik bir ayrışma üzerinden kontrol oluşturması ve hiyerarşik bir sistem olarak kent ve toplumsal ilişkileri düzenlemesi bedenin organizma tanımı ile ilişki halindedir. Fikirsel güç, bedeni tanımlar ve mekanı şekillendirir. Organizma yaklaşımı ile organlar hiyerarşik bir araya geliş ile bedeni tanımlarlar ve aynı hiyerarşi bedeni öteki olarak alta koyarak sömürüsünü de olağan hale getirir. Bu açıdan kentin mekanların nasıl hem iktidarın hem de ötekinin mekanları olarak anlam kazandığı daha anlaşılır hale gelmektedir. Kentteki mekansal ayrışmalar ve organizasyonların temelinde merkez akıl-öznenin yönettiği hiyerarşik yapılanmanın, organların bedenin bütünü oluşturmasına benzer bir süreç görülmektedir.

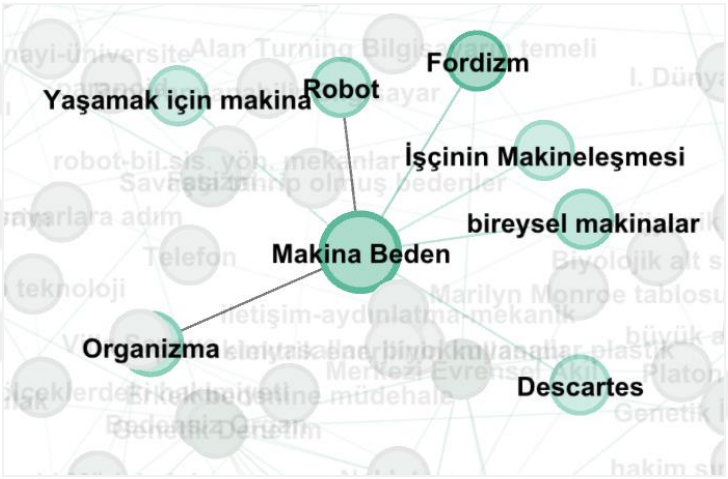

Şekil 2. 10 Organizmanın ağ içindeki konumu

2.2.2.2 Makina Beden

Modernizmde akıl öne çıkarıldığı için beden hep yetersiz olarak tanımlanır. Bu nedenle protezci bir yaklaşım görülür. Descartes'in mekanizmacı anlayışı ile makina-beden, organ-alet, benzetmesini yaparak bedeni akıl ile yönetilen makina olarak kurguladığından bahsetmiştik. Bu kurgunun modernist dönemde şekillenmesi makina

beden olarak ortaya çıkar (Teyssot, [15]). Böylece makinalar çağının kutlanıldığı 20. yüzyıla geldiğimizde beden ve makinanın (Şekil 2. 11) ilişkisi kurulmuştur. Aslında bu ilişkinin kurulmasında makinanın yükselen değer olmasının yanında Fordizm de etkilidir. Henry Ford tarafından geliştirilen üretim bandının sonucu oluşan üretim sistemi içinde, fabrikada çalışan işçi, bu üretim bandının bir parçası olarak algılanmaya başlamıştır. İşçi bir nevi robot[24] gibi, makinanın bir kolu, bir parçası gibi görülmektedir. Kuramsal olarak oluşturulan makina beden fabrikada işçinin üretim bandına katılımı ile somut bir tanıma dönüşmüştür. Bu şekilde makina beden metaforu düzeni temsil eder ve düzene itaat eder. Düzen tahakküm yapıları ve hiyerarşik düzen içerisinde tanımlıdır.

Şekil 2. 11 Makina bedenin ağ içindeki konumu

2.2.2.3 Bedensiz Organ[25]:

1900'lü yıllarda gelişen teknoloji, cerrahi müdahalelerin ilerlemesi ve I. Dünya Savaşın'da askerlerin bedenlerinin sakatlanması ile normalden farklı olma durumu ortaya çıkmıştır. Yanmış deriler, eksik uzuvlar ideal beden olmama ve farklı olma hali ile

[24] Robot tanımı ayrıntılı bir şekilde 2.4.2 İnsan Sonrasının Melez Bedenleri: Siborg Beden bölümünde açıklanacaktır.

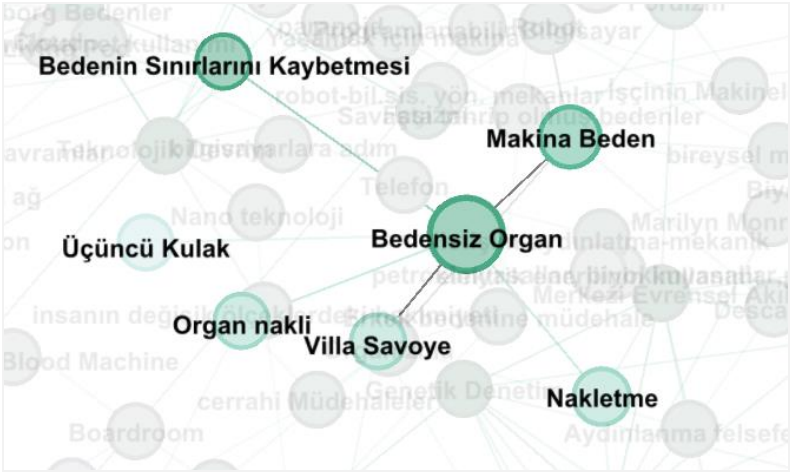
[25] Aslında bedensiz organ Deleuze ve Guattari'nin ([4]; sf. 164) Bin Yayla (Thousand Plateaus) kitabında organsız beden tanımı içinde geçmektedir. Deleuze ve Guattari burada özgür yapıyı organsız beden olarak tanımlar ve kesinlikle bedensiz organ olmadığının altını çizer. Bu noktada bedensiz organ üzerine farklı yorumlar bulunmaktadır. 3.4 Geleceğe Yönelik Beden-Mekan Birlikteliğinin Potansiyellerinin Değerlendirmesi bölümünde bahsedilecek olan parazit yaklaşımın önünü açan bir kapasiteye sahiptir. Ancak bu aşamada insan merkezci yaklaşım içinde yerleştirilmiştir. Organ-alet birlikteliği ve nakletme mantığı ile örtüşmesi bu süreç içerine yerleştirilmesine neden olmuştur.

ilişkilendirilir. Bu nedenle öteki olma riskine karşı eksik uzuvlar tamamlanır, yanmış doku nakil ile yenilenir. Ayrıca günümüzde de cilt nakilleri ile ideal beden oluşturma çalışmaları, protez uygulamalar, organ nakilleri, doku nakilleri (iyileştirme ya da onarma işlemleri) gittikçe artan uygulamalar haline gelmiştir (Teyssot, [15]).

Organ nakilleri ile organı bağımsızlaştırma böylece nakletme mantığı gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar aslında, fikri nakletme altında toplanmaktadır. Donörden bağımsız ve izole edilmiş bir şekilde alınan organ ya da doku bir diğerine nakil edilir. Böylece nakil edilen alıcı organizma için bir öteki olur ve ikincil bir varlık olarak yaşamaya devam eder. Diğer bir taraftan varlığı sayesinde yeni bir düzen rejimi oluşturur. Burada organ geldiği bedenden bağımsız bir düzene sahiptir. Yani organ satılıp alınabilir bir metaya dönüşür; bir diğer değişle nakledilendir (Teyssot, [15]). Braidotti [39] organın bağımsız hareketinin (organ naklinin) organın metalaşması ve bedenin nesneleşmesi yönüne dikkat çeker. Örneğin kadın bedeninin taşıma, üreme ve besleme özelliklerine indirgenmesi söz konusudur. Ayrıca organın metaya dönüşme süreci, sömürgeleşme döneminde bitkilerin nakledilme sürecine benzemektedir.

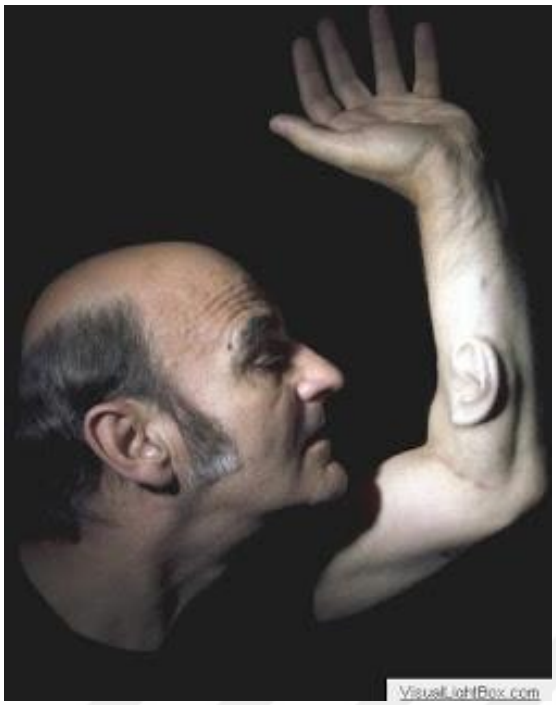
Nakletme tahakküm mekanizmasının hakim yapının fikrini empoze etme durumudur. Tıpkı bir yazı gibi boş bir sayfaya yazılır ve kendi değerlerine ilişkin kodlar taşımaktadır. Ayrıca bu yaklaşım organların ayrı ayrı işlevsel özellikleri üzerinde durmaktadır. Bu da bedenin parçalarını araçsallaştıran ve makineleştiren bir yaklaşımdır.

Bedenin idealize edilme durumu içindeki bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Aslında Le Corbusier'in bedeni sabit ölçülere indirgemesi ve bu ölçüleri sabitlemesi bedensiz organa örnek gösterilebilir (Şentürk, [40]). Eğer bedende ideale uymayan bir durum var ise nakil ile düzenlenir ve düzeltilir. Tıpkı makina parçasının değiştirilmesinde ve onarılmasında olduğu gibi. İdeal beden takıntısı günümüzde, çizilen ideale ulaşmak ve ırksal özelliklerden kurtulmak için gerçekleştirilen cerrahi operasyonlarda da etkisini göstermektedir (Teyysot, [15]).

Şekil 2. 12 Bedensiz organın ağ içindeki konumu

Bütün bunlara ek olarak günümüzde bedensiz organ Şekil 2. 12'de görüldüğü gibi, parçayı bağımsızlaştırma ve bağımsızlaşan parçanın canlılığını korunması açısından farklı bir potansiyel taşıdığına ilişkin yaklaşımlar da bulunmaktadır. Zizek [41] bedensiz organın, organsız beden metaforuna göre tahakküm yapılarına karşın daha yıkıcı olduğunu savunmaktadır. Çünkü günümüzde gerçekleştirilen organ nakilleri düşünüldüğünde, organın bağımsız hali beden sınırlarının tartışmaya açılmasında kullanılacak bir potansiyel taşımaktadır. Aslında bedensiz organın süreç içerisinde konumu değişim potansiyeli taşımaktadır. Teyssot'a [13] göre, diğer bedene transfer edilen organın öteki olma hali ile oluşturulan birliktelik bir melezlik durumu yaratmaktadır. Aslında idealize edilmeye çalışılan bedenler ve sürdürülmeye çalışılan yaşamlar içinde, iktidarın savunduğu saflık ve normallik kendi uygulaması ile bozulmaktadır ve yeni bir melez '*yaratık*' oluşmaktadır (Şekil 2. 13).

Şekil 2. 13 Sterlac Üçüncü kulak (2003), bedensiz organa örnek [42]

Ayrıca organın bedenden koparılması bedenin organsız yaşama devam etmesi ve organın da bedenden bağımsız bir yaşam hali varlıklar arasındaki ilişkinin dışsal bir ilişki olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir. Bu noktada sınırları çözen teknoloji olmuştur (Delanda, [21]).

2.2.2.4 Bedenin Deneyimselliği

Aynı yıllarda Merleau Ponty özne ve nesne karşıtlığı bağlamında ikiciyi yapıyı bozmaya çalışır. Klasik fenomenolojiyi Marksist yaklaşım ile tekrar yorumlayan Ponty, eleştiriye beden ve akıl arasındaki asimetrik ilişkiler ile başlar. Ona göre fenomenoloji, bilinç ve doğa, içsellik ve dışsallık arasındaki ilişkiyi anlamak ister. Ponty'ye göre akıl, bedensel ve duyusal ilişkilere dayanır ve somutlaşır. Dolayısıyla, beden nesne değildir. Bedenin özne ve nesne aralığında olma (in between) durumudur. Bu durum, bağlam özne ve nesne arasındaki ilişkiselliği sağlar. Hem içkinlik hem aşkınlık halidir. Yaşadığımız, deneyimlediğimiz, bize görüş ve perspektif kazandıran bedendir. Kendinle ve başka şeylerle ilişkiyi sağlayan bedendir. Dünyada bedenle bulunduğumuzu vurgular. Böylece bedeni hem deneyimleriz hem de beden ile dışarıyı deneyimleriz. Ponty bu yaklaşımı aşkın özne kavramını kırmaya çalışarak, insanın ötekilerden ayrılan bir özne, dünyadan,

mekandan ve maddeden ayrılan bir zihin olmadığını vurgular. Bedeni, aklın etrafını saran ve aklın içine oturduğu (geminin kaptanı gibi) mekanik bir öğe olarak düşünmektense; bedeni dünyanın bilgilerini aldığımız ve algıladığımız arada olma hali olarak açıklar (Ponty'den aktaran Grosz, [43]). Ponty aslında bedenin deneyimsel varlığına değinmekte ve bedene performatif bir özellik kazandırmaktadır. Ancak bu noktada Ponty deneyimselliği gerçekleştiren bedenin cinsiyeti üzerine yorum getirmemesi Butler [44] tarafından eleştirilse de bedenin performatif özelliği Butler'ın kullanacağı önemli bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Simone de Beauvoir (Beauvoir'den aktaran Butler, [44]) aynı dönem içinde cinsiyet söylemleri açısından önemlidir. The Second Sex (İkinici Cins) kitabında Ponty'yle aynı dönem içinde kadın ve erkek cinsiyeti üzerine açılım yapar. Bu açılımın Butler'ın cinsiyetin bir kültürel üretim süreci olduğu söylemi üzerinde önemli bir etkisi vardır.

2.3 Anti İnsan Merkezci[26] Dönemin Ötekileştirmeye Bakışı

II. Dünya Savaşından sonra gerçekleşen toplumsal değişimler, ekonomik olaylar, Soğuk Savaş[27] döneminin yarattığı savaşlar ve politik durumlar, 1968 Öğrenci Hareketi[28] ile doruk noktasına ulaşmış ve modernizm yerine çoğulculuğun hâkimiyetinde yeni bir dönem başlamıştır. Savaştan sonra şartları oluşmaya başlayan post modern dönemde toplumsal yapıda değişim başlar[29]. Özne yerinden edilir. Modernizmde yükselen

[26] 'Anti İnsan Merkezci Dönem' tanımı Braidotti [5] doğrultusunda kullanılmıştır.

[27] Soğuk Savaş Dönemi: 1947-1991 tarihleri arasında Amerika ile önderliğindeki ülkeler (Batı Bloğu) ve Sovyetler Birliği ile önderliğindeki ülkeler (Doğu Bloğu) arasındaki siyasi ve askeri gerginlik sürecidir (Roberts, [30]).

[28] İkinci Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş döneminin etkilerinden birisi de Vietnam Savaşıdır. Sovyetler bu dönemde III. Dünya Ülkesi tanımı yapmıştır ve bu tanım savaş sürecinin de bir başlangıcıdır. Vietnam savaşı II. Dünya Savaşı sonrasında sona eren sömürgeleşmenin başka bir anlamda tekrar gündeme gelmiş halidir. Yani oluşan iki kutuplu dünyanın sömürge savaşının bir yansımasıdır. Amerika'nın savaşa dahil olması ile başlayan süreçte, özellikle siyahi ırka mensup insanların savaşa asker olarak gitmeleri için bir ikna operasyonu başlatılmıştır. Irksal ayrım dönemin gençliği içerisinde çok tepki toplamış ve çok uzun süren savaş yılları savaş karşıtı çiçek çocuklar ile karşılık bulmuştur (Roberts, [30]). Bu süreç Avrupa'da 1968 olaylarını tetiklemiştir. Bu dönemde kullanılan 'savaşma seviş' sloganın ortaya çıkmasındaki bir önemli etken de kadınların doğum kontrol hapı kullanmaya başlamalarıdır. Böylece kadın bedeni özgürleşmiştir.

[29] Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni toplum (kapitalist, çok uluslu, tüketim toplumu, medya toplumu) televizyon, reklam ve medya sayesinde bir iletişim ağı oluşturarak tüketimin yeni türleri olan moda ve stil değişimlerini piyasaya sürmüştür. 80'lerdeki yuppilerin ve alışverişkolik toplumun

"işaretleyen" bu dönemde lekelenir. Büyük anlatı yerine yan yana gelen küçük anlatılar önem kazanır. Ortak bir anlayış fikri, eleştirilerin hedef noktasındadır. Toplumu ve tarihi tek ve bütünlüklü bir öznenin perspektifinden, rasyonel biçimde kavramayı ve inşa etmeyi özerkliğin güvencesi sayan modernizme ve modernizmin devam ettirdiği ikici (Plantoncu) yapıya eleştiriler yükselir. Bilimsel dünya görüşü yerine modern fiziğin ve kuantum mekaniğinin açtığı yolda bilinmezlik ve görelilik[30], tarihsel ilerleme ve felsefe yerine anlatı-metin gelir. Dönem içinde toplumsal sınıf yerine yüzergezer özne yer alır, belirsizlikler, muğlaklık başlar. Şimdi yüceltilirken, gelecek karalanır. Büyük anlatıyı temsil eden aydınlanma, idealizm ve tarihselcilik reddedilir. Özne, ben, gerçekçilik ve özcülük gibi kavramlara itiraz edilir. Tarihi çizgisel ilerleme ve kurtuluş olarak gören bakış reddedilir. Tek biçimli ve evrensel bir akıl, akılcılık düşüncesi yerinden edilir [27].

Ekonomik alanda da bir kırılma yaşanmıştır. 1973'deki Arap-İsrail Savaşından[31] dolayı petrol fiyatlarının yükselmesi, ekonomik olarak bir dar boğaz yaratmıştır. Sanayi üretiminde de değişiklik gerekliliği oluşmuştur. Post Fordizm dönemi başlamıştır. Dünyanın sahip olduğu esneklik ve çoğulculuk üretim sistemine de yansımıştır. Esnek ve global bir üretim sistemi belirlenmiştir (Gartman, [46]).

---

oluşumunu başlatmıştır. Sloganlar 'para, para, para' olarak değişmiştir. Gösteriş tüketimi başlamıştır. Popüler kültürün etkisi ile markalar yaratıldı ve kredi kartları ile imaj paketleri satılmıştır. Reklam ajansları her şeyi pazarlayacaklarını düşündüler ve pazarlanmıştır. Marka yükselen değer olmuştur. Kültürel yozlaşma da bunlara eşlik etmiştir. Hippi kültüründen gelen Steve Jobs gibi kişiler bu dönemin kapitalist sistemine eklenip marka yaratmıştır [45]).

[30] 1900'lü yılların başında hızla ilerleyen atom altı çalışmaları ve ilerleyen zamanda kuantum mekaniği, madde algısında değişimleri beraberinde getirir. Kısaca modern fizik sadece Newton fiziğinin tanımladığı madde algısını yok etmekle kalmaz akla güveni de sarsar. Görelilik kuramının(uzay-zaman yapısının teorisidir. Klasik fiziğe karşıt bir yaklaşım sunar. Örneğin klasik fizikteki birbirine bağlı çizgisel ilerleyen neden sonuç ilişkisinin bütün gözlemciler için aynı olduğu gerçeği reddedilir. Ayrıca göreliliğe göre kütle enerji birbirine dönüşebilir (E=m.c2)) temelleri 1916'da Einstein tarafından oluşturur. 1970'li yıllarında fiziğin bir dalı olarak tanımlanır (Roberts, [30]).

[31] Arap-İsrail savaşı 1973'de petrol krizine neden olmuştur. Petrol fiyatlarındaki artış Yeşil Devrim'in (Yeşil Devrim; Marshall yardımları ile gelişmekte olan ülkelerde 1950- 1960 yılları tarımda makineleşme sürecini işaret eder. Bu süreç bu ülkelerdeki köy-kent dengesini değiştirir. Makineleşme süreci mahsulü toplamada kolaylık sağlaması adına tek tip ve boyutta sebze çeşitleri oluşturur. Bu esnada III. Dünya ülkelerinde melez tohumlar kullanılmış ve Yeşil Devrim ile bu ülkelerdeki gen havuzu kaybedilmiştir (Delanda, [19]). Çöküşüne neden olmuştur. Yeşil Devrim Üçüncü Dünya ülkelerinde doğal kaynakların tahribatı ile sonuçlanmıştır. Diğer taraftan da sağladığı besin stoku ile nüfus artışında patlama yaratmıştır (Roberts, [30]).

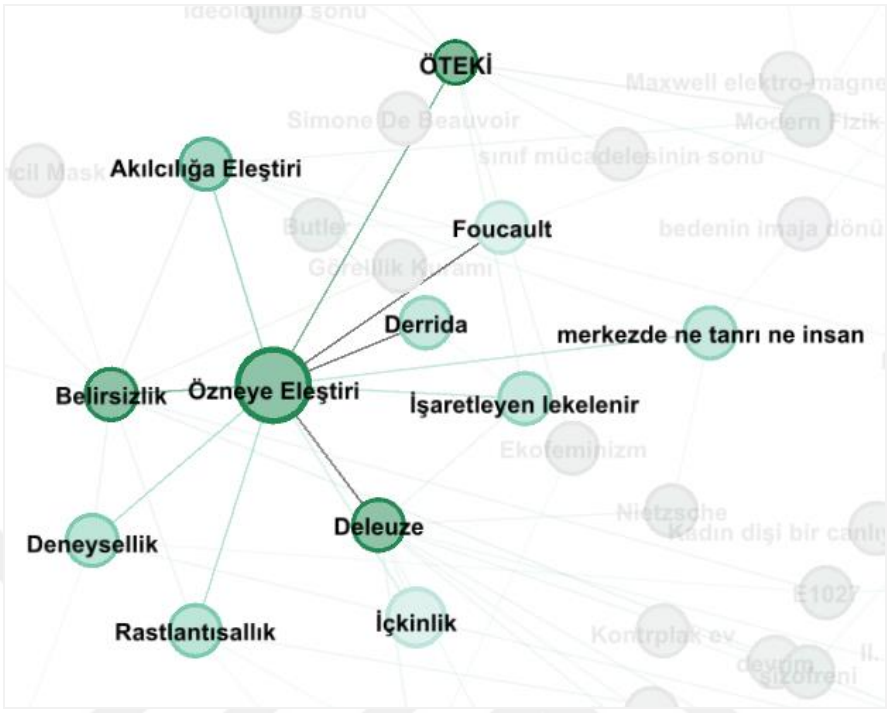
Modernizm ile ikici yapının dünyayı şekillendirmesi kuramcıların eleştirilerini de beraberinde getirmektedir. Kamusal/özel, benlik/öteki ve özne/nesne ikiciliğinin temelini oluşturan akıl/beden ikiciliği teorisyenlerin konu üzerinde sorun olarak ele aldıkları temel kavramlardandır. İktidar yapıları içerisinde hakim anlayıştan olmayan öteki ve ötekileştirme, ikiciliğin özündedir (Macleod, [31]). Bu nedenle iktidara karşı öteki kavramı öne çıkar.

Modernizm sonrası dönemde hakim özne eleştirilere maruz kalmıştır. İktidar sisteminin oluşturduğu kontrol, baskı ve üretim mekanizmalarının sorumlusu olarak gösterilen özne tartışmanın önemli noktalarından biridir. Akla gelen soru 'öznenin cinsiyeti nedir?' dir. İnsan merkezci dönemde hakim öznenin beyaz batılı erkek olmasına karşın anti insan merkezci dönemde kadın öznenin konumunun nasıl değerlendirileceği konusu önemlidir. Bu nedenle özne ve nesnenin cinsiyet ile ilişkisi de tartışılmıştır. Çünkü hedeflenen nokta tahakküm yapılarının yıkılması ile ötekileştirilenlerin özgürleşmesi ve belirlenen kalıplardan kurtulması gerekliliğidir. Bu noktada 'kalıplar yıkılabilmiş midir?' sorusu önem taşımaktadır. Çünkü bir kırılma yaşanmış ve paradigma değişimi gerçekleşmiştir.

2.3.1 Özne'nin Konumunun Değerlendirilmesi

Bu dönemde merkezde artık ne tanrı ne de insan vardır. Gerçeklik yorumdan ayrılan bir şey değildir. Modernist dönemde sabit özne tek bir gerçeklik algısını taşır; bu nedenle postmodernist dönemde sabit özne eleştirilir. Var olan bilginin tümü ancak insan varlığı aracılığı ile anlaşılır. Düşünce ve gerçek birbirine karışmıştır. Düşünceyi kısıtlayan, onu tıkayan otonom bir gerçeklik yoktur (Şekil 2. 14). Düşünce gerçekliği kendi düşünselliğinin ötesinde düşünemez/bilemez. Derrida bunu '*Metnin dışında hiçbir şey yoktur.'* şeklinde dile getirir. Böylece akılcılığa eleştirisini getirir. Aslında bu metafiziksel oluş sürecine de karşı duruştur. Böylece tahakküm ilişkisi içindeki öznenin merkezi durumunun altı oyulur. Aynı zamanda öznenin aşkın durumuna da bir eleştiridir. Özne sadece dilin oluşturduğu bir durumdur. Ona göre öznenin dilsel bir konumdan öte bir özelliği yoktur. Özneyi dilde eylemin başlatıcısı olarak görür ve yapı sökümü ile öznenin kurulan bir şey olduğunu gösterir. Artık aklın ve varoluşun merkezi

noktası özne değildir (Derrida'dan aktaran Ulmer, [2]). Özne toplumsal pratiklerin toplamı, onların ürünüdür.

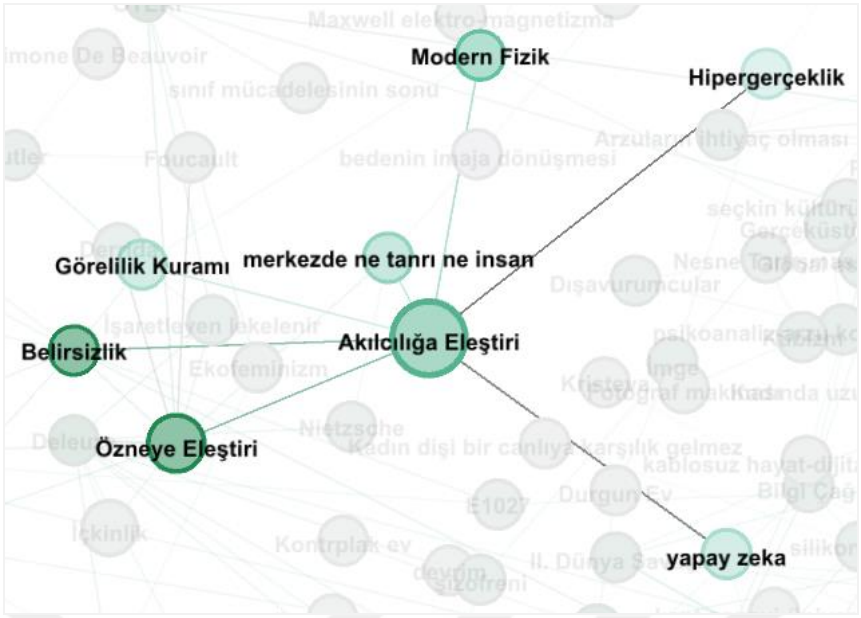
Şekil 2. 14 Özne eleştirisinin ağ içindeki konumu

Foucault ise özne üzerinde sadece dilin değil tarihsel pratiklerin de etkili olduğunu söyler. Foucault kurucu özne mantığının bırakılmasını savunsa da bütünüyle özneden vazgeçilmemesinin gerekliliğine inanır. Özneyi tekrar inşa etmeden, öznenin işlevini ve söylem üzerindeki etkilerini düşünmeye çağırır ve postmodern dönemdeki özne karşıtlığını sorgular. İktidarın süreç içerisinde belirli kurallar ve normlar oluşturduğunu ve bireyin kendisi ve öteki ile olan ilişkisini bu normlar üzerinden tanımladığını söyler. Bu şekilde özne ve nesne ile kurulan ilişkiler de açığa çıkmış olur. Sistem kendi doğrusu üzerinden bağlantı üretiyorsa bu durumda gerçeklik diye bir şeyden söz etmek de mümkün değildir. Foucault iktidar sistemine eleştirilerin olduğunu söylese de iktidarın olmadığı bir durum söz konusu değildir. Çünkü iktidar öznenin kendisidir. Foucault tarihsel süreç içerisine iktidar sistemlerinin kendi öznelerini ürettiklerine dikkat çeker. Üretilen özneler iktidar sisteminin isteğine göre şekillendirilir ve iktidara bağımlı bir kurgu oluştururlar. Öznenin iktidar tarafından inşası sistem içerisinde bazılarını onaylayıcı bazılarını ise dışlayıcı olarak işlerlik gösterir. İktidarın çözümlenmesinin

tarihsel süreç içerisindeki söylemin açığa çıkarılması ile mümkün olacağını vurgular (Foucault, [47]).

Deleuze [4] ise göçebe bir özne tanımlar. İktidarın tıpkı kendisi gibi egoist ve benmerkezci bireyler ürettiğini söyler. Kimliksiz ve tanımsız bir birey olmayı savunur. Böylece kimliksiz göçebe özne, herhangi bir sosyalleştirme, sınıflandırmaya tabi olmayarak bir istatiksel veri olarak değerlendirilemeyecektir. Göçebelik hali özgürleşmeyi ve yaşamsal kudreti temsil eden bir şizofreni halini tanımlamaktadır. Şizofreni hali ile iktidar ilişkileri içerisinde bedenin kimliklendirilmesini, homojenize ve normalize edici yaklaşımlara maruz kalmasını eleştirir. Böylece kimlik politikaları ile oluşturulan özne yerinden edilir (Öğdül, [22]). Deleuze ve Guattari'nin rizomatik yapısı, yersizyurtsuzluk (deterritorialization), göçebe özne ve organsız beden yaklaşımı, insan sonrası dönemin teorisyenleri için iktidarın beden politikalarına karşı kuramsal bir altlık oluşturur.

Özneye getirilen eleştiri akla getirilen eleştiri ile beraber işler (Şekil 2. 15). Sonuç olarak kesin olarak tanımlanan kavramların aslında kurgu olduğu görüşü üzerine sistem gerçeklik kaybına uğrar. Gerçeklik kaybının yarattığı belirsizlik ortamı doğal olarak tasarlanmamış bir davranış biçimini öngörür. Böylece rastlantısal ve deneysel bir zemin oluşur.

Şekil 2. 15 Akılcılığa eleştirisinin ağ içindeki konumu[32]

Çizelge 2. 3'ten de anlaşılacağı gibi dönem içindeki hareketleri özetlemek gerekirse insan merkezi dönemin tam karşıt söylemi içinde şekillendiği söylenebilir. İnsan merkezci dönemde kabul edilenler reddedilir ve katılaşmış hiyerarşik yapı yerine çözülmüş bir yapı tanımlanır. Her unsur artık bütün içinde değil kendi kimliği özelinde değerlendirilir.

[32] 1968 sonrasında post endüstriyel, çok uluslu, kapitalist tüketim toplumu, medya toplumu oluşmuştur. Televizyon ve fotoğraf makinası gibi teknolojik yenilikler ile gerçeklik algısı kayba uğramış, hiper-gerçeklik dönemine girilmiştir. Tüketimin yeni türleri, moda ve stil değişimleri, reklam ve televizyon her insanın ruhuna sızmıştır. Günümüzde de bu imaj hayali ve sembolik bir dünya yaratma durumundadır ve bu nedenle gerçeklik algımız değişmiştir. Yani gözlerimiz ile gördüğümüz şeyleri değil televizyonun bize verdiği imajları gerçek olarak kabul etme durumundayızdır (Baudrillard, [48]). Fotoğraf makinası gerçeklik algısını etkileyen diğer bir icattır. İnsanın bir parçası olmadan mekanik bir üretim biçimini sunar. Fotoğraf makinası yaptığı mekanik üretim ile nesneleri imaja aktarır, gerçekliği imgeye (simulacrum) dönüştürür (Jameson, [28]).

Yapay zeka: Bilimsel adıyla mantıksal analiz robotu; bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrolündeki bir robotun çeşitli faaliyetleri zeki canlılara benzer şekilde yerine getirme kabiliyeti [49]. Yapay zekanın temellerini, II. Dünya Savaş yıllarında Alan Turing şifre çözücüler için programlanabilir bilgisayarları ile atar. Turing kripto ile düşünen makinalar fikrini ortaya atar. Böylece bilgi teknolojisi adı verilen bilgiyi işleyen elektronik makineler kullanılmaya başlanır. Bilgisayar sistemi geliştirilmiştir ve yayılmıştır. 30 yıl içerisinde bir oda büyüklüğünde bir makinenin yaptığı işi bir mikroçip yapmaya başlar. Bu gelişmede savaşlar ve silah endüstrisi için yapılan yatırımlar çok önemli bir yer tutmaktadır (Roberts, [30]). Çalışmalar bilişim çağının temellerini atmıştır.

Çizelge 2.3: Anti-insan merkezci dönemin değerlendirilmesi

<table>
<tr><td>1968 Öğrenci Hareketi</td><td colspan="2">1990 Soğuk Savaşın Bitişi</td></tr>
<tr><td>Hakim Fikir</td><td colspan="2">‘Yarın yok bugün var’
Büyük anlatıyı temsil eden aydınlanma, idealizm ve tarihselcilik reddedilir.
Özne, ben, gerçekçilik ve özcülük gibi kavramlara itiraz edilir.
Tarihi çizgisel ilerleme ve kurtuluş olarak gören bakış reddedilir.</td></tr>
<tr><td>Toplum</td><td>Hippi hareketi
Protest gruplar
Çevreci gruplar
Doğum kontrol hapları: kadın bedeninin özgürleşmesi
Hedonizm hakimdir.</td><td>Yeni toplum (alışverişkolik, kapitalist, çok uluslu, tüketim toplumu, medya toplumu) televizyon, reklam ve medya sayesinde bir iletişim ağı oluşturarak tüketimin yeni türleri olan moda ve stil değişimlerini piyasaya sürdü.</td></tr>
<tr><td>Ekonomi
Üretim</td><td colspan="2">POST FORDİST DÖNEM: global ve esnek üretime geçiş
KAPİTALİZM</td></tr>
<tr><td>Teknoloji</td><td colspan="2">DİJİTAL TEKNOLOJİ(programlanabilir makineler)
BİLGİ ÇAĞI-YÜKSEK TEKNOLOJİ</td></tr>
<tr><td>Hakim Yapı</td><td colspan="2">ÇOĞULCU YAKLAŞIM (PLURALİZM)</td></tr>
<tr><td>Düzen</td><td colspan="2">KAOS</td></tr>
<tr><td>İKTİDAR BEDEN İLİŞKİSİ</td><td colspan="2">GÖRÜNMEZ İKTİDAR-GÖRÜNÜR BEDEN
Dönemin anti söylemine rağmen devam eder.</td></tr>
<tr><td>ÖZNE</td><td colspan="2">Özne yerinden edilir.
‘Merkezde ne tanrı ne de insan.’</td></tr>
</table>

2.3.2 İşaretlenen-Öteki’nin Yükselişi

Anti insan merkezci dönem “öteki” ve ötekinin temsil ettikleri üzerine odaklanır. Görünmez olan unsurlar görünür hale gelir (Şekil 2. 16). Braidotti [5] anti insan

merkezci dönemi ‘öteki’lerin ayaklanması olarak tanımlamaktadır. Kadın hareketleri, ırkçılık ve sömürgecilik karşıtlıkları, çevresel hareketler[33] ve nükleer savaş karşıtlığı bu dönem içerisinde ötekilerin sesleri olarak karşımıza çıkar.

Şekil 2. 16 Öteki’nin ağ içindeki konumu

Foucault ötekilik kavramını ele alırken Platon’un söylemini tersine çevirir ve “ruh bedenin hapishanesidir” yaklaşımını dile getirir. Çünkü ruhun tanımı iktidar tarafından yapılır. Onların aracı ve sonucudur. Aslında şekillendirilen ruhtur ve ruh iktidar yapısının ta kendisidir (Foucault’dan aktaran Butler, [50]).

İnsanlar kendilerine öteki oluşturdukları anda kendini de diğerine göre öteki olarak konumlandırmış olurlar. Foucault’ya [3] göre kültürel bir beden diğerleriyle ilişkisizdir. Bu nedenle ötekinin değerlendirilmesi ve konumlandırılması önemlidir. Dünyada bir kültürün tekliği ya da eşsizliği yerine, ayrı türler ve süreksizlik önemlidir. Çünkü bu noktada kültürünün eşsizliği vurgusu tahakküm yapısının fikirsel yapısını sunar.

[33] Sanayi Devrimi ve Tarım Devrimleri oluşturduğu kirliliğe ve tahribata karşı 20. yüzyılın başında görülen koruma hareketlerinin çevresel hareketin başlangıcını oluşturduğu söylenebilir. Çevresel hareket Soğuk Savaş dönemindeki nükleer silahlanma ve nükleer güç savaşları, 1980’lerdeki asit yağmurları, ozon tabakasının delinmesi ve 1990’lar ile iklim değişiklikleri, küresel ısınma sorunları karşısında şekillenmiştir. Türlerin yok olması, genetik çeşitliliğin kaybı ya da ormanların, göllerin yok olması ancak insan ölümleri ve doğal felaketler ile bir anlam ifade etmiştir. Başka bir deyişle doğa, çevresel sorunlar ile görünürlük kazanmıştır. Böcek ilaçlarının kullanılmasından doğan kirlilik, nükleer silah uygulamalarının çevreye verdiği zarar, homojenleşmiş tarım ürünleri gibi birçok sorun mevcuttur. Ancak Hippilerle beraber doğal yaşam destekçileri, ekofeministler ve derin ekolojistler için konu, ele alınması gereken bir değer olarak ortaya çıkar. Ayrıca 70’lerin sonunda ozon tabakasının kutuplarda gittikçe inceldiği haberi gündemde bomba etkisi yaratmıştır. 1970’lerde insanların teknolojik kazanımları üzerine tartışmalar yürütülürken 1980’li yıllar insanın doğa üzerindeki hakimiyetinin kahramanlık öyküsünden trajedi öyküsüne dönüştüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Foster, [25]). Sanayi, ulaşım sistemleri ve yaşamımız içerisine aldığımız teknolojik ekipmanlar bu bağlamda tartışmaya açılmıştır.

Tahakküm yapısını ifade eden “işaretleyen”, lekelenir. İşartleyene ait kavramlara (özne gibi) eleştiri getirilirken, onların rehabilitasyonu üzerine düşünmek yerine, bir yaklaşımı diğerinin yerine koymadan her şeyi tümden farklı düşünme anlayışı üzerinden tartışma yürütülür.

Ancak süreçte kimin nasıl kısıtladığı ve neye maruz bıraktığından çok gözler maruz bırakılana, kısıtlanana yani işaretlenene çevrilmiş ve durum sunulmamışların sunumu haline gelmiştir. Kadını ve bedeni bu açıdan yorumlamak gerekirse şu söylenebilir: kadına bakış ötekinin sunumunun önemine rağmen modernizmdeki ile aynıdır. Cinsel farklılığın sunumu ve bedenin sunumu sadece anatomik farklılıklar vurgusu ile yapılır. Bu noktada işaretleyen değerlendirmeyi yapandır. İşaretleyen erkek, dünya dışından gelen ötekini sunar. Kadın sadece sunulandır. Sadece hakkında konuşulandır. Konuşan ise her şeyin sahibi erkektir (Owens, [51]). Irigaray [52] bu bağlamda ‘dilin’ erkeğin dili olduğu, kadının bu dilin dışarısında bırakıldığı, erkeğin dili üzerinden kadının tanımlandığı ve kadının dilinin oluşturulması gerekliliğinin altını çizer.

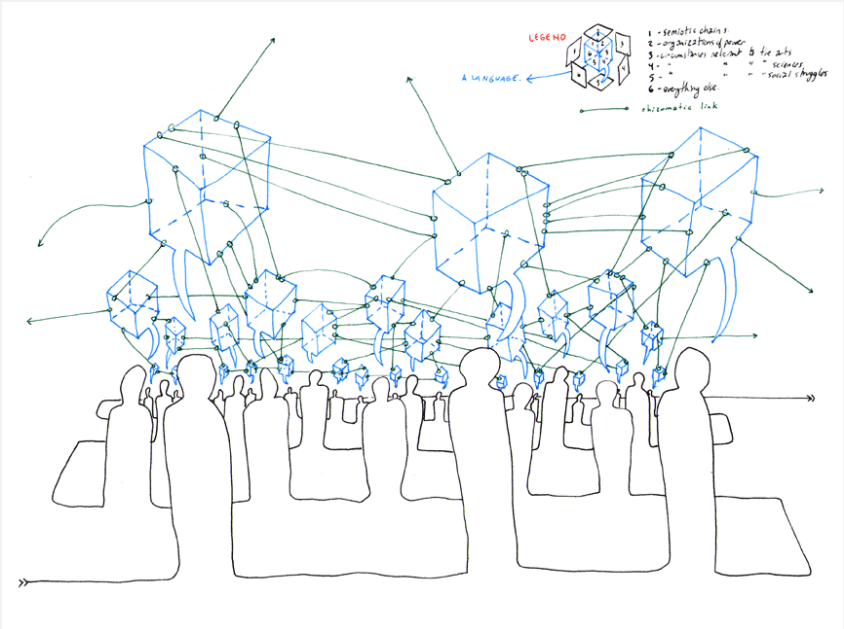
Owens’a [51] göre postmodern söylem, modern söylemdeki ‘görmek inanmaktır’ sözüne yorumsuz kalır. Görmenin onaylanması ve efendi duyu olması, diğer duyuların ikincil plana atılmasına neden olur. Bakmanın baskınlığına çözüm getirilmemesi bedenin kendi başına varlığında sorunlar yaratır ve bu onu bir imaja dönüştürür. Özellikle kadın bedeninin görselliği, seksüellikle birbirine eklemlenir. Freud erkeklik organına sahip olup olmamak ile cinselliği tanımlar. Lacan (Lacan’dan aktaran Owens, [51]) da kadının seksüel biçimde sunulmasından çok bedenin oyuna nasıl dahil edildiğiyle, yani sunumun şekliyle ilgilenir. Bu noktada televizyon, reklamlar, fotoğraflar fikri görünür kılmaktadır. Bir başka deyişle kadın beden olarak ortadır (Şekil 2. 17). Ancak erkek fikir sahibidir. Yani fikirsel olarak erkek görünür, kadın fikirsel olarak görünmezdir. Postmodern dönemde imge imgeleyen tarafından belirlenirken imgeleyenin bakış açısı ve arzularının sunumu da yine imgeleyen tarafından belirlenir. Bu yüzden kadının erkek tarafından sunumu sabitlenmiş bir kimlik üzerinden gösterime girmektedir. Sonuç olarak görünmez iktidar ve görünür beden ilişkisi kadın bedeni üzerinden postmodern dönemde de devam etmektedir.

Şekil 2. 17 Lynn Hershman Leeson, Seduction, 1986- kadının erkek tarafından sunumuna siborg34 ile eleştiri [53]

Deleuze ise 'kadın ve hayvan oluş' halini yorumlar. Deleuze ve Guattari, Platonizmi tersine çevirecek, batı felsefesinin metafizik zeminlerine bağımlılıktan kurtaracak alternatifler aramaktırlar. Deleuze gerçekliği, idealizme meydan okuyan farklılık, çokluk (multiplicity) ve oluş (becoming) kavramlarıyla şekillendirir. Delueze formsuzluğu savunur. Rizom (köksap) Deleuze ve Guattari'nin [4] Thousand of Plateaus (Bin Yayla) adlı eserde geliştirdikleri en önemli kavramlarından biridir. Rizomatik de buna bağlı bir düşünme ve araştırma yoludur. Deleuze ve Guattari, botanikte bir bitki gövdesi türü olan rizomu, ağaçsı gövde türüyle karşılaştırarak kavramlaştırır. Ağaçsı gövdenin biçimini dogmatik düşünce modeline benzeterek açıklamaktadırlar. Bu model tek merkezlidir ve hiyerarşik bir sistem tanımlar. Rizom ise çok merkezli ve yataydır; tek bir çizgi değil pek çok kesişen çizgiler barındıran düzlemsel biçimdedir (Şekil 2. 18). Rizom ayrıca cinselliğin, cinsel organ ve üremeden özgürleştirilmesi için kullanılan bir çıkış yoludur. Beden de en temelde organsız olarak tanımlanır. Böyle bir beden kimliksizdir ve özel bir formun dayatılmadığı, çevresine uzanan ağlar ile çalışan bir bedendir (Ballantyne, [54]; Gandy, [55]).

[34] Siborg kavramı 2.4.2 İnsan Sonrasının Melez Bedenleri: Siborg Beden bölümünde detaylı anlatılacaktır.

Şekil 2. 18 Deleuze ve Guattari'nin Bin Yayla Kitabı'ndaki rizomatik yapının Marc Ngui (2004) tarafından görselleştirilmesi [56]

Deleuze'e [4] göre farklılıklar kimlik ile düşünülür. Ötekinin (kadın) sadece 'bir'i (The One/ the center/ the same) ile sosyal ilişki içerisindeyken varlığı düşünülür. Ne zaman ve nerede hiyerarşik ve asimetrik bir değersizleştirme ilişkisi kurulursa o zaman ötekileştirme gerçekleşir. Bu nedenle Deleuze için öteki kavramını kullanmak zorlaşır. Deleuze öteki ile 'bir'in ilişkisini kabul etmez; ayrıca çizilen negatif etkiyi de kabul etmez. Yani negatif ikiciliğe karşı çıkar. Bu, içindeki farklılığa (difference in itself) atıfta bulunmaktır. Farklılıklar dünyası öteki içindeki 'bir'i kapsar. Kimlik olmaksızın karmaşık kaotik dünya tanımı yapılır. Sonuç olarak tek anlam, felsefede arzu edilendir. Farklılaştırma kendini sanal olarak hayata geçirme hareketidir. Bu indirgemeci değildir. Tek anlamın farklılığı üstlenmesi diyalektiği olmadan ya da ikiciliğe göre yapılanmadan gerçekleşebilir (Dolphijn ve Tuin, [26]). Özetlemek gerekirse Deleuze ikili karşıtlıkları yok saymaz. Ancak sorunun hiyerarşik olarak bu ikiliklerin konumlandırıldığı görüşüne sahiptir. Bu nedenle hiyerarşiden kurtararak bir dışsal bir ilişki tanımlar. Bu ilişkisellik ile her şeyin birbirinden geldiği monist bir yapıyı kurgular.

2.3.3 Anti İnsan Merkezci Dönemde Bedenin Tanımlanması: Organsız Beden

Deleuze ve Guattari anti insan merkezci dönemi yaşanan gerçekli kaybından ötürü şizofreni durumu olarak açıklar. Bu durum çok merkezcilik ile ilintilidir. Genel olarak görelilik kuramının yansımasıdır. Deleuze [57] iki alternatif sunar: Bunlardan birisi paronoid[35] olma durumudur ki bu faşizme yöneltir. Diğeri ise şizofreni olma halidir; bu da devrimi getirir. Şizofreni, kimliksiz olma halidir. Deleuze, böyle bir özne tanımı yapar. Deleuze'e göre bedenler ve olaylar her zaman şimdide var olurlar. Her eylem sonsuz bir oluşun parçasıdır; asla dil yoluyla belli bir özneyle bağlantılı bir nitelik arz etmezler. Bu yüzden özneden çok beden kavramı öne çıkar (Jameson, [28]).

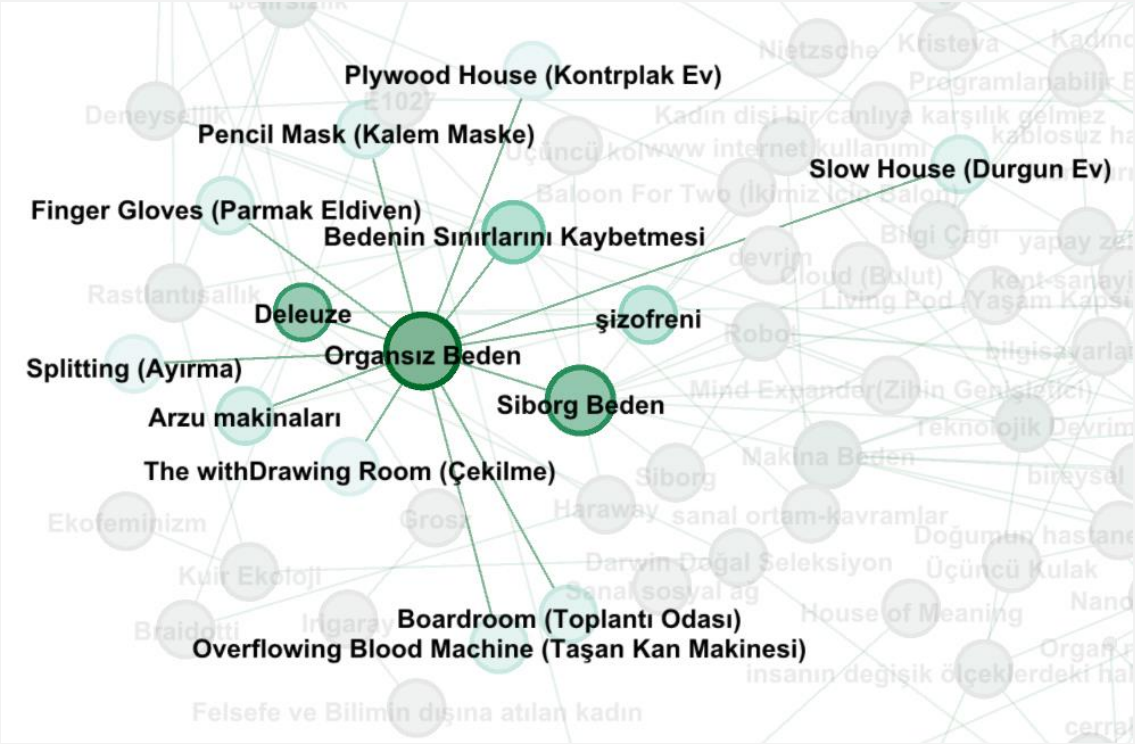
Organı olmayan bir beden kimse tarafından müdahaleye maruz kalamaz. Bedenin dışsallığı ve ilişkiselliği sağlanır. Gilles Deleuze'ün, Antonin Artaud'un 1947 tarihinde yazdığı şiir kitabından[36] etkilenerek ortaya attığı 'Organsız Beden' yaklaşımı bedenin organlardan arındırılması özüne dayanmaktadır. Toplumsal yapıdaki bu değişimlerin yanında, beden söylemi üzerinde önemli çözülmeler oluşmuştur. Organsız beden metaforunun üretilmesinin başat kaynaklarından biridir (Delanda, [19]).

II. Dünya savaşı sonrası beden üzerine düşüncede köklü bir değişimin önünü açmıştır. Burada insan ve tanrı arasındaki ilişkilerin doğal ve doğa ile sabitlenmesinin önüne geçmenin tek yolu bedenin tekrar tanımlanması süreciyle oluşacaktır (Şekil 2. 19). Bu noktada beden bedendir ve organlara ihtiyacı yoktur. Beden asla bir organizma değildir. Organizma bedenin düşmanıdır. Organizma organsız bedenin tam karşıtıdır. Çünkü organizma bir hiyerarşi tanımlar oysa organsız beden bir bütün olarak katmalardan oluşan bir yüzeydir (Teyssot, [38]; Deleuze, [57]).

---

[35] Paronoid: Abartılı gurur, kuşku, sanrı, güvensizlik ve bencillikle belli olan bir ruh hastalığı [58].

[36] Antonin Artaud 1947'de yazdığı 'Tanrı Yargısının İşini Bitirmek İçin'(Pour en finir avec le jugement de dieu (To Have Done with the Judgement of God)) adlı eseridir. İşkence gördüğü yılların yaralarını taşıyan 28 Kasım 1947'de bir radyo programı için yazılmış bir yapıttır. Artaud'un yapıtna göre organdan daha gereksiz birşey yoktur. Ancak bedenini organsız bir beden yaptığında gerçek anlamda özgür olunur (Artaud'dan aktaran Ballantyne, [54]).

Şekil 2. 19 Organsız Beden'in ağ içindeki konumu

Organsız beden bedensiz organ değildir. Ayrıca organizmanın da tam tersi bir var olma hali tanımlar (Deleuze, [4]). Bedensiz organ yaklaşımı ve organsız beden söylemi bedenin parçalanması esasına dayalı iki tezdir. Bedensiz organ bir organizma sisteminin tanımıdır. Organların organik organizasyonuna dayalı bu sistem kendi iç mantığı tarafından yönetilen sabitlenmiş bir hiyerarşiye sahiptir. Organsız beden yaklaşımında ise bedenin varlığı bir organa bağlı değildir. Organsız beden yaklaşımı bedensiz organ yaklaşımının tam tersine gelişen bir yaklaşımdır. Ancak ikisi birbirinden bağımsız da değildir. Organsız beden şizofreninin rüyasıdır. Bu noktada bedenin içe dönüklüğü değil, dışsallığı söz konusudur. Yani dışsallık diğer bedenler ile ilişkiselliği, bağlantıyı temsil eder. Ayrıca organsız bedende nakledilme söz konusu değildir. Beden hakim irade tarafından işaretlenemez (Teyssot, [38]).

Deleuze [57] bu noktada dilbilim, yapısalcılık tarafından etkilenen psikoanalizi eleştirir. Bedenin boş bir sayfa, hükümsüz, gücün kanunlarının üzerine yazıldığı bir tür yazı taşı olarak tanımlanmasına itiraz eder. İşaretleyenin söyleminin oluşturduğu fallik düzene, yani aile ve devlet gibi oluşumlara itiraz eder. Ona göre arzular azaltılmadan

yaşanmalıdır. Arzu nesnesi bir tanedir ve eşsizdir. Arzu bir makinadır. Yani arzu nesnesi arzu makinasıdır. Böylece beden de arzu da özgürleşir. Homojenize edilmiş hislerden kurtulur. Buradan yola çıkarak Deleuze [57] bedeni çoklu bir yüzey ve katlanan bir deri olarak tanımlar. Beden bir zarf ya da bir yüzük gibi bir deridir. Böylece bir ev de olabilir, bir evin parçası da olabilir. Her şeyin bir parçası olabilir; yani her hangi bir şey olabilir. Aslında organsız beden tam olarak bedenlerden boşaltılmış bir beden değil, bir organın hizmet etme yani sabit bir alet durumunun üzerinde olma halidir. Tamamlanmışlığın sembolüdür. Böylesi bir beden ölü değil aksine daha canlı ve çoklu ilişkilere ve tersine çevrilebilirliğe imkan sağlayabilir (Teyssot, [38]).

Deleuze [4] organsız bedeni dolu bir yumurta olarak tanımlar. Organizmaların uzantılarından ve organın organizasyonundan ve katmanların formasyonundan ya da düzeninden önceki halidir. Yoğun yumurta, akslar, vektörler, eğimler ve eşiklerden oluşur. Böylece enerji dönüşümlerini içeren dinamik eğilimler ve grupların yer değişimiyle meydana gelen hareketler ve göç ile tanımlanır. Organsız beden kavramı, bu bağlamda, Platon'un aşkın kurgusunun aksine, biçimin doğuşunu madde ve enerjinin akışıyla anlatma çabasından doğmuştur (Delanda, [19]).

Organsız beden katmanlaşmamış, şekilsiz, yoğun maddedir. Yoğunluğu sıfıra eşit maddedir (Deleuze, [4]). Organsız beden başlangıç ve sıfır noktasıdır. Ancak atom ve hücreler sürekli bir şekilde oluş halleri devam ettiği için her şey aslında organsız beden sürecindedir. Tamamlanmış, büyümüş organ yerini, polimorfizm[37] ve metamorfoz[38] yetisine sahip, tamamlanmamış organ, kavramına bırakır. Organizmanın öncesindeki durumdur (Teyssot, [59]).

[37] Polimorfizm: iki veya daha fazla farklı fenotipin (dışşal özelliğin) aynı tür popülasyonunda bulunması durumudur.

[38] Metamorfoz: Başkalaşım

2.4 İnsan Sonrası Dönemde Ötekinin İstikrarsızlaştırılması

İnsan sonrası dönem, Sovyetler Birliğinin[39] dağılması sonucunda soğuk savaşın bitişi ile başlayan ve günümüze kadar gelen süreci kapsamaktadır. Bu süreç bugün hala yaşanmakta olduğundan çalışmanın bu bölümünde kesin anlatımlardan kaçınılmıştır. Toplum, teknoloji ve hakim görüşün sonuçlarını ancak sonraki yıllarda değerlendirmemiz mümkündür. Ayrıca insan sonrası döneme geçiş için bir paradigma değişiminden henüz söz edilemez. Bu dönem süreç olarak bir melezlenme tavrı gösterir.

İnsan sonrası olarak adlandırılan bu dönem içinde öne çıkan bilişim teknolojileridir. 1990[40]'lar sonrasında iletişimin artarak çoğalması, World Wide Web (www) ile ağ sistemi insanlarda bir ağ yapısının oluşmasında etkili olur. Ayrıca insanlar bu süreç içerisinde sanal ortamda 'gerçekte' olmadıkları ama olmak istedikleri sanal kimlikler üretirler. Sanal hisler ve duyular gelişir. Bütün dünya her olayı aynı anda görebilir ve deneyimleyebilir bir pozisyondadır. Bu süreç bilgi çağının bir yansımasıdır.

Bilgi Çağının ve bilişim teknolojilerinin[41] toplumu bilgi ağı toplumu olarak şekillenir. Üretim, tüketim ilişkileri, deneyimle ve güç ya da iktidar mekanizmaları ile olan ilişkiler teknolojik paradigma içerisinde gerçekleşir. Mikro-elektronik bilgi ve iletişim teknolojileri, genetik mühendisliği gibi alanlar toplumu ve iktidar ile ilişkisini etkilemektedir. Bu teknolojiler ışığında merkeziyet kaybı yaşanmaktadır (Castel, [60]). Tarihsel süreç içerisindeki iktidarların bilgiye sahip olmadaki avantajı gelişen teknolojiler ve internet ağı ile toplum tarafından da bilginin erişimine fırsat vermektedir. Böylece bireylerin bilgiyi elde etme durumu eskisi kadar kontrol

---

[39] ABD'nin Doğu Bloğunu tehdidi sadece silah ile değil, daha kuvvetli bir güç olan medya ile olmuştur. Moda, stil akımları ve müzik ile doğu bloğuna saldırılar kesintisiz gerçekleşmiştir. Sonunda önce Berlin duvarının yıkılması daha sonra 1990'da Sovyetler Birliğinin dağılması ile Soğuk Savaş dönemi bitmiştir (Roberts, [30]). Sovyetlerin dağılması ile tek kutuplu bir yapıya bürünen dünya 2000'li yıllar ile Asya'nın yükselişine tanıklık etmiştir.

[40] 1980'lerle başlayan bilişim çağında insanlar cep telefonuyla iletişim dönemine girmişlerdir. Böylece kablosuz dönem başlar. Dönem High-Tech teknoloji ya da Bilgi Çağı olarak tanımlanmaktadır [45].

[41] Teknolojik devrimin yaşanmasında silikon vadisi önemli bir etkiye sahiptir. Endüstri bölgesi-kent-üniversite birlikteliği, Sanayi Devriminin sonuçlarında biridir. Sanayi devrimi içerisindeki hammadde ve bilginin yoğunlaşmasının bir temsili niteliğindedir. Bu birikim silikon vadisini yaratmıştır (Delanda, [19]).

içerisinde değildir. Oluşan bu bilgiye erişim kolaylığı bireylerin de iktidar gibi öngörü kazanmasının önünü açmaktadır.

Ayrıca biyo-teknoloji bilimsel olarak önemli bir atılım içindedir. Hastalıklara çözüm getirmek amacıyla DNA haritalarının çıkarılması için 1980'lerde başlatılan İnsan Genom Projesi 2000'lerde sonuçlanır (Roberts, [30]). İnsanın dünya sistemindeki makro ve mikro ölçeğindeki hakimiyeti için dönüm noktasıdır. DNA'ın kodların en güçlüsü olması özelliği de düşünülürse bu açılım çok önemlidir. Çünkü genlerin kontrol edilmesi - teknoloji ile- kodun çözümlenmesi ile yeniden kodlanmanın önünü açabileceği düşünülmektedir. Böylece beden için yeni bir süreç başlayabilecektir. Ancak sürecin sonuçlarının olumlu ya da olumsuz olacağı henüz belli değildir. İnsandaki soy takıntısı nedeniyle topluluğu homojenize etme gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Bu noktada öteki kavramı ile temsili gerçekleştirilenleri homojenize etmekten kaçınılır. Biraz daha açmak gerekirse; mevcut farklılıklar ile öteki oluşturmak için kurgulanan ırksal, cinsiyet ile ilgili, canlı, cansız gibi ayrımlar da kendi içinde homojenize değildir. Bu nedenle farklılık ile tartışmayı ele almak başka sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Şentürk, [61]). İnsan sonrasının düşünce yapısında öteki ve ötekinin oluşmasına neden olan farklılık problemli kavramlardır. Fark ve öteki kavramları daha derinlemesine tartışılır. 'Fark'ın istikrarsızlaştırması söz konusudur. Daha doğrusu daha akışkan bir yapıyı hedeflediği söylenebilir. Bu aşamada sadece düşünce yapısından bahsedebileceğimizden, düşünce yapısının etkileri ancak önümüzdeki süreç, yıllar içinde belli olacaktır.

2.4.1 Yeni Materyalizm Çerçevesinde[42] İnsan Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi

Çalışma içerisinde yeni materyalizm insan sonrası yaklaşımın düşünce yapısını temsil etmektedir. Yeni materyalizm tanımı Delanda ve Braidotti'nin katkılarıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşım modernist ikiciliği ele alarak nasıl bir ontoloji ve kuram

[42] Manuel Delanda, Rosi Braidotti, Karen Barad ve Elizabeth Grosz yeni materyalizmin önde gelen kuramcılarıdır. Ancak bu kuramcılar içerisine sadece Delanda yazılarında 'insan sonrası'(post-humanism) kavramını kullanmamaktadır. Bu nedenle 'İnsan Sonrası Dönemi' tanımı Braidotti [5]'den alıntılanarak kullanılmıştır.

oluşturulabileceğini araştırır. Yeni materyalizm Deleuze'yen düşünce yaklaşımı sunan bir metodoloji üzerine çalışır. Deleuze [4], Bin Yayla'da (Thousand Plateaus) buna ilişkin birçok metodoloji geliştirir. Rizom, pragmatik, katmanlar analizi, mikro politikalar, çoğulculuğun bilimi, göçebelik gibi... Deleuze'e göre ikicilik ancak 'öteki'nin diğerine meydan okuduğunda kullanılır. Bu açıdan yeni materyalizm *farklılık* felsefesidir (Dolphijn ve Tuin, [26]). Delanda'ya [6] göre Deleuze ikiciliği benimsememektedir. Ancak Deleuze bu yaklaşıma faydacı bir şekilde yaklaşır. Faydacı yaklaşım, ikilikler arasında negatif ilişkiler değil pozitif, faydalı ilişkiler kurar. Deleuze'e (Deleuze'den aktaran Dolphijn ve Tuin, [26]) göre farklılık, gösterilen farktır.

Yeni materyalizm farklılıkları istikrarsızlaştırma yaklaşımı ile cinsiyet problematiği içinde ufuk açıcı bir düşünsel yaklaşım sunar. Nasıl cinsel ikiciliğe karşı bir şey üreteceğini araştırır. Yeni mateyalistlere göre cinsel ikicilik modernist feminist oluşumu etkilemiştir ve erkek/kadın limitleri içerisinde tartışmalar yürütülmüştür. Aynı şekilde post-yapısalcı feministler (Butler'ın[43] toplumsal cinsiyet/cinsiyet tartışması gibi) de yine kendi içinde

[43] Judith Butler, kuir kuramının öncülerindendir. Butler kuir'i şöyle tanımlanmaktadır: Meçhul bir orijine sahip olan, hasta ya da kötü hissetme hali, heteroseksüel olmayan, karanlık, sapkın, eksantrik, fiil olarak soru sormak ya da alay etmek, kafasını karıştırmak aynı zamanda dolandırmak ve aldatmak (Butler, [50]). Butler, Simone de Beauvoir'a dayanarak feminist olanı tersine çevirmeyi hedefler ve Beauvoir'in cinsiyet yaklaşımını radikalleştirir. Yazar, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarının birbirinden ayrılmasını eleştirir. Beden, iktidar ve söylemin oluşturduğu heteroseksüel kültür içinde maddileşerek görünürlük kazanır. İşte tam da bu noktada cinsiyetlenen bir varlık olarak düşünülür. Bu nedenle beden bağımsız değildir ve bu ilişkiler ağı dışında var olamaz. Beden söylem içinde cinsiyetli olur, yasayla ilişkisinde maddileşir. Böylece, beden, biyolojik alan ve doğa da, sembolik alanın içine dahil edilmiş, yabancılık, saflık, başkalık konumundan çıkarılmış olur. Butler cinsiyetin, yönettiği bedeni üreten düzenin bir parçası olarak önemini vurgular. Bu düzenlemeyi bedeni sınırlama, dolaşıma sokma, ötekileştirme gücüne sahip üretici tahakküm yapısının hizmetinde olarak açıklar (Butler, [50]). Bedenin sorun olarak ele alınması Butler tarafından 'dişi hazne (khora) durumunda, üzerine yazılan erilin damgasını vurduğu bir araç; durumun öznesi değildir' şeklinde tanımlanır. Burada araçsallaştırılan beden ile akıl sahibi olanın üzerinde yazma ve şekillendirme işleminin gerçekleştirildiği doğa ortak bir kaderi paylaşmaktadır (Plumwood, [1]). Bedenin inşası üzerine getirilen bu eleştiri beden ile aynı taraftaki doğanın şekillendirilmesi açısından önemli bir itirazdır. Modernizmdeki 'üzerine yazma ve nakil yapma' düşüncesi ile doğanın da beden gibi boş bir zemin olduğu görüşü günümüzde bizi adım adım ekolojik felakete götüren anlayışın temelini oluşturmaktadır.

Butler biyolojik cinsiyeti yok sayması ile sorunu toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden çözmeye çalışmaktadır. Çünkü ona göre cinsiyet farklılıkları ile sorun çözülemez. Üstelik cinsiyetin normal olarak değerlendirilmesinin tahakküm sitemine hizmet ettiği vurgusunu yapmaktadır. Ancak Butler'ın biyolojik cinsiyet değerlendirmesi yeni materyalisteler tarafından sınırlamalar oluşturduğu nedeniyle eleştirilmektedir (Dolphijn ve Tuin, [14]; Direk, [62]). Butler'ın sınırları doğa ile ilişkilerin yeniden düşünülmesi ile aşılabilir. Bu noktada kuir ekolojiye (kuir ekoloji, kuir kuramı ile ekolojik yaklaşımı bir araya getiren bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır.) bakış açımızı genişletmemize yardımcı olacak bir alternatif sunar.

belirli sınıflandırmalara gitmektedir. Bu durumda yeni materyalizm farklı olarak, özellikle erkek/kadın cinselliğini hatta insanın cinselliğinin ötesini araştırır (Şekil 2. 20). Daha açıklamak gerekirse feminizmin cinsiyet farklılıkları üzerine getirdiği tartışma *farklılık*ları daha çok artırır. Kadına karşı geliştirilen politikalarla mücadelede feminizm oldukça etkili olmuştur. Ancak feminizm bunu yaparken tersine çevirme ile kadını savunurken kadını ötekileştirme sorunu ile karşı karşıyadır. Bu çok önemli bir paradokstur. Yapılan hem cinsiyet farklılıklarını kabul etmek hem de reddetmektir. Daha açıklamak gerekirse kadın bedeni ve erkek bedeni arasındaki farklılıkları kabul etmek kadın bedeninin ötekileştirilme süreci içerisindeki konumunu kabul etmektir. Ancak bedensel farklılıkların reddi ise kadın bedenin farklılığının getirdiği bazı deneyimlerin (emzirmek ya da doğum gibi) göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Feminist kuramın tarihsel süreç içerisindeki çıkmazı da budur. Çünkü bu farklılıkları tartışmak eninde sonunda eril sistemin etkisindeki söylem üzerinden yapılmaktadır. Sorun aslında net olarak bir toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet söylemi olamamasıdır. İşte feminist teori bu çetrefilli durum ile baş başadır (Dolphijn ve Tuin, [26]).

Sorun sadece cinsiyet değildir. Cinsel farklılıklar genelde öznelliği üretmektedir. Özne akıl ile ilişkilendirilerek aşkın bir özellik kazanır. Akıl/beden, ruh/madde, kültür/doğa ve özne/nesne de ikiciliğin etkisi ile gelişen karşıtlıklardır. İkici düşünsel yapı birini ötekine yazma (nakletme) sorunsalıdır. Bunu çözmek için ilişkilerden başlamak gerekmektedir. Çünkü ikiciliğin doğası ilişkileri yok sayar ve negatif ilişki tanımlar. Yeni materyalizmde aynı zamanda beden ve ruh birlikteliği sorunsallaştırılır ve yeni ilişkiler gündeme getirilir (Dolphijn ve Tuin, [14]). Ayrıca anti insan merkezci dönemde birbirinden bağımsız yükselen 'öteki'lerin insan merkezci dönemde birbirleri ile ilişkilerinin kurulma sürecidir. Çevre ve cinsiyet tartışmalarının temel kavramları doğa ve bedenin bağlantısı üzerinde durulur. Bu yeni materyalist felsefenin monist kurgusundan kaynaklanmaktadır.

İlişkiselliği (relationality), Barad [7] dünyanın dışında olarak bilgiye sahip olamayacağımızı aktararak açıklar. *'Biliyoruz, çünkü dünyayız.'* şeklinde devam eder. Yani başka bir tanım şeklinde, oluş (becoming) ve olma (being) arasında dünyanın bir parçası olarak insanı tanımlamaktadır. Barad'a göre ikici yaklaşımı çözümlemek ve

farklılık çıkmazından kurtulmak için farklılıkları fark olarak tanımlamaktan vazgeçilmelidir. İkinci hareket de, az eleştirel, daha çok performatif[44] olmaktır. Bütün bedenler, maddenin kendi kendine örgütlenmesi yoluyla bir araya gelişidir. İşte bu özellik performatif bir özelliktir. Performatif oluşum süreci sadece bedenin yüzeyi ya da sınırları içinde değil bütün fiziksel oluşumunu kapsar. Beden sınırları ve özellikleri taşıyan bir nesne değildir. Bu nedenle insan kavramı sabitlenmiş ve önceden içeriği belirlenmiş bir kavram değildir (Barad, [63]). Bedenin performatif yapısı arzunun devrede solduğu, düzen ve istikrarın bozulma halidir. Çünkü anlıktır, normlar ve kurallar üzerinden işlemez. Performatif olma tek bir kimlik taşıma, tek bir etnik ya da ekonomik sınıfa mensup olma halini devre dışarı bırakır. Ayrıca performatif yapı sadece insan bedenine ilişkin bir kavram değildir. Canlı/cansız varlıklar insan/insan olmayan varlıklar arasındaki ilişkiselliğin de kurulması açısından önemlidir. Çünkü kendi kendine örgütlenme potansiyeli cansız varlıkların hareketi içinde geçerlidir. Bu açıdan düşünüldüğünde maddenin bir araya gelişinde farklı bir irade mevcut değildir.

Beden bu biçimde şekilleniyorsa, arzuları doğrultusunda da yeniden ve yeniden şekillenir. Böylece bedenin performatif yapısı üzerinden dönüşüm ve geçişlilik özelliği ortaya koyulur. Edilgen hale getirilen beden, performatif yapısı ile söylemi tersine çevirir. Performatif yapı özünde sabit bir olma halini ya da başlangıç ve bitişi değil, süreci temsil eden bir oluş halini vurgular. Bedenin süreç içindeki dönüşüm ve değişimini, farklı algı düzeylerini aynı anda bulunduran bir çoklu var olma halidir. Bir halden başka hale geçiştir. Böylece performatif özellik, bir değişim potansiyeli taşır.

---

44 Performatif kavramı insan sonrası ve post yapısıalcı dönem için önemli bir kavramdır. Judith Butler kuir kuramında cinsiyeti bedenin performatif yapısı üzerinden açıklar. Bedenin heteroseksüel kültür içinde maddileşerek görünürlük kazandığından bahseder. Dolayısıyla, beden böylelikle cinsiyetlenir. Bu nedenle beden bağımsız değildir ve bu ilişkiler ağı dışında var olamaz (Butler, [50]). Cinsiyetin, yönettiği bedeni üreten düzenin bir parçası olarak önemini vurgular. Bu düzenlemeyi bedeni sınırlama, dolaşıma sokma, ötekileştirme gücüne sahip üretici iktidar yapısının hizmetinde olarak açıklar. Bu söylem ve kültür içerisinde beden edilgen bir pozisyondadır. Çünkü seçimleri, sınırları ve normları belirli olduğundan maddesel bir boşluk, kontrol edilen bir nesne durumundadır. Kendine has bir eylemsel özelliği olmadan kültürel kodların ve söylemin belirlediği hareket, davranış ve seçimlerin uygulayıcısıdır. İşte bedenin iktidar tarafından üretimi performatiftir. Ancak bu performatif yapı aktif ve devingen değil, kısıtlanmış ve sınırlandırılmıştır. İktidarın tanımı ve yüklediği anlamların performansıdır. Bu anlamda beden için tanımlanan kimlik dışavurumsal değil, performatiftir (Butler, [24]). Bir başka deyişle, beden kendi değil kendine biçilen performansı sergiler. Toplumun belirlediği pratikleri gerçekleştirir.

Aynı özellik erkek/kadın, kamusal/özel ve dış/iç ayrımını gerçekleştiren sınırlar ile de oynar (Balkanay, [64]).

Bu ikiliklerin yıkılması radikal ya da anarşist bir yaklaşım değildir. Darwin'in evrim teorisine göre, bir hayat formu diğer bir yaşam formundan meydana gelmektedir. Varlıklar karşılıklı olarak belirleyicidir. Başka bir ifadeyle, hiçbir şey bağımsız var olamaz. Genetik mühendisliği bu değişken ve ilişkili yapı içerisinde normal (otantik) ve gerçek kavramlarına karşıdır. Biyoloji bize normal olarak tanımlanacak bir hayat formu olmadığını göstermektedir (Morton, [65]). Ekoloji farklı katmanlarda birçok ölçekte çoğulculuğa imkan verir. Bu sistem virüs özelliğinin yapımızda olduğunun bir göstergesidir. Yani annemizin bedeninde büyüyüp o bedene hiçbir alerjen etki yaratmamamız buna örnektir. Çünkü DNA ölçeğinde sınırlar mevcut değildir. Atom altı çalışmalarında da aynı durum söz konusudur, yani sınırlar mevcut değildir. Evrim teorisi bu rijit sınırlara karşıdır. Yaşam formları katı değil sıvıdır. Bu tıpkı bir nehri anımsatır. Deleuze'nin rizomu gibi 'yaşam ağı' şeklindeki bir sistemdir.

Bahsedilen bu sınırsızlık ve ilişkisizlik üzerinden yeni materyalizmin çıkış noktası, akıldan bağımsız olarak materyal dünyanın varlığı üzerinden gerçekleşir. Ancak dünyadaki varlıkların kimliklerinin kaynağı sorun oluşturmuştur. Çünkü akıl dağlara, nehirlere, hayvanlara verilmemiş bir özellikse o zaman akıl nasıl bir birleşimdir sorusu aklımıza gelir. Karşılığı antik yunanda ruh olarak ifade edilir. Ancak ruh kavramına yapılan itiraz cevabı dönüştürür. İnsan merkezci dönemde pozitivist yaklaşım ile iktidar sahibi insana dönüşür. Yeni materyalizm buna karşılık bütün nesnel varlıkların tarihsel sürecin bir ürünü olduğunu savunur. Onların kimlikleri kozmolojik, biyolojik, jeolojik ve toplumsal tarihin bir parçası olarak sentezlenir ya da üretilir (Delanda, [19]).

Bütün varlıkların tarihsel olarak sentezlenmesi bireysel olarak gerçekleşir. Bitkiler ve hayvanlar, türler ve ekosistemler, dağlar, gezegenler ve güneş sistemi gibi varlıklar burada bireysel, tek ve eşsiz anlamındadır. Bu eşsiz parçalar genel bir kategorizasyonun parçası olmama durumunu oluşturur. Çakıl taşlarının bir kayayı oluşturması gibi. Böylece parça bütün ilişkisi kurularak yeni bir değerlendirmeye gidilir. Bu nedenle yeni materyalizm tarihsel olarak yeniden bir okuma alanıdır (Delanda, [19]).

Gelişmiş bir organizasyonun oluşabilmesi için bir beyine ihtiyaç olduğu fikri oldukça tuhaftır. Depremlerin fırtınaların ya da hortumların meydana gelmesi için bir beyine ihtiyaç duyulmaz. Sadece beyin değil bu oluşumların hepsi hiç bir organa ihtiyaç duymaz. Bir bakteriyi ele alalım. Bütün enerji aktiviteleri fermantasyon, fotosentez, solunum fonksiyonları milyonlarca yıldır beyin olmadan gerçekleşmektedir. Bu nedenle Delanda'ya [19] göre akıl Kartezyen anlayışın ikici yaklaşımının sonucundan başka bir şey değildir.

Bu düşünce yapısı ile sadece insan özne kavramından vazgeçilir yerine geçici özne gelir. Yaşam merkezli cisimleşmiş özne, başkalarından kaynaklı bir çeşitliliğe sahip, karşılıklı bulaşıcı/viral ilişkisel bağlantılar ile çevrilidir. Göçebe özne kavramından farkı ise sadece insanların değil insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların devreye sokulmasıdır. Ayrıca anti insan merkezci dönemden farklı olarak psikanalizin bölünmüş özne yaklaşımından olumlayıcı bir bakış sağlar. Psikanaliz sayesinde öznenin oluşumundaki tarihsel ve kültürel kodların değişken yapısının ve bileşenlerin çözümlenmesini içerir. İlişkisel ve kapsayıcı bir evrensellik vurgusu vardır (Braidotti, [66]).

Böylece yeni materyalist anlayışta madde kendi morfogenetik kapasitesine sahiptir ve kumanda edilmeye ihtiyacı yoktur (Delanda, [67]). Ayrıca burada önemli bir nokta vardır. Tamamen karşıtlıkları bırakmak mümkün değildir. Ancak ikici yapının mantığından kaynaklı maddeye ilişkin yanlış bir bilgi üretimi mevcuttur. Bu yanlış, idealizmin de kaynağını oluşturmuştur. Kartezyen anlayışa göre farklılıklar (akıl/beden, özne/nesne vs.) karşıtlık değil birbirinin ötekinin üzerine yazma işlemidir. Sorunun kaynağı budur.

Delanda'ya [6] göre ikili karşıtlıkları yok saymak yeni bir çıkış noktası getirmemektedir. Anti insan merkezci dönem bu hataya düşer. Anti insan merkezci dönemin sorunu ikici yapının tarafların örtüşme alanlarını hiçe saymasıdır. Bu nedenle insan sonrasının karşıtlıklara bakışı anti insan merkezci dönemden ayrılır. Yeni materyalizm ikici yapının bize sunduğu tanımları yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini savunur. Dolayısıyla yeni bir beden tanımına ihtiyacımız vardır. Bu bedenin mekanı için de geçerlidir. Mesela mekan artık sadece metrik olamaz.

Çizelge 2.4: İnsan sonrası dönemin değerlendirmesi

1990 Soğuk Savaşın Bitişi	
Hakim Fikir	Farklılık istikrarsızlaştırılır. İkici karşıtlıklar arasındaki asimetri bozulur ilişkiselliğe dönüştürülür. Zihin bedenleşir, beden beyinleşir. Böylece Akıl beden ikiciliği ilişkisel bir yapıya dönüşür. Canlı ve cansız varlıklar arasında yeni akrabalık ilişkileri tanımlanır. İnsanın mikro ve makro ölçekteki hakimiyet dönemi başlar.
Toplum	İletişim artarak çoğalır. World Wide Web (w.w.w) ile ağ sistemi kurulur. İnsanlar sanal ortamda 'gerçekte' olmadıkları ama olmak istedikleri sanal kimlikler üretilir. Sanal hisler ve duyular gelişir. Bütün dünya her olayı aynı anda görür ve yaşar. Kablosuz dönem başlar. Çok kutuplu dünya oluşur.
Ekonomi **Üretim**	POST FORDİST DÖNEM: global ve esnek üretime geçiş KAPİTALİZM
Teknoloji	BİLİŞİM TEKNOLOJİSİ (Mekanik ve bilişim teknolojisinin beraberliği/Cybor pyhysical systems)
Hakim Yapı	MONİST Her şeyin bir yerden geldiğini savunur.
Düzen	KAOSTAN DÜZENE DÜZENDEN KAOSA
İktidar Beden İlişkisi	GÖRÜNMEZ İKTİDAR
Özne	GEÇİCİ ÖZNE Yaşam merkezli cisimleşmiş özne, başkalarından kaynaklı bir çeşitliliğe sahip, karşılıklı bulaşıcı/viral ilişkisel bağlantılar ile çevrilidir.

Dönem melez bir süreç olarak değerlendirilebilir (Çizelge 2. 4). Özetlemek gerekirse, yeni (feminist) materyalizm, insan/insan olmayan ve canlı/cansız arasındaki ikiciliğe karşı çıkar. İnsan sonrası bir yaklaşım sergiler. Özneyi beden üzerinden sorgular. Bunu

yaparken de tek bir insan özne anlayışını merkezi konumundan ederek sadece canlı failleri (agency) değil cansız olanları da aynı düzlemde tartışmaya sokar (Schnabel, [68]). Akıl/beden ikiciliğini canlı/cansız kavramları üzerinden eleştirir. Maddeselliğin ve bedenselliğin önemi üzerinde durur. Özgürlük kavramına vurgu yapar. Bu sayede yeni materyalizm yaklaşımı topluluk enerjisinden kaynaklı potansiyeli ve kapasiteyi yakalama şansına sahiptir. İnsanın düşünen bir varlık olduğu aynı zamanda materyal bir beden sahipliği üzerinden tartışmayı yürütür. Bu, insanın özne olduğunun ancak öncelikli olarak nesne olduğunun açılımıdır. Bu yaklaşım akıl/beden ikiciliği arasındaki köprüyü kurar; cansız[45] ve insan olmayan yaşam formaları arasındaki hiyerarşiyi kırar (Grosz, [43]).

2.4.2 İnsan Sonrasının Melez Bedenleri: Siborg Beden

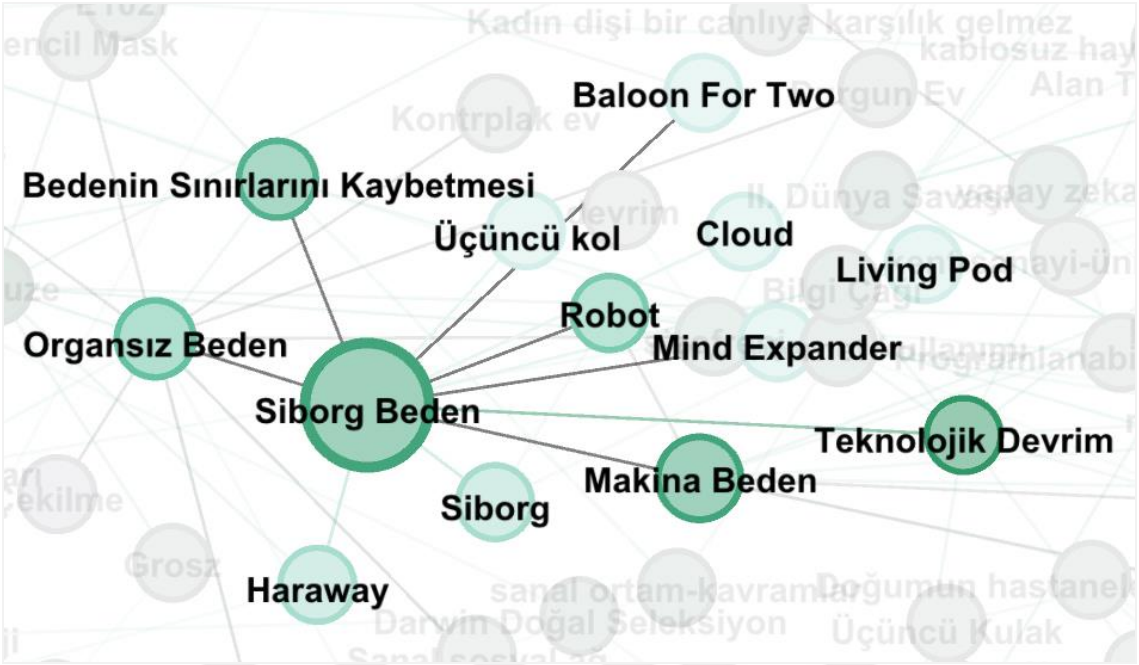
20. yüzyılda teknolojik icatlar ve biyo-aparatlar ile bilim terminolojisine iki kavram katılır. Birincisi robottur. Bu terimi tanımlayan Karel Capek 1921'de sıkıcı ve angarya kavramlarına karşılık gelen Çekçe robata kelimesini kitabında kullandı ve robot sözcüğünün kaynağını oluşturmuştur. Robot burada köleye, fabrika çalışanına üretim bandına karşılık gelmektedir. Aslında robot endüstriyel çevrenin figürü durumundadır. Çünkü endüstrileşme süreci içerisinde insanoğlu alet edevat, motor ve makina olmuştur. Makina insana benzemektedir (Teyssot, [15]).

İkinci terim ise *siborg*dur. *Siborg* sibernetik organizmanın kısaltılmış halidir. Melez bir birleşim halini, bir yaşam formunu temsil eder. Bir parçası canlı, bir parçası ise cansızdır. Bu terminoloji iki fizikçi, Manfred Clynes ve Nathan S. Kline tarafından 1960'larda NASA[46]'nın uzay araştırmalarıyla ilgili hastane laboratuvarlarındaki

[45] Yazar burada inanimate kelimesini kullanmıştır. Bu kelime aynı zamanda ölü, ruhsuz anlamındadır.

[46] Siborg tanımı uzay araştırmalarının hız kazandığı bir dönemin temsilidir. Soğuk Savaş, ülkelerin birbirlerine karşı silahlanmaları ve müttefiklerini silahlandırmaları süreci olarak tanımlanabilir. II. Dünya Savaşı sırasında Amerika'nın Ruslar gibi bir roket programı mevcut değildir ve Almanların roket programından faydalanarak Amerika kendi roket programını başlatır. Ruslar Sputnik 1 insansız hava aracını uzaya göndererek büyük bir çığır açar. Bu çalışmalar sayesinde Amerikan uzay aracı Apollo 1969 yılında aya iniş yapar ve insanın ayda yürüyüşü ile tarihte yeni bir dönem başlar. Ayda yürüyüş, Soğuk Savaş döneminde çok önemli bir adım olmuştur. Amerikan kapitalizminin onaylanmasını sağlayan bir olaydır (Roberts, [30]).

çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Robot ve *siborg* teknolojik keşiflerde sadece iki aşama değil aynı zamanda iki alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişim paradigması için iki alternatif sunarlar; birisi hastane birisi fabrika doğumludur (Teyssot, [38]).

Şekil 2. 20 Siborg Beden'in ağ içindeki konumu

Ancak *siborg* sahip olduğu melezlik sayesinde organizma/makina ikiciliğini tartışmaya açarak aynı anda Platon'dan beri kurgulanmış birçok ikiciliği de sorgulama ortamını oluşturmaktadır. Bu terimi beden terminolojisine sokan biyolog ve siborg teorisyeni Donna Haraway [8] bu sayede feminist coğrafyada ses getiren Siborg Manifestosu ile beden politikalarına meydan okumaktadır (Şekil 2.21). Donna Haraway literatüre ilk efendi özne kavramını sokan kişidir (Plumwood, [1]). Bunu yaparken kültür/doğa ikileminin üstesinden gelmek ister. Bizim için doğanın ne olduğu sorusunu sorar ve insan hayvan, hayvan makine arasındaki sınırları sorgular. Sonucunda 'Siborg Manifestosu' kitabında *siborg*[47] kelimesini ortaya atar. Melez bir ırk olan *siborg* ile hakim düzene eleştiri getirir. Ona göre neyin yapım neyin doğal olduğu arasında bir fark yoktur. Haraway [8] bu 'acayip ve fail melezi' doğanın bir özelliği olduğu gibi söylemsel pratiklerin bir özelliği olarak da tartışmaya açar (Şekil 2. 22).

[47] Siborg: Siber muğlak bir şeklide doğal ve el yapımı olandır. Siborglar bir ironidir ve tahakküm yapıları tarafından zapt edilmiş bedeni temsil eder (Haraway, [8]).

Şekil 2. 21 Sterlac, Üçüncü kol; 1980, siborg denemesi [69]

Donna Haraway'e [8] göre hali hazırda high-tech teknoloji mevcut kurgulanmış ikiliklere meydan okumaktadır. Aslında ikiciliği sürdürmeye çalışan sistem içerisinde geliştirilen ve bir araç olarak kullanılan teknoloji, siborg ile kendi düzenine darbe vuran bir kimlik üretmiştir. Yani sistem kendi anti-virüsünü istemeyerek işleyişe sokmuştur. Artık idealize edilmeye ve saflaştırılmaya çalışılan beden ve makina arasındaki ayırım belli değildir. Aslında bu açıdan bakınca akıl ve beden arasındaki ayrım da tam belli değildir. Akıl nerede başlar beden nerede devreye girer belirsizdir. Yani böyle bir hiyerarşik ayırım yapmak mümkün görünmemektedir. Siborg mevcut empoze edilmiş kodu çözmektedir. Bizler biyolojik söylem içerisinde kendimizi bir organizma olarak tanımlarken günlük yaşam pratiklerinin görevlerini yerine getiren mekanizmalar durumundayız. Diğer bir deyişle organizma ve makina ya da teknik ve organik arasında temel bir ontolojik ayırım söz konusu değildir (Şekil 2. 23). Sınırların kalktığı bir var oluş halinden söz edilebilir (Teyssot, [38]).

Şekil 2. 22 Siborg örneği, 2011-felçli bir erkeğin makina-zihin- beden birlikteliği [70], [71]

Siborglar sınırlar arasındaki belirsiz kimlikleri istikrarsızlaştırmak, bedenin saflığını bozmak ve doğa-kültür hattındaki sınır çizgilerini ihlal etmek için devreye girer. Siborg Manifestosu adlı eserinin [8] girişinde Haraway girişiminin 'feminizm, sosyalizm ve materyalizme sâdık kalan ironik siyasal bir mit inşa etme çabası' olduğunu belirtmektedir. Haraway'in bahsettiği *siborg*, bir sibernetik organizma, melez makina ya da organizma, hem sosyal gerçekliğin hem de kurgunun yaratığıdır. Kalp pili kullanan biri, diş dolgusu olan, ışıklarla dans eden, hafızasının uzantısı olarak bilgisayar kullanan, kimyasallarla üretilen yiyecekleri yiyen kişiler birer *siborg* örneğidir. Haraway, yaşadığımız mitik zamanda makina ve organizma karışımı melez birleşimleri içeren herkesi siborg olarak tanımlar. Yazar, bu ironik mit vesilesiyle, doğa kültür karşıtlığına ve doğa gibi herhangi bir saf başlangıç noktasına itiraz etmeyi amaçlar. Haraway'in toplumsal-cinsiyet-sonrası dünyaya ait bir tasavvur olduğunu iddia ettiği *siborg* kavramı, her türlü başlangıç noktasını, kökensel bütünlüğü ve saflık zeminini reddeder. *Siborg* aracılığıyla tüm sistemli, kendine yeten, saf, düzenli kimlikleri yapı-sökümüne uğratmayı hedefler.

Haraway, feministleri, ya bir tahakküm hiyerarşisi perspektifinden devrimci bir özne inşa ettikleri ya da ahlaki üstünlüğün, masumluğun ve doğaya yakınlığın sabit

konumuna ulaşmak için sabit batılı epistemolojik buyruklar etrafında dolanıp durdukları için eleştirmektedir. Böylece, sosyalist eko-feminizmin[48] ezilenler ile kurduğu tahakküm üzerinden birliğe ve kültürel eko-feminizmin patriarkal sistem karşısına çıkardığı masum "gaia"sına karşı durur. Bu durumu, "*siborg* olmayı tanrıça olmaya yeğlerim" diyerek eleştirir. Hem ontolojik hem de politik sorulara karşılık *siborg*u ortaya koyar. Buradan hareketle Haraway Marksist kategorileri ve ikilikleri bir yana bırakıp, sibernetik dünyanın her tür varlık ve ilişkiyi bir kod problemine bağlanmış enformatik tahakkümüne odaklanmak gerektiğini öne sürer. *Siborg*, doğa-kültür, makina-organizma, gerçek-simülasyon arasındaki tüm kategorik ayırımları bulanıklaştırmayı hedefleyen kaotik bir oluşum haline gelir. Bu bulanıklaştırma operasyonu, *fallogosentrik*[49] epistemolojinin önyargılarına darbe vurma hedefindedir. *Siborg* ilginç bir şekilde hem patriarkal-militarist-kapitalist sistemin arzu ettiği canlıdır, hem de onun bu sistemin katı sınır çizgilerini yıkan bir varlık durumudur. Bu patriarkal kapitalizmin gayri meşru çocuğu, bütünlüğü, aynılığı, saflığı, yakınlığı reddederek, patriarkal düzenin sınırları açısından tehlikeli imkânlara ve potansiyel kaynaşmalara olanak tanımaktadır. Siborg ontolojisinde tasarlanan doğa, kültürün ötekisi olarak dışarıda duran bir varlık değil, belirsiz, aktif ve insan temsilinin tek tipleşmesine karşı çıkan bir hal almaktadır (Haraway, [8]).

Bu şemada artık, kadın kategorisinin, hatta insan ve canlı kategorisinin bile özel konumu yoktur. Yeni yüksek teknoloji kültüründe her şey kod, kontrol, iletişim ekonomisine göre temsil edilmektedir. Biyolojik olan şifreye çevrilir. İnsan ve diğer canlılar, beden ve inorganik madde iç içe geçer, tüm dünya genel kod-çevrimi altında bir ağ haline gelmektedir. Artık her şey sürekli çevrim içinde dönen kod sistemi içinde dolanıyorsa, sürekli ve istikrarlı bir kimlik bulamayacağımız için herhangi bir kimlik politikasının da kapısı kapanmış olur (Haraway, [8]). Haraway *siborg*u hem mecaz, hem kurgusal, hem gerçek anlamda kullanarak belirsizleştirmektedir.

[48] Ekofeminizm: Doğa ve kadının aynı sömürüye maruz kaldığından yola çıkararak çevreci söylem ve feminist söylemi ortak paydada bir araya getiren yaklaşımdır.

[49] fallogosentrik: fallus ve dil merkezli anlamlarının birleştiği ve erilliğine vurgu yapan kavram

Braidotti [72], Haraway'in yaklaşımını insan sonrası olarak değerlendirmektedir. Haraway Avrupa'nın sömürgeci ve faşist yaklaşımından bahseder ve teknolojik devrimi tanımlar. Kendini de bilimsel devrimin çocuğu olarak gösterir. Haraway Foucault (Foucault'dan aktaran Braidotti, [72]) gibi mevcut sistem içerisindeki uslu bilinen bedenlerin inşası ve manipülasyonu üzerine dikkatleri çeker ve Foucault'un iktidar ve beden üzerine yaptığı yorumu paylaşır. Foucault'un sorguladığı ve tekrar tanımladığı 'gücü' yeniden sorgular. Haraway'e göre görünmez güçler artık normalleştirme ya da heterojen yaklaşım ile çalışmamaktadır. Onun yerine ağ ve iletişimin yeniden tasarımı, çoklu ilişki yoluyla çalışmaktadır. Biyo-politikalar Haraway tarafından radikalleştirilir. Foucault'nun biyo-politikası Haraway ile kıyaslandığında biraz gündem dışı ve doğası gereği biraz erkek merkezci bir özellik taşır. Haraway, beyaz kapitalist ataerkil sistemin tahakküm enformatiğine dönüştüğünü söyler. Donna Haraway'in çalışması, insan merkezliliğini robot, insan olmayan ve insan sonrası (in/non/post human) ve biyo-merkezli eşitlik lehine yerinden eder. Günümüzde hiç bir ilişki teknolojik ve tekno bilim dışında düşünülemez. Dolayısı ile doğa/kültür ilişkileri ve beden bu anlamda klasik sitemde değerlendirilemez. Bu nedenle Haraway, insan olmayan varlıklar ile yeni bir akrabalık koyar. Özne/nesne, kültür/doğa ayrımı ataerkil aile anlatıları ile ilişkilidir. Haraway sadece insanlar ile değil, aynı zamanda insan olmayan aktörler, özneler (hayvan, bitki, hücre, bakteri, kısaca dünya üzerinde ne varsa) kurulacak ilişkiyi savunur. Ayrıca kurulacak ilişkinin romantize edilmesini reddeder. Aslında bu, Deleuze'ün hayvan oluş (becoming animal) kavramının, anti insan merkezli yaklaşımının radikalleşmesidir. Burada metaforik bir yaklaşım yoktur. Haraway Deleuzeyen iki unsuru bünyesinde barındırır. Bunlardan ilki yeni kurucu özellikteki materyalizm, ikincisi ise, öteki ile ilişkisellik teorisidir.

Melezler (siborglar) bağlantılı bir varlık tanımlar. İnsan/makina, doğa/kültür, erkek/kadın ve diğer karşıtlıkların sınırları bulanıklaşır. Melezlik politik bir durumdur. İnsan olma halini tekrar düşündürür. Bu yaklaşım göçebe özne kavramı ile örtüşür. Böylece yoğun ve dinamik varlık, mantık kuralları ile kesişmez ya da sadece genetik verinin ve bilginin açılımı değildir (Braidotti, [72]).

2.5 Beden Çözümlemesinin Değerlendirilmesi

Sanayi Devriminden günümüze kadar ötekileştirme sorunsalının temelinde yer alan beden üzerinden bir çözümleme yapılmıştır. Tarihsel süreç içinde söylemler, teknoloji, üretim sistemi ve tüketim anlayışına kadar her şey değişim ve dönüşüm içindedir. Her dönem kendi hakim yapısı doğrultusunda yeni söylemler üretmiştir. Beden de bu bağlamda farklı tanımlar ile karşımıza çıkmaktadır. Organizma, makina beden, bedensiz organ, organsız beden ve siborg beden değişen beden tanımlarıdır. Değişen yapı ile bedenin de değişen tanımı bedenin bir üretim sürecine maruz kaldığını göstermektedir. Her dönem kendi bedenin tanımını üretmiştir. Bu anlamda sürekli yapılandırılan beden aslında bedenin sabitlenemeyeceğinin de bir göstergesidir. Bu tanımlar hiyerarşik ya da ilişkisel bağlantıları temsil etmektedirler. Çalışmanın başında belirtildiği üzere beden üzerine yapılan tanımların etkilerinin somut bir şekilde gözlemlenmesine ihtiyaç vardır. Bu açıdan mekan üzerinden dönemlerdeki beden tanımların mekan üzerinden izlenmesi yapılması bedenin geçirmiş olduğu üretimin sonucunda kendisinin nasıl etkiler yarattığının çözümlenmesi sağlanabilecektir. Böylece ötekileştirme sorunsalı da mekan üzerinden daha açık takip edilebilecektir.

BÖLÜM 3

MEKANIN ÖTEKİLEŞTİRİLME SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE MEKANA DAİR YENİ POTANSİYELLER

Önceki bölümlerde dönemsel olarak düşünsel, felsefi akımlar, anti söylemler ve bunlar ile beraber ilerleyen savaşlar, politik ve toplumsal olaylar, teknolojik ilerlemeler beden üzerinden incelenmiştir. Bu bölümde ise yaşanan gelişmelerin mimari mekan üzerinden okuması gerçekleştirilecektir. İktidarı temsil eden modelin ve onunla girilen mücadelenin somutlaştığı nokta yapılı çevre olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız mimari ve kent sistemi belirli bir anlayışın ürünüdür. Aynı zamanda toplumsal yapının da izlenebileceği bir çerçeve sunmaktadır. Bu doğrultuda beden üzerinden dönemsel olarak değerlendirilen görüşlerin etkisi mekanın rolü ve taşıdığı potansiyeller üzerinden çözümlenmeye çalışılacaktır.

Yapılacak olan tartışma sadece mimari mekan tartışması değil aynı zamanda beden tartışmasıdır. Çünkü mimari ve beden dinamik ilişki içerisindendir. Mekan da bedene benzer şekilde oluşumunda sadece materyal bileşenler taşımaz, içindeki beden ile girdiği ilişki neticesinde beden üzerindeki söylemler mekan üzerinden somutlaşır. Yani mekan düşünsel olarak yaratılan tanımların somut bir denemeler ve uygulamalar çerçevesinde ifadesidir. Mekanın sınırlarını dış/iç ayrımı temsil ederken, mekanın kodlarını da kamusal/özel ayrımı, binanın formu gibi özellikleri temsil eder. Bu noktada ilerleyen sayfalarda insan merkezci dönem, anti insan merkezci dönem ve insan sonrası dönemlerde mekanın nasıl bir rol üstlendiği tartışılacaktır.

3.1 İnsan Merkezci Dönemde Mekan Kurgusu

Beden toplumsal düzen içerinde kadın ve erkek ikiciliğinin temsili iken dönemin beden teorileri organizma, makina beden ve bedensiz organ yaklaşımları üzerinden sunulmaktadır. Bu yaklaşımlar ile öne çıkan hiyerarşi, takip, düzen, standart, mekanizma ve alet kavramlarıdır. Öne çıkan kavramlar sistemin kendi düzeninin kurulması adına anlamlar içermektedir.

Tahakküm yapılarının ürettiği ayrışmalar, mimaride de mekanın kullanım karşıtlıklarını beraberinde getirmiştir. Karşıtlıklar aynı zamanda kadın ve erkek için tanımlanan farklı rol ve kimliklerin altının çizilmesi durumudur.

İnsan merkezci dönemde yaşananların mekana etkisi şöyle değerlendirilebilir: Sanayi Devrimi ile kontrol mekanizmalarının etkileri mekan üzerinden devreye sokularak görünürlük kazanmıştır. Tipolojik olarak ayrışmış alanlar kent sistemi içerisinde ayrıştırıcı bir rol üstlenmektedir. Bu sürecin sanayi devrimden önceki dönemden farkı iktidarın kendini görünmez kılıp merkeze yerleştirmesi ve tahakküm mekanizmalarını işletip her öğeyi de görünür kılmasıdır. Çünkü bu yaklaşımın özünde düzenin sağlanması için kontrol edilebilme ve şekillendirebilme pozisyonunu koruması bulunmaktadır. Bedenin sorunlu durumu toplumsal işleyiş içerisinde cinsiyet ayrımları ya da tercihleri noktasında görünürlük kazanır. Beden kontrolünün yapılması iktidar siteminin idealize ettiği ve tanımladığı normlar üzerinden olmalıdır. Mekânsal kurgu da görünmez olan ve görünen olan üzerinden oluşturulur. Bu dönemde doğa zaten teknoloji ile insan tarafından fethedilmiştir. Yani doğa etkisiz hale getirilmiş, sadece bizim dışımızda olan bir canlı ve cansız varlıklar topluluğuna dönüştürülmüştür.

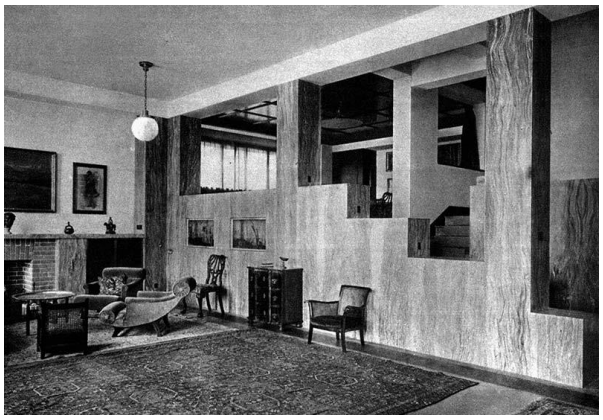
İkici yaklaşım ile politik ve toplumsal yapının sonucunda şekillenen kent hayatında kadın ve erkek alanları da belirlenmiştir. 20. yüzyıl ile kadınların kent içindeki rolleri toplumsal cinsiyetin öngördüğü şekilde sınırlandırılmıştır. Kadınların alanı özel alan olarak tanımlanmıştır. Birçok açıdan bölünmüş kentte, ekonomik ve kamusal alanlar erkek mekanları iken, ev ve komşuluk alanı olarak belirlenen özel alanlar ise kadın mekanları olarak bu bölünme içinde yerini almıştır. Bölünme kadının kent mekanındaki yerini de belirlemiştir ve kamusal alanlardaki varlığının sorunlu hale gelmesine neden

olmuştur. Cinsiyet farklılıklarına göre oluşan kamusal-özel karşıtlığı modern kapitalist toplumun temelini oluştururken, kentsel planlama kararlarını da bu doğrultuda güçlendirmiştir (Mackenzie, [73]).

Levent Şentürk, Adolf Loos üzerinden yaptığı modernizm değerlendirmesinde dönemin süslemeye yaklaşımının o zamanın şartlarında çözümlenmesi gerekliliğinden bahseder. Süslemeye olan karşıtlığın altında yatan nedeni, süslemenin 'öteki' ilan edilen unsurların (dişilik, efeminelik, etnik farklılık, saf olmayış, kirlilik, geri kalmışlık gibi) temsili olmasıdır. Aslında ötekine karşı alınan tavrın somutlaşmasıdır. Modernizmin hakim ulusalcı anlayışında bu şekilde ele alınan fanatik ve ayrımcı yaklaşıma dikkat çeker. Dönemin önde gelen mimarları (Adolf Loos, Le Corbusier, Mies van der Rohe gibi) yalınlık, sadelik ve beyazlık ile hijyenik bir modernizm sunmaktadırlar ve bu sunuş ikici yapı içerisindeki yapının ayrımlarını yansıtmaktadır. Adolf Loos'da süsleme kaldırılarak yalınlık ortaya çıkar; Le Corbusier'de de binanın nesne olarak değerlendirmesi söz konusudur. Binaların nesne olarak değerlendirilmesi bedenin sabit yapısını tamamlayıcı protezler olarak görülmesi ile örtüşen bir anlayış yaratır. Bu yaklaşımlar mimari söylem üzerinde eril hakimiyete bir atıf olarak değerlendirilebilir. Tasarımların çözümlenmesi ötekileştirilenin konumunu gözler önüne serer (Şentürk, [10]). Protezci anlayış mekanizma ve organ arasında benzerlik oluşturur. Protezler gerekli ideallik içerisinde tasarlanma mantığındadır.

Adolf Loos'un 1930'da Prag'da tasarladığı Müller Evi'nde beden kontrol altındadır. Kurgu itibariyle içeri giren beden bakış ile sarılır, yakalanır. Bu statik pozisyon sabit eşyalar ile sağlanır. Kadınların oturma köşesi, bakış hakimiyetine sahip bir şeklide yükselir ve buradaki pencere oturma odasına bakar. Burada Adolf Loos'un diğer tasarımlarında da olduğu gibi tiyatro sahnesi kurgusu vardır. Bu şekilde evde gizli kontrol noktaları oluşturulmaktadır. Evin sakinleri hem aktör hem de izleyicilerdir. Tiyatro sahnesi kurgusunda mekandaki eşyaların özellikleri ile erkek ya da kadın cinsiyeti işaretlenir (Şekil 3. 1). Eşyalar mekanın kimliğini belirleyici rol oynar. Kütüphanenin erkeğin mekanı olması buna örnek olarak verilebilir. Deri koltuklar, masa, şömine, aynalar mekanda kamusallık etkisi sunar. Kulüp ya da ofisin evdeki

yansımalarıdır. İç mekandaki eşikler geçildikçe, odanın yüksekliği ve gizliliği artar ve cinsellik gizlenir (Colomina, [9]).

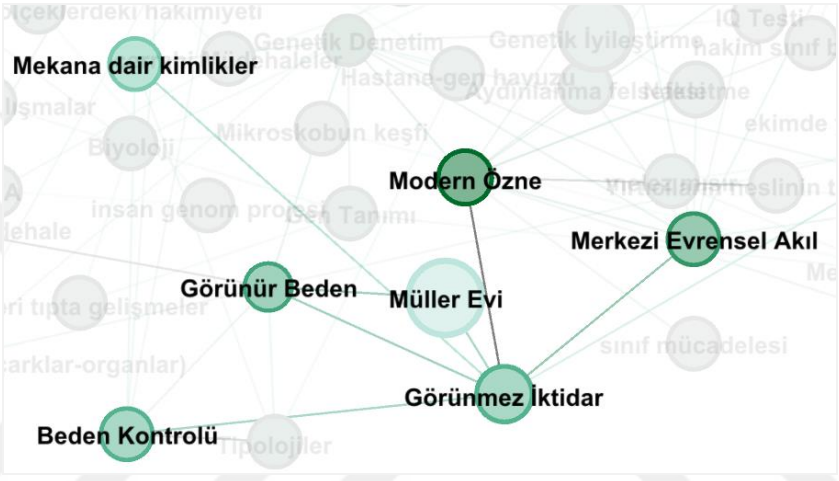
a b

c

Şekil 3. 1 Müller Evi'nin iç mekan düzeni (a-b-c) [74]

Pencere mekan içindeki bedenin dışarıya bakması değildir, sadece ışığın içeriye girmesi için tasarlanmıştır. Bu özelliği destekler nitelikte konut içindeki eşyalar pencereye erişime engel olacak şekilde yerleştirilmişlerdir. Başka bir ifade ile yerleşim dışa bakacak şekilde değil mekanın içine bakacak şekilde konumlanmıştır. Koltuk pencerenin olduğu cepheye dayalıdır. Bu uygulama iç mekanda bir bölümden evin başka bir bölümüne bakış için de kullanılır (kadınların oturma köşesi de buna benzer şekilde tasarlanmıştır.) (Colomina, [9]).

Mimari sadece basit bir platform değildir. Bakan özneye yardımcı olur. Bir nevi özneyi üreten bakış mekanizmasıdır. Loos'a göre mimarinin bedensel deneyimi önemlidir. Önce mekan hissedilir, sonra görülür. Mekan yaşayanları bir kıyafet gibi sarar. Loos'da sadece Mülller Evinde değil diğer tasarımlarında da beden zarf gibi sarılır. Bu mekanın tiyatro kurgusu içerisinde ifade edilmesi ile gerçekleşir (Colomina, [9]). Pencere ile eşyaların konumunun düzenlenmesi ile içeriye giren ilk etapta izleyeni göremez, görsellik daha sonra gelir ve çevreyi görür. Görünmez iktidar görünür beden kurgusuna atıfta bulunulabilecek bir yaklaşımdır (Şekil 3. 2).

Şekil 3. 2 Müller Evinin ağ içindeki konumu

Loos'un mimarisinde iç ve dış ayrımı radikal bir şekilde kurulur. Bu ayrım kamusal ve özeli sembolize eder. Dışarısı, meslek, para, değiş tokuş alemi; içerisi ise yabancının olmadığı, değiştirilemeyen ve konuşulmayandır. Bu, toplumsal yapıdaki cinsiyet rollerine bağlı yapılan anlam yüklemesidir. Örneğin binanın dışı erkeğin ceketi yani maskesini temsil eder, hatasız bir cephe sunulur, yani cephe maskülendir. İçerisi ise cinselliği ve yeniden üretimin temsilidir (Colomina, [9]).

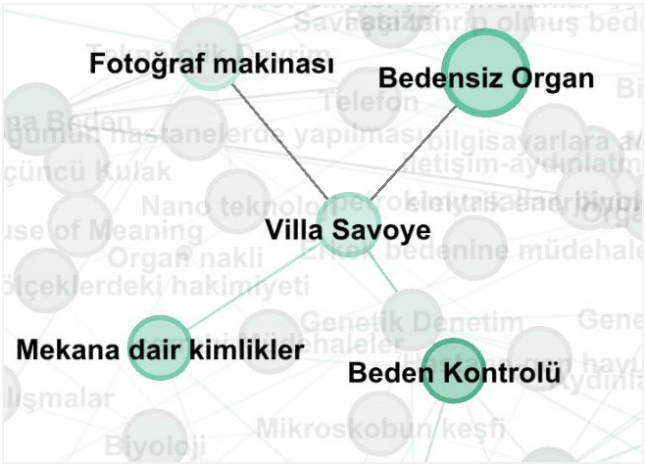
Le Corbusier Adolf Loos'un tersine özneyi pencereye yaklaştırmak için evin içindeki her şeyi merkeze konumlandırma eğilimindedir. Poissy'de 1939'da yapılan Villa Savoye'da evin doğrudan dışarıya bakmak için bir çerçeve oluşturduğu hissini verir. Evin içinde açılan pencerelerde aynı mantıkta düzenlenmiştir. Adolf Loos'da bedenin durağan olarak takibi Le Corbusier'de hareketli bir takibe dönüşür. Le Corbusier'in Villa Savoye'da çektiği filmde mekan içinde kadın bedeninin hareketi bedenin çevrelenmesini ve aynı zamanda mekanın içinde oluşturulan pencerelerden-

çerçevelerden hareket halindeki bedene bakışta bedeni parçalama etkisi yaratılır (Şekil 3. 3). Kadının yüzü ve duruşu hem kamera çekimlerinde hem de fotoğraf çekimlerinde kameraya dönük değildir, içeriye dönüktür. Kadın mutfakta ya da içeride erkeği bekler şekilde konumlandırılmıştır. Kadın erkeğe bakar, erkek ise dışarıya, yani dünyaya bakar şekilde gösterilir (Colomina, [9]). Kadının çekimler içerisindeki konumu toplumsal olarak nasıl bir pozisyonda olduğunun bir yansımasıdır. Modern dünya, erkeğinin kadına bakışı ve kadının mekanla kurduğu ilişkinin şekillenmesinin özeti durumundadır. Le Corbusier'de de mekan cinsiyetlendirilir ve cinsel kimliklere göre görevler işaretlenir. Ayrıca dünyaya bakan, yöneten göz, iktidar, modern özne yani erkektir[50].

a b

Şekil 3. 3 Villa Savoye'un iç mekan düzeni(a-b) [75], [76]

[50] Modernizm döneminde elektriğin binalar içinde kullanılması ve Sanayi Devriminin önemli etkisi olan demirin strüktür malzemesi olarak kullanılması kent merkezlerinde gökdelenlerin yapılmasını etkilemiştir (Delanda, [19]). Le Corbusier için de kent içindeki yükseklik kente hakim olma bir tepe göz, iktidarın gözü ve bir üst göz temsili içerisinde yerini alır (Colomina, [9]).

Şekil 3. 4 Villa Savoye'nin ağ içindeki konumu

Fotoğraf kamerasının icadı ve insan hayatına girmesiyle, modernizm öncesi dönemlerdeki düşey pencere yerini fotoğraf makinasına bırakır. Kamera arkasındaki insan dönemin mimari anlayışında etkilidir. Konut, sınırlandırma yapan bir mekanizmaya dönüşür. Konut, fotoğraf çekmek için bir sistemdir (Colomina, [9]). Görüntüler toparlanır, sınıflandırılır ve dosyalanır. Tipolojilerin insanlar için uyguladığı ayrıştırma ve sınıflandırma işlemi konut ile manzara için de yapılır (Şekil 3. 4).

Villa Savoye yerden koparılarak tasarlanmıştır. Le Corbusier havada bir kutu tasarlar. Bu havada olan kutu, mekan içinde hareket eden erkek için kamera etkisi yaratmaktadır. Havada olan kutunun önü arkası sağı solu yoktur. Kamera çekimlerinde film sahnelerinin montajlanması etkisi uyandırır. Bu yaklaşım mimariyi bağlamından koparır. Artık binanın bulunduğu yerleşim alanı ile olan ilişkisi önemli değildir, önemli olan bakıştır. Serbest bir bakış değil, seçilmiş bakışlar sunar. İkamet etmek bir kamera içinde bulunmak anlamına gelir. Bizler konumumuzu alır, fotoğrafı çeker, görseli dosya dolabına koyar ve çevreyi sınıflandırırız, ayrıştırırız. Geleneksel insan öznesi ve göz, bakmak ve görmek, içerisi ve dışarısı, mevki (binanın yerleşim yeri) ve manzara birbirinden ayrılır (Colomina, [9]). Böylece yeni ikilikler oluşturulur.

Göz bir çeşit kayıt aletidir. Yerden belirli bir yükseklikte bakış sağlar. Yürürken yarattığı etki ile uçaktan bakış aynı değildir; bu nedenle kuşgözünün yakalanabilmesi, hakikatin yakalanabilmesi için bakış yükselmelidir. Aslında bu sadece ruh ile görünendir. Göz bedenden ayrı bir şekilde devreye sokulur. Organ dışında farklı temsiliyetler kazanır. Bedensiz işler, bedensiz organ yaklaşımına örnek olarak gösterilebilir.

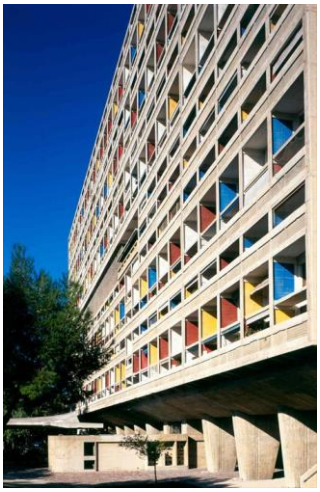
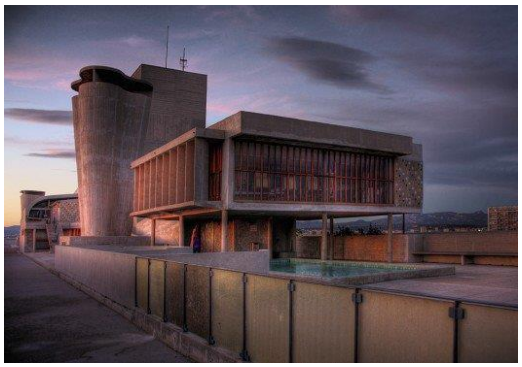
Konut ve pencere yaklaşımları ile zaman ve mekanı bozan makineler tanımı karşımıza çıkar. Yatay pencere yeni medyanın temsilidir. Telefon, kablolu yayın, radyo vb. yenilikler medyanın temsilidir ve medya yeni kontrolün de sahibidir (Colomina, [9]). Gücün görünmez olduğunun böylece bir kez daha altı çizilir. Bu bakış gökdelenden dünyaya hükmeden bakıştır. Bu bakış kendi gerçeğini tescilleyip takibini yapan her şeyi kaydeden gözdür.

Takip mekanizmasına, yani iktidarın beden takibine Mies van der Rohe'nin, 1951'de, Şikago'da tasarladığı Farnsworth Evi örnek olarak verilebilir (Şekil 3. 5). Saklı olan iç mekanların sergilenmesini Farnsworth Evi'nde görürüz. Duvarın maddeselliğini yok etmek Mies'in projesinin ana belirleyicisidir. Burada, iç/dış birlikteliğinden çok modernizmde karşımıza çıkan organların ve fonksiyonların gösterilmesi söz konusudur. Bu nedenle içten bakış değil, dıştan içe bakış olarak bu yaklaşım ters yüz edilebilir. Yapı, açık plan sistemindedir. Ancak sistem kulanım özgürlüğü getirmemektedir. Esneklik yoktur (Foster, [37]).

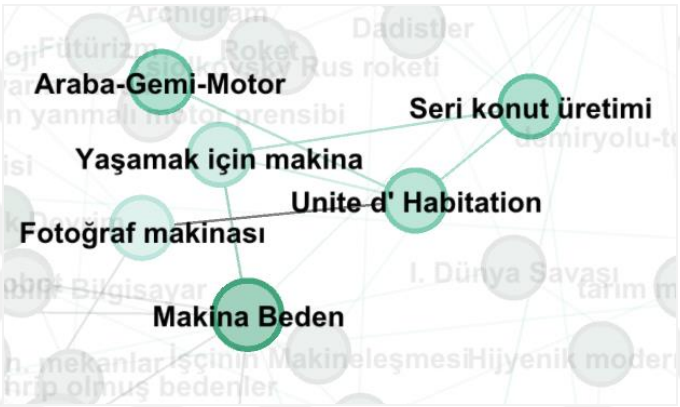

Şekil 3. 5 Farnsworth Evi-cepheden görünüş [77]

Le Courbusier ideal bedene ulaşma takıntısı içerisinde modulor bedeni sunar. Beden ölçüleri idealize edilir. İdealizasyonu Marsilya'daki Unite d'Habitation'da (1952) gözlemlemek mümkündür (Şekil 3. 6). Beden ve mekan ideal ölçülerde ve formda olmadır. Modernist döneme hakim bu anlayışta, evlerde, içlerinde ya da Unite d' Habitation'da terasta planladığı gibi, koşu parkuru ve havuz gibi bedeni formda tutacak araçlar bulunmaktadır. Ayrıca binanın formu makine gibidir (Şekil 3. 7) (Şentürk [11], Teyssot, [15]).

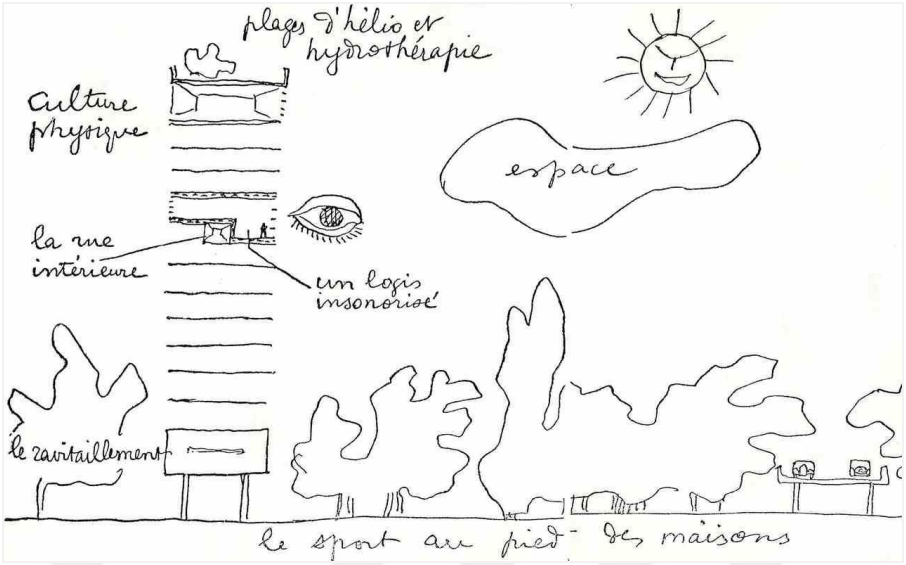
a b

Şekil 3. 6 Unite d' Habitation, cepheden görünüş (a-b) [78], [79]

Şekil 3. 7 Unite D' Habitation'ın ağ içindeki konumu

Apartman yerden yüksektir. Telefon, gaz, elektrik ve suyu sağlayan bir terminal olarak düşünülür. Öyle ki oluşturulan terminal havayı ihtiyaç doğrultusunda ısınmış ve soğutulmuş olarak verir. Apartmanın içinde küçük bir insan figürü vardır. Ancak göz büyüktür ve dışarıya bakar. Bir kamera ya da solunum aleti gibi göz ile dışarısı arasında bina yerini alır. Bina modern öznelliği, kendi pencere kadrajından, dolayısı ile kendi gözünden tanımlar (Şekil 3. 8) (Colomina, [9]).

Şekil 3. 8 Le Corbusier'in kenti izleyen gözü [80]

Levent Şentürk, Le Corbusier'deki yaklaşımı açıklarken mutant kelimesini kullanır. Gökdelenlerin tepesinden bakma eylemi burada da dile getirir. Gemi izlenimi veren Habitation da yerden koparılmıştır. Çatıda kurgulanan tasarım bir güvertedir. Aynı zamanda bir jimnastik parkuru oluşturulmuştur. Bütün kentsel fonksiyonları bünyesinde bulundurmaya çalışan bir makinadır. Bu yaklaşım cephede modüler bir sistem olarak kendisini gösterir. Cephede yakalanan uyum modülleri kentin bir uyum içinde olması gerekliliğine atıfta bulunarak kaos içindeki düzeni temsil eder. Bu düzen aynı zamanda bloklaşmış yeni bir toplumun da sembolüdür (Şentürk, [81]). Doğadan yani kaostan ayrılmış bir düzenin temsidir. İnsan merkezci dönem için düzen, hiyerarşiyi ve iktidarın kontrolünü ifade eder.

Makina kurgusunu daha açıklamak gerekirse, makina beden teorisinin yansıması olduğu söylenebilir. Protezci bir bakış açısıyla değerlendirilen organ ve alet, aynı mekanizmacı anlayış içinde makina beden ve yaşamak için makina kurgusunu oluşturur. Makina kurgusu Descartes'ten bu yana gelmiş ise de sanayi devrimi sonrası teknolojik gelişmeler ile sadece fikirsel bir temsil olarak kalmaz hayata geçirilme şansı da yakalanır.

İnsan merkezci dönem içerisinde çelik, plastik ve sentetik malzemelerin kullanılması ve mekanikte elektrik enerjisinin kullanımı yeni bir motor tipi yaratılır. Sabit merkezi bir

motor sistemi yerine hareketli merkezi olmayan motorlar üretilmiştir. Böylece insanların bireysel kullandığı aletler motorlu hale gelir (Delanda, [19]). 20. yüzyıl artık makina çağı olarak yükselmektedir. İnsanların yaşam pratiklerine giren bireysel motorlar ile makina çağında insan-makine birlikteliği kurulur. Le Corbusier'e göre; savaşlar içindeki Avrupa'nın iki şansı bulunmaktadır: Mimari ya da Devrim[51]. Le Corbusier mimariyi Ekim Devrimi ile Doğu Avrupa'da yükselişe geçen politik yapıya karşı, endüstri ve kültüre yönelerek toplumu tatmin edici ihtiyaçları sunmak ve bu ihtiyaçlara yöneltmek bir çıkış yolu olarak görmüştür. Konut üretimi buna örnek verilebilir. Bunun için Henry Ford'un uyguladığı seri üretim örnek alınmıştır. Bu şekilde bakılınca 'yaşamak için makina' söylemi tıpkı bir araba ile aynı ilkeyle üretilen bir metaya dönüştürülmüştür. Bu şekilde oluşturulan mekanlar standartlaşma, basitleştirme ve mekanizmalaştırılma ile biçimlendirilir (Gartman, [46]). Burada, tıpkı bedenin idealize edilmesi sürecindeki tek tipleştirme gibi bir yaklaşım sergilenmiştir. Metaya dönüştürülmesi Le Corbusier'in nesne yaklaşımının alt yapısını sunar.

Binanın sakinleri için tanımlanmış hücre birimler idealize edilmiş bir yaşamı temsil eder. Ayrıca kamusal özel ayrımı binanın içerisinde de geçerlidir. Habitation bir kapanma stratejisi olarak yorumlanır. Kadının bir kez burada yaşayınca bir kez daha dışarı çıkmaması için tasarlandığını düşünülür ve böylece kadının toplumdan silinmesi gerçekleşir. Kadının evde erkeği beklemesi, özel hayatın temsili ve koruyucu kurgusu kadının evdeki bir nesneye dönüşmesinin bir göstergesidir. (Şentürk, [11]).

Şentürk [40] dönemin hiyerarşik anlayışını yansıtan organizma yaklaşımını Le Corbusier'in kent kurgusu üzerinden anlatırken, içinde görevleri belirlenmiş organları anlattığından bahseder. Bu noktada organizma da belirli parçaların hiyerarşik bir sistem içinde, bütünde çalışmasının temsilidir. Ancak bu noktada organların yeri değiştirilebilir

[51] Rusya'nın 1900'lü yılların başında yaşadığı ekonomik problemler, imparatorluğun içindeki farklı ırklar üzerinde kurduğu baskı ve 1. Dünya Savaşı devrim için gereken şartların orta çıkmasına neden olmuştur. Ekim devrimi ile 1917'de Bolşevikler iktidara geçer. Bunun sonucunda komünizm yükselen bir rejim haline gelmiştir. Aynı dönemde faşizm yükselen diğer bir rejimdir. I. Dünya Savaşı'nın sonuçları ve 1927'de yaşanan Büyük Buhran özellikle Almanya'da faşizme yönelik rejim taraftarlarının tetiklenmesine neden olmuştur. Yaşanan büyük ekonomik kriz devletlerin ekonomilerini şiddetli bir şekilde sarsmıştır (Roberts, [30]).

yapısı değiştirilebilir ve farklı bir noktaya nakledilebilir tanımda olması, bedensiz bir organ tanımından bahsettiği vurgusu öne çıkmaktadır. Beden kontrol altına alındığı gibi kentsel ve mimari tasarım da iktidar sisteminin kontrolü altındadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde hakim anlayışın kurgusu içinde hareket ettirilen sistematik bir düzenleme yaklaşımını temsil etmektedir. Organ-alet yaklaşımı aynı zamanda organın bedenden ayrı bir düzen içinde bulunması mantığını taşır. Bedensiz organ oluşumunda ihtiyaç halinde metaya dönüşen bir organ başka bir noktaya taşınabilen ve nakledilen özelliktedir. Mekan ve kent de aynı özelliği gösterir. Modern kent, parçalanmış ve parçaların hangi özellikte olması gerektiği ve yerleri iktidar ya da tasarımcı tarafından oluşturulmuş bir temsildir (Şentürk, [40]).

3.1.1 Dönemin Karşı Duruşları ve Öncül Yaklaşımlar

Şimdiye kadar verilen örneklerde hakim görüş doğrultusunda şekillenen beden takibi ve mekanizmacı anlayışın mimari mekanın temsilleri üzerindeki etkileri izlendi. Ancak kadın mimar Eileen Gray dönemin fikirsel alt yapısından farklı bir yaklaşım örneği sunmaktadır. Hakim tasarım anlayışı içindeki sabit eşya ve mekan kurgusuna karşın Gray'in tasarımları esneklik üzerine kurulmuştur.

Eileen Gray'in Monaco'da, 1926'da tasarladığı E1027 evi dönem içerisinde öncül bir tasarım yaklaşımına sahiptir (Şekil 3. 9). Tasarladığı bu konutta, sınırlar ilk bakışta belli bile olsa, Gray, bahçeye giriş çıkışların esnek olması sayesinde, sınırları belirsizleştirmeyi hedefler. Konutun iç mekan ile dış mekan arasındaki geçişliliği, özel mekanlar ve kamusal mekanlar arasındaki gedik/cepler sayesinde şekillendirilir. Bu nedenle mekan performatif bir özellik kazanır (Vallerand, [82]). Hareketli mobilyalar ve düzensizlik ile modernizdeki hijyen takıntısına karşı durur.

Mekan ve eşyalar günlük olağan ihtiyaçların hassasiyeti içerisinde tasarlanır. Yapılmamış bir yatak, yatakta yemek yemek ya da kitap okumak gibi kişisel tercihleri yerine getirebilecek esneklikleri sunan tasarımlar ortaya koyar. Gray'e göre formüller yaşama karşın hiç bir anlam ifade etmez. Çünkü yaşam aynı anda hem kalp hem de zihindir (Franck, [84]).

a b

c

Şekil 3. 9 E1027, Cephe, merdiven ve iç mekan görünümü(a-b-c) [83]

Le Corbusier'in her şeyi sadeleştirmesine karşılık Gray insanoğlunun arzularına, tutkularına ve zevklerine vurgu yapar. Çünkü insan sadece akıldan ibaret değildir. Yaşanan binalar sadece akıllara değil, bedenlerine de hizmet etmelidir. Bina bir makine değil yaşayan bir canlıdır. Le Corbusier'in aksine binanın canlanması için ziyaretçilere değil içinde ikamet eden insanlara ihtiyaç vardır (Artun, [85]). Çünkü bina içinde yaşayanlar ile etkileşime girer, onlarla beraber dönüşür ve evrilir. Mekanın taşıdığı bu potansiyel çok önemlidir.

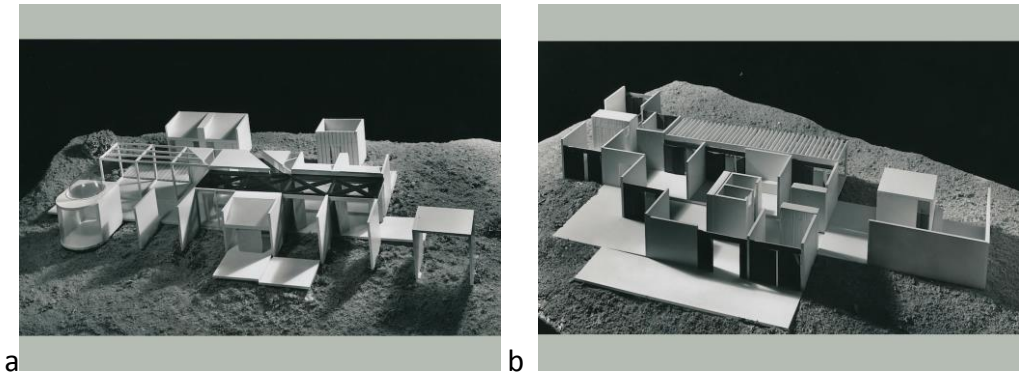
Bölücü duvarların kayarak yer değişmesi ile iç mekan yarı açık mekana dönüşebilmektedir. Avluya bakan mutfakta duvarların değişimi ile dışarısı içerisi olur. Modernizmde stabile olma hali söz konusudur. Mekan ve eşyalar donuk bir durağanlıktadır. Gray'de ise devingenlik ve dönüşme vardır. Gray büyük açıklıklar,

tenteler, paravanlar, sürme kapılar sayesinde mekanda dönüşümü yakalamaya çalışarak, iç dış ayrımını kaybetmeye çabalar (Artun, [85]).

Yatağın çevresinde düzenlemiş kitap rafları, lamba, ayarlanabilir yazı masası ile kendine bir alan oluşturma çabasını yansıtır. Kadına erkek tarafından atfedilen rollerin ve erkek tarafından kadın için ayrılan mekanların dışına çıkmak, kadının kendini nasıl hissediyor ise sadece kendine ait bir yaşam alanı yakalamasına çabalar (Artun, [85]).

Aynı dönemde meslektaşı Le Corbusier' modern erkeğin beden ölçülerine göre şekillenmiş bir beden ölçüsü olan modulor'u tanımladığı unutulmamalıdır. Erkek bedenine göre idealize edilen ölçüler ve mekandır. Mekanın ve eşyaların sabit olması buna bağlanabilir. Çünkü ideal bir tanedir. Eileen Gray'de bu erkeğe göre oluşturulmuş ideal reddedilir. Ayarlanabilir masa kişiye göre dönüşür. Beden ona uymaya çalışmaz. Masa bedene göre ayarlanabilir. Ayrıca modernizmin protezci anlayışı sadece ideale erişme çabası içerisinde gerçekleşmektedir. İdealin dışında kalan her şey bir başka proteze dönüşür. Öteki olan her şey diğer nesnelerdir. Makine metaforu da dönüşür. Gray makine metaforunu eleştirir, buna rağmen E1027'yi yol alan bir gemiye benzetir ve aynı gemideki gibi dönen demir bir merdiven tasarlamıştır. Gray'in makinasını aynı döneme ait diğer örneklerden farklı kılan şey yaşayan bir makina olmasıdır.

E1027'den çok sonra tasarlanan ama inşa edilmeyen Sussanne Torre'nin Puerto Rico'daki The House of Meaning (1970-1972)'i benzer bir yaklaşım sunmaktadır (Şekil 3.10). Bu yapıda bedenin performansına ve taleplerine göre mekanın esnekliği mevcuttur. Torre [86], mimari objenin formal bütünlüğü ve tamamlanmışlığı ile değişkenlik ve geçiciliğin bir araya getirilmesini amaçladığından bahseder. Esnek mobilyalar ve mekanların dönüşümü esastır. Açık kapı-duvar sistemi mevcuttur. Ayrıca yerel veriler dikkate alınmıştır. Gerçekleştirilmemiş bu tasarımını, feministlerin cinsiyetçi olmayan bir toplumda oluşturmak istedikleri ev olarak tanımlar.

Şekil 3. 10 The House of Meaning'in farklı versiyonları, değişken yapı [87]

3.2 Anti İnsan Merkezci Dönemde Mekan Kurgusu

II. Dünya savaşı sonrasındaki hijyenik modernizmin yükselmesine karşın dönüşümün sinyallerini veren çözülmelerden bahsedilmişti. 1968 öğrenci olayları ile gerçekleşen kırılma ile yeni bir dönem başlamıştır. Yaşanan kırılma ile gerçekleşen paradigma değişimiyle ideolojinin sonu, büyük anlatının geçersizliği, sınıfların ve sınıf mücadelelerinin sonu, tarihselliğin reddi öne çıkan kavramlardır. Bu kavramlar yerine birey-cemaat-aile, alt kimlik ve sivil toplum ön plana çıkar. Değişimler akıl/beden ve özne/nesne ikiciliğinde de kendini gösterir. Bu da özetle, öteki kavramının modern özneye karşı yükselişi ve kutlanmasıdır.

Modernizm sonrası eleştiriler de "ötekilik" kavramı üzerinden gelişmektedir. Foucault ötekilik kavramını ele alırken Platon'un söylemini tersine çevirir ve "ruh bedenin hapishanesidir" yaklaşımını dile getirir. Çünkü ruhun tanımı iktidar tarafından yapılır. Onların aracı ve sonucudur. Aslında şekillendirilen ruhtur ve ruh iktidar yapısının kendisidir (Foucault'dan aktaran Butler, [50]). Böylece Foucault yaklaşımı politize eder ve öteki mekanları *heterotopya* kavramı ile açıklar. Burada 'öteki' olan, resmi ve sosyal anlamda 'öteki'ye karşılık gelmektedir. Sosyo-politik bağlamda inşa edilen kimlikler sorgulanır. Bu açıdan *heterotopya* sadece farklı mekanlar değildir. Onları sürdüren kimlikleri de tanımlar. Mekânsal homojenliğe karşı çıkmayı hedefler. Foucault için *heterotopya* ütopyaya karşı oluşturulan bir kavramdır. Ütopya modernizmin ütopyolarını temsil eder. Bu ütopyaların oluşturduğu mekânsal ve sosyal homojenleşmeyi, sosyal, kültürel ve ekonomik kutuplaşmayı sorunsal olarak alır. Ütopya kendimizi olmadığımız bir yerde gösteren aynadır. Aslında o noktada değilizdir.

Gerçek olmayan bir durumun temsilidir. Foucault'nun ütopya olarak tanımladığı modern dünyanın oluşturduğu gelecek hayallerine bir atıf olarak yorumlanabilir. Gerçekleşmeyecek bir "idea"nın peşinde olma ve hayal etme halidir. Bu nedenle kafamızda canlandırdığımız, gerçekte olmadığımız mekandır. Ancak *heterotopya* bizim gerçekte nerede olduğumuzu gösteren bir aynadır. Bu noktada özne tartışmaya katılır. Öznenin nasıl formüle edildiği *heterotopik mekan* tartışması içinde yer alır. Çünkü her sabah uyandığımızda bedenimiz de oradadır. Özne ve nesne bir aradadır. İşte ütopya oluşturulmasının nedeni de budur. Bedeni silmek temel amaçtır. Ütopyada aynı zamanda aklın aşkınlığına ve bedenin limitlerine de vurgu vardır (Foucault, [88]; Sohn, [89]). Ütopya bedenin olmadığı, bedensizliğin mekanlarıdır. *Heterotopya* mükemmelleşmiş toplumun mekanlarının tersidir. Böylece toplumsal bir karşı duruşun önünün açıldığı söylenebilir. Artık toplumsal ritüellerin alışkanlıkların yani kodların sorgulanma süreci başlamıştır.

Foucault'nun 'ötekisi' Derrida'nın 'différance' kavramına denk gelmektedir (Macleod, [31]). Derrida eleştiriye Platon'un "khora"sını tanımlayarak başlar. Platon'un nötr bir alan olarak tanımladığı *khora* Derrida tarafından mekansız bir mekan, her şeyin onu işaretlediği ama kendisinin işaretlenmemiş kaldığı bir mekân olarak tanımlanır (Butler, [50]). Derrida'nın *khora*'ya odaklanması *khora'*nın çok anlamlı yapısından kaynaklanır. *Khora*[52], yer ve mekan (yer, mesken, konum, alan, bölge, ülke vb.) olarak bir anlam taşır. Aynı zamanda dişil (anne, bakıcı, hazne vb.) anlamda kullanılan kodları da içerisinde barındırır. Derrida aslında mimarinin kendisine değil, varsayımlar, kategoriler ve terimler serisine meydan okur. Çünkü mimari de bir yazma ürünüdür. Mimari sadece tuğla, çelik ve camdan oluşan bir sistem değil aynı zamanda yazıların, söylemlerin ve hatta bina sakinlerinin bedensel izlerinin ürettiği bir sistemdir (Grosz,

[52] Grosz [90] Derrida'nın aslında doğrudan feminizm ile ilişkili olmadığını söyler. Ancak Derrida'nın yorumları feminist kuramcılara yol göstermiştir. İkici yapının eleştirisinde, bedenin feministler tarafından değerlendirilmesi Khora kavramı ile olur. Bu kavramın tanımı dünya ve kozmos tanımlarına bağlanabilir. Henüz mitlerin felsefe ve bilimden ayrılmadığı dönemde Platon ikilikler üzerinden yaptığı açıklamalara dayanarak mükemmel dünya (formlar dünyası) ve materyal dünya (görünüş dünyası ve değişimler dünyası) arasında bir yer tanımlar. Khora üçüncü bir alan ya da ara bir alandır. Khora, mükemmel olandan mükemmel olmayana, formdan gerçek dünyaya geçerkenki kısımdır.

[90]). İkincil ve öteki kavramına odaklanırken nesnenin aranması yoluyla ikici yaklaşımı parçalayıp sökmeyi hedeflemektedirler.

Derrida'nın mimarlık ve kent planlaması üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Merkezdeki kavramı differance'ı ya da iz kavramının saf olamayışı ile düşünce yapısına işler ve söylemin saflığını bozar. Dönem içerisinde kuramcılar ikici yapıyı değiştirmeyi değil parçaları analiz ederek ikici yapıyı kırmaya çalışırlar. Derrida *khora* ile nötr bir alan tanımı yaparken, Deleuze ise ikici yapı içerisinde oluşturulan ikilikler arasındaki bağlantıya odaklanır. Deleuze Derrida'nın aksine farklılığı öncelikli bir güç, doğrulama, hareket ve etki olarak görür. Düşünce aktif güç, olumlu bir arzudur ki bunlar farklılığı üretir. Deleuze'nin isteği düşüncelerin yeniden enerji yüklenmesidir. Çizgileri, noktaları, konsepti ve olayları bağlı olduğu yapılardan özgürleştirmektir. Böylece kontrol altında tutan tüm yapılardan özgürleşme sağlanacaktır (Grosz, [12]). Özgürleşme potansiyellerin harekete geçmesi anlamı taşır. Yani kendiliğinden hareket ve etkinlik özelliği taşır. Bu özellik de doğal olarak akışkan, özgür bir yapı tanımlar.

Yukarıda açıklanan fikirsel yaklaşımlar sayesinde mimari mekan ne geçmişin sembolleri, ne de geleceğin ütopyaları üzerinden işler. Formsuzluk, kompozisyonun bozumu, dönüşmek ve bitiş vurgusu olmayan bir anlayış benimsenir. Büyük tarihin ve anlatının sonlanması ile mimari figürler ve dogmalar ile çalışan mimari de son bulur. Daha açık ifade etmek gerekirse kutsal geçmiş ile idealize edilen gelecek anlayışının mimarisi son bulur. Bilim toplumunun oluşmaya başlaması yani endüstri sonrası toplum farklı bir yaşam tarzını benimser. Global ve esnek üretim, kapitalist Amerikan modeli, verinin ve bilginin işlenmesi ve yorumlanmasına dayalı yeni bir toplum oluşur (Drevet, [91]).

Anti-insan merkezci dönemde, kesinlik kaybı, bütünlüğün yok oluşu, saflık, sadelik ve sembolik kayıplar formsuzluğun bir yaklaşım olarak öne çıkmasını sağlar. Bu belirsizlik, muğlak ve belirsiz mekanların önünü açmaktadır. Dönem içerisinde mimari form sanki dönüşüm hareketi içerisinde geçici bir süre için hareketin dondurulması ile ortaya çıkan olasılıklardan bir tanesi olarak kabul görür. Bu nedenle form geometrik hareketliliği üreten gözlerden ayrılamazlar (Drevet, [91]).

3.2.1 Mekanın Sınırları Üzerinden Bedenin Sınırlarının Aranması

Deleuze'nin iç ve dış arasında oluşturulan ikici ilişkiye getirdiği organsız beden eleştirisini mekânsal olarak açmamız mümkündür. Bedensiz organ sadece saf bedenlerin eleştirisi değildir. Derinin sürekli bir yüzey olarak kurgulanması, böylece ikici yapının üstesinden gelmek amaçlanır. Organsız bedende stabil bir oluş durumu söz konusu değildir. Tam tersine içten dışa doğru bir gelişim her an için söz konusudur. Organsız beden teorisi ile açılan yolda, beden ve sınırları üzerine tartışmalar sürdürülmektedir. Organsız bedenin temsili de mekan üzerinden yapılmaktadır. Nasıl süreklilik tartışması var ise bir binanın sınırlarının onun cephesiyle tanımlanamayacağı üzerinde durulmaktadır. Bu sınır sorgulamasının insan makine arasındaki sınırların da öncülü olduğu söylenebilir. Ama bu aşamada tartışmalar özel ve kamusal arasındaki sınırlar ya da konut ve sokak arasındaki farkın sorgulanması olarak ortaya çıkmaktadır. Mekan ya da beden üzerinden yapılan denemeler toplumsal kalıpları parçalamaya yöneliktir. Parçalanan unsurlar toplumsal kalıpları temsil eder. Organsız beden hiyerarşik yapının yani katmanlaşmanın tam tersi olduğundan, açılmış bir ağ yapısını ve sürekliliği sayesinde ilişkiselliği içinde barındırır.

Bahsedeceğimiz örnekler Deleuze'nin bedensiz organında sunulan tamamlanmamışlığın öncülleri olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bir protez ya da parçalanma teorisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Beden ve mekan arasındaki genişleme veya gelişme örneğini Rebecca Horn'un çalışmalarından vermemiz mümkündür. Horn, bedenin genişlemesi, uzaması ve aparatlar ile yeni işlevsel deneyimlere açılma durumunu araştırır.

a b

Şekil 3. 11 Rebecca Horn'un çalışmaları, Finger Gloves (Parmak Eldivenler) (a), 1972- Overflowing Blood Machine(b), 1970 - beden ve mekan arasındaki dengeleri inceler. Ayrıca bedenin organlarının limitlerini sorgular. Bedenin limitlerinin kırılmasının öncülleri [93]

Rebecca Horn'un 1972'de gerçekleştirdiği deneysel çalışma olan Finger Gloves (Parmak Eldivenler)'da duyusal ve dokunsal farkındalık araştırılır. Bu eldivenler giyildiğinde beden ve çevre ile kurulan ilişki yeniden kurulur. Çünkü kendinden uzaktaki nesnelere erişim sağlanır. Dokunma, hissetme ve kavrama gibi bedensel deneyimleri daha uzak bir mesafeden deneyimleme şansını sunar. Eldivenden kaynaklanan mesafe sayesinde farklı bir duyumsal veri toplanmaya başlanır. Bu tanımadığımız ve bilmediğimiz bir süreçtir. Kendi bedenini hissetme ve deneyimleme, dokunan, kavrayan bedeni hissetmeyi yeniden ele alır. Beden ve nesne arasındaki mesafenin kontrolü uzayan bedensel uzuvlar ile sağlanır. Böylece bedenin mekan ve nesneler arasındaki mesafesi yeniden deneyim olarak farklılaşır ve yeniden tanımlanır. İç/dış karşıtlığının denendiğini bir örnek ise 1970'deki Overflowing Blood Machine (Taşan Kan Makinesi) enstalasyonudur. Çalışmada akvaryumdaki kanın plastik borular ile dışardan dolaşımı bir makina tarafından sağlanır. Damarlardan oluşan bir giysi ile iç mekanizmanın vücudu içerden değil de dışarıdan sarılması halinin denemesidir. İnsan bedeninin iç mekanizmasının genişletilmesi için evrimsel bir zorlanmanın temsilidir (Şekil 3. 11) (Teyssot, [38]; Horn, [94]).

Şekil 3. 12 Rebeca Horn'un çalışması, Pencil Mask(Kalem Maskesi), 1972- beden ve mekan arasındaki dengeleri inceler [93]

Rebecca Horn'un [94] aynı boydaki kalemlerin bir maskenin yüzeyine takılması sonucunda oluşturulan enstalasyonda konuya verilebilecek bir diğer örnektir. İnsan yüzündeki hareket, kalemler sayesinde üçüncü boyut kazanmıştır. Yüzün formu kalemlerin duvarda çizim esnasındaki ritmini belirleyici bir özelliği temsil eder. Bu maske ile başımız bir çizim aracına dönüşür (Şekil 3. 12).

Rebecca Horn'un örneklerinde bedenin akıl ile koparılan ilişkisi gibi ötekilerle koparılan ilişkilerin yeniden kurulması adına sınırları zorlama, bedensel genişleme ve uzama çalışması da söz konusudur. Bunlar, rizomatik yapıda tanımlanan ilişkiselliğin öncül denemeleri olarak görülebilir. Bu noktada tekrar etmek gerekir ki beden mekan arasındaki ilişki çalışmalarında, organsız bedendeki gibi tamamlanmamışlık ve gelişim vurgusu mevcutken aynı zamanda iç/dış ayrımını kırmaya yönelik bedensel sınırların eleştirisi de yapılmaktadır. Uzamalar ve parçalanmalar melez oluşumların öncül denemeleridir. Beden üzerindeki çalışmaların benzerlerini mimarinin beden gibi kullanıldığı örneklerde görmek mümkün olmaktadır.

Şekil 3. 13 Gordon Matta-Clark, Splitting (Ayırma) 1974 Toplum üzerindeki disipline edici unsurlar parçalanan, birleştirilen tekrar vücuda getirilen bir mekan olarak işlenmiştir [95]

Matta Clark, eski köhne terk edilmiş binaları kesip, parçalar çıkarır. Böylece, Splitting'de (Şekil 3. 13) olduğu gibi, binaya performatif bir özellik kazandırır. Katlanma, dönme, burkulma, yırtma, ayırma, kesme, bölme, açma, uzatma, aydınlatma tasarımdaki performasyonun temellerini oluşturmaktadır. Evin bitmemişliği yeni bir yaşamın temsilidir. Yarma ve kesme işlemi dışarının içeriye sızmasıdır. Sızma işlemi sınır boyunca devam eder. Kapı ve penceren başka bir geçirgenlik önerisi sunar. İç mekanın aydınlanma yorumu da değişir. Konut artık ev değildir. Bu yorum ile sadece mekânsal parçalanmayı değil toplumsal yapıyı da eleştirir. Savaş sonrasındaki toplumsal ilişki yapısını ve konut yaklaşımını irdeler (Marotta, [96]).

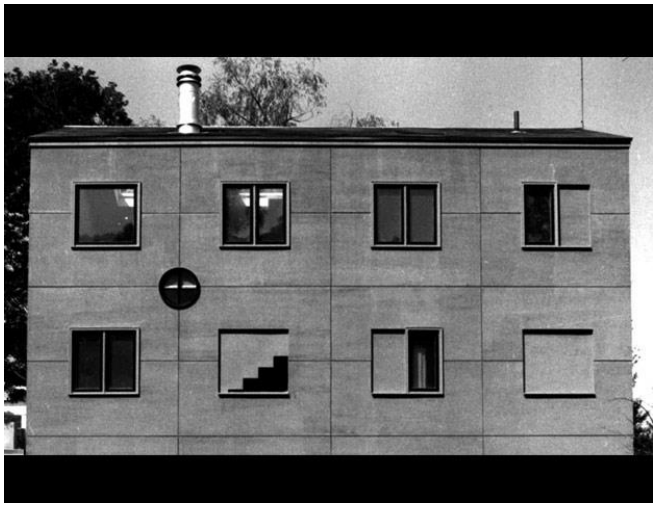
Vito Acconi'nin Sonnabend Galleri'deki Boardroom (1976), New York 'Where We Are Now (Who Are We Anyway?) (Neredeyiz? Artık Kimiz?) isimli çalışması Splitting'e (Ayırma) benzer bir parçalanma sunar (Şekil 3. 14). Yapılan işte, masa camdan dışarı çıkar. Dışarı çıkan masa pencereden kamusal mekana kaçışı temsil eder. Sadece içi dışa çevirmez, alışılagelmiş çıkış biçimini sorgulatır. Nakletme ve işaretlenme arasında bir yaklaşım sergilenir. Matta Clark'daki dışarının içeriye nüfuzu bu sefer içeriden dışarıya doğru gerçekleşir.

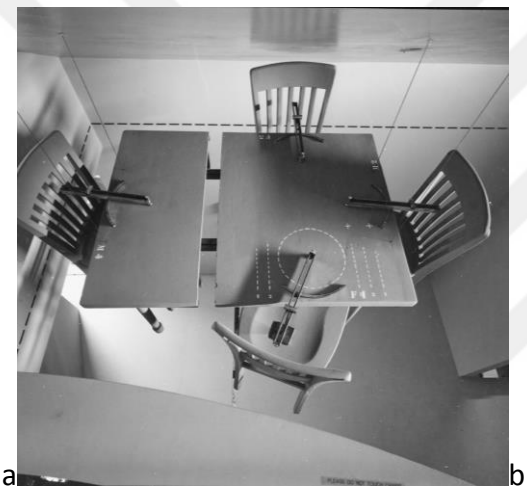
Şekil 3. 14 Vito Acconi; Boardroom (Toplantı Odası) (1976)- bedenin sınırlarının mekan üzerinden sorgulanmasının örneği [97]

Diller+Scofidio'nun 1981'deki Kontrplak Ev (Plywood House) örneğinde ise iç/dış ayrımı ve cam ile oluşturulan şeffaf yüzeyler sorgulanır (Şekil 3. 15). İnsan merkezci dönemden alışıla gelen beden ve mekan ilişkisini bozar ve tekrar oluşturur. 20 cm kalınlığındaki kontrplak, göz ile kafamızın arkasına olan mesafe kadardır. Kontrplak Ev ile beden taklit edilir. Böylece bedendeki süreksizliğe vurgu yapılır. Bedenin oluşturduğu düşünülen sınır işlenir. İç/dış ilişkisinin uzun süreli devam etmediği bir yol izlenir. Geleneksel biçimde yapılmış cepheden pencerenin gerçek doğası araştırılır. Modernizmin aksine dışarısı gözlemek için var olmaz, o içimize açılan penceredir. Deleuze ve Guattari'nin organsız bedeninden yola çıkarak Diller+Scofidio organsız bedenin özelliklerinden olan katlanmayı çoklu ve mutant yüzeyler olarak yorumlarlar. Hedef bu noktada beden gibi davranan mimarinin yorumlanmasıdır (Teyssot, [15]).

Böyle bir topolojide bir konutun tersine çevrilebilir özelliği -bir çorap gibi- sayesinde yeni bir tür organizma tanımlanır. Böylece iç dışa dönüşebilir, diğer bir değişle dış ve için yüzeysel geçişleri birbirine geçebilir ve değiştirilebilir; katlanabilir ve açılabilir.

Şekil 3. 15 Plywood House (Kontrplak Ev), insan bedeninin sınırlarının cephe üzerinden sorgulanması [98]

a

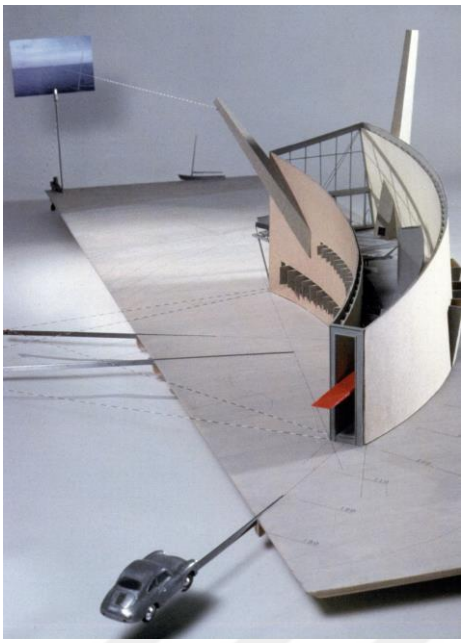

b

Şekil 3. 16 The withDrawing (Çekilme), bedenin parçalanması, toplumsal kuralların parçalanması(a-b) [98]

Çekilme (The withDrawing Room, 1987) Diller ve Scofidio'nun toplumsal cinsiyet ve ev içi alışkanlıklarını sorgulayan çalışmalarından biridir (Şekil 3. 16). Bağlamından koparılarak tavana yerleştirilen masa ve sandalyeler, gündelik ev hayatının ritüellerini cerrahi bir müdahale ile Dadavari bir şekilde parçalar. Bireyler kendi mülkiyet sınırları içerisinde sarılıp sarmalanarak kamusal alandan ayrılırlar ve buna göre takipten uzak bir özel mekan oluştururlar. Mekanın ikiye ayrılması bu sınırları sorgular. Yemek masasının dört sandalye ile parçalanarak tavana yerleştirilmesi ile yemek masasının kültürel kodlar içerisinde tanımı ve dolayısı ile toplumsal düzenin ritüelleri sorgulanır (Foster, [37]).

Vitto Acconi, Matta Clark ve Diller+Scofidio'nun örnekleri iç/dış, özel/kamusal gibi ikilikler arasındaki metafiziksel, geleneksel ve fallomerkezci ayrımları sorgular. Mimari üzerinden toplum içerisindeki beden ele alınır. Böylelikle dünya ile birlikte örülen bedenlerimizin çeşitli katmanları tanımlanır. Mekanda ve nesnelerde açılan yarıklar ve oluklar bedenin sosyal ve fizik çevre ile olan duyumsal ve fiziksel deneyimlerini temsil eder. Mekan ile bedenin fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve antropolojik kuramlarının canlanmasıdır. Böylece mimari mekan üzerinden beden deneyimleri yapılarak yeni çevresel ilişkiler denemeleri gerçekleştirilmektedir (Teysott, [15]).

Diğer bir örnek Diller ve Scofidio'nun Long Island'daki Durgun Ev (Slow House-1991)'idir (Şekil 3. 17). Bu projede ön cephe yoktur; sadece ön kapı mevcuttur. Manzaraya doğru kıvrılarak dönen bir bakışa sahiptir. Aynı noktada suyun hareketlerini gösteren bir kamera da mevcuttur. Bu bağlamda, görme ve dolaylı görme ile imge ve kopya kavramları tartışılır. Deleuze'un çokluk prensibi tekrar yorumlanır. Yüzey değişimlerin yazıldığı yerdir (işaretlenen). Mimari ve beden kendini oluşturan gücü gösterir. Bu noktada bakış kavramını değiştirmek için yollar aranmıştır. Mies tarzı şeffaf cepheye eleştiri yapılır (Foster, [37]). Diller ve Scofidio bakmak için makine tanımını yapmaktadırlar. Sanki bina bizim yerimize bakabilirmiş gibi. Ya da yalnızca bina ile bakılabiliyormuş gibi. Bu sayede beden mekan birlikteliği ile insan sonrası dönemdeki *siborg*a bir gönderme yapıldığı söylenebilir.

Şekil 3. 17: Slow House (Durgun Ev), mekan ile bakabilmek [98]

Durgun Evde amaç oturma odasından manzaranın alışıla gelmiş bir biçimde seyredilmesi değildir. Binaya dar bir cepheden girilir ve bina manzaraya doğru bir dönüş yapar. Bu noktada manzaraya bakan cephe genişler. Mimarların modernizmdeki manzaraya bakma yaklaşımları sorgulanır. Artık bu anlayışın daha fazla devam ettirilemeyeceği görüşü hakimdir. Görsel ve kültürel kodlara şüpheyle yaklaşan bir manifesto gibidir (Le Corbusier'in mimarisine yüklediği anlamın tersine). İçerde aynı zamanda manzarayı çeken bir görüntü de yer almaktadır. Bu görüntü izleyicinin isteğine bağlı olarak anı yansıttığı gibi manzaranın örneğin 6 ay önceki halini de yansıtabilmektedir. Böylece manzaranın önemi tersine çevrilerek sorgulanır. Bakış kavramı, mahremiyet ile ilgili klişeler ve güvenlik kodlarının oyununa indirgenir. Bu oyun video görüntüsüdür. Bu yaklaşımda Marchel Duchamp'ın etkisi görülmektedir. Herhangi bir nesnenin sanat nesnesine dönüşebileceği fikri, burada video kamerası ile gerçekleşir. Durgun Ev'deki manzara bakma eylemi modernizmdekinin aksine elit olan ile banal olan arasındaki gidiş geliştir. Manzara deneyimi ile alay edilir. Doğal güzellik televizyon ekranından gösterilir. Bu yer değiştirme manzaraya bakmak için kullanılan makine metaforunu sorgulatır. Açıklamak gerekirse, manzaraya bakan kadrajımızı oluşturan mimarimizin penceresini artık televizyon ekranından yapabiliyorsak mimarinin konumu ne olacaktır? sorusu ortaya atılır. Bizim deneyimlerimizin video

kamerası ile tanımlanmış senaryo içerisinde şekillendirilmeye çalışılması ile imge ve kopya ilişkisine atıfta bulunur (Bouman, [99]; Foster, [37]).

İnsan merkezci dönemde binanın bakmak için bir kadraj oluşturması, insanın baktıkları manzara için sahnelerini analiz etmesi, ayrıştırması ve dosyalaması yapılırken, bu örnekte yaklaşım değişmektedir. Bina manzaraya bakmak için yönelir, ancak manzarayı kendi kurgusu içerisinde video çekiminin sonucu televizyon ekranından izletir. Bu noktada modernizm tersine çevrilir. Binanın kendisi manzarayı izlemekte ve kayıt yapmaktadır. Sanki insanla beraber etkileşime girer ve birliktelikleri bir siborg oluşturur. Ya da kendi kendine gözlem yaparak izleyen bir özneye dönüşür. Özne olarak pozisyonu değişir. Yani mimari nesne konumundan özne durumuna geçer. Bu yer değiştirme, sadece insan olanın özne konumunu sarsması ile insan dışındaki varlıkların özne olma durumlarının öncülü olarak da değerlendirilebilir.

Bu, modernizmdeki mekan kimin için sorusu ile gündeme gelen mekanın tek bir düzeni yansıtması sorunsalıdır. Mekanın merkezinde ve makineyi yönlendiren olarak konumlandırılan erkeğin/insanın mekan ile kurdurulan ilişkisi daha fazla devam edemez. Bu durumun tam tersine erkek/insan mekanın faydası için oradadır. Yani mekan bizim için değil biz mekan için oradayızdır. Diller ve Scofidio bu bağlamda düşünen mekanları kurgular. Mekan bizi yönlendirir. ‘Yaşamak için makina’ söylemi makina için yaşamaya dönüşür. Mimari artık işçi insanların servis mekanları değildir. Mekan, video ya da bilgisayarın bir parçası olan insana dönüşür (Bouman, [99]). Yani artık mimari bir nesne değil bir öznedir. Ya da her ikisi bir aradadır.

Diller ve Scofidio sadece mekan beden değişimini yapmaz aynı zamanda sıradanlığı araştırır. Marchel Duchamp’ın sıradan nesneler için ürettiği söylemi insana çevirir ve aslında insanın da hazır üretim olduğu vurgusunu yapar. Bu saptama, insanın tarihsel süreç içerisinde üstün varlık olduğu düşüncesinin ve akıl olarak kurgulanarak beden ile ilişkisinin koparılmasının yerinden edilişidir. Çünkü insan üstünlük kazandıkça tanrıya yaklaşır ve dönüşür, tanrıya dönüştükçe de bedene ihtiyacı kalmaz. Ancak dünyadaki herkes bu üstün pozisyona erişemez. Sadece belirli seçkin bir grup bu ayrıcalığa sahiptir. Diller ve Scofidio modernizmin temellerini atmış bu görüşten uzaklaşmak için sıradanlık arayışındadırlar. Her birimiz belirli sınırlar ile bedenin sırları içerisinde

kendimizle bir ilişki içerisindeyiz ancak Diller ve Scofidio'nun önerdiği şekliyle mekanın bedenleştirilmesiyle yeni birliktelikler ve ihtimaller ortaya çıkmaktadır: Kendimizi yeniden tanıma ihtimali.

Diller ve Scofidio'nun işlerinde beden irdelenen ve ön planda olandır. Toplumsal cinsiyet, kültürel kodlar ya da medya-teknoloji etkileri üzerine üretilen pratikler bedene yönelik geliştirdikleri kuramı yansıtmaktadır. Ancak görüldüğü gibi beden bu pratiklerin içinde yer almamaktadır. Bedenin sınırlarını ve performatif yapısının özelliklerini, kültürel kodların, güç ilişkilerinin beden üzerinde işleme soktuğu pratikleri ve işaretleri bedensel deneyim üzerinden açıklamayı tercih etmemektedirler. Bunun yerine modernist düşünce ile bedenin kendisi gibi nesneleştirilen mimarlık nesnesi ve diğer nesneler üzerinden sınırlar, kalıplar sorgulanarak, çizilen sınırlar belirsizleştirilmek istenmektedir. Böylece asimetrik karşıtlıklar ile tanımlanmış yapılar ya da sistemler tartışılabilecektir.

3.3 İnsan Sonrası Dönemde Mekansal Kurgu

Öncelikle insan sonrası dönemin anti insan merkezci dönem ile etkileşim içerisinde olduğunu söylemekte fayda vardır. İnsan sonrası dönem insan merkezci dönemdeki kavramları da farklı bir ilişkisellik içerisinde kullanır. Aralarında, çalışma içerisinde de anlatıldığı gibi, birbirinden türetilmiş yaklaşımlar bulunmaktadır. Ayrıca bu süreç yaşadığımız döneme tekabül ettiği için tartışmalar henüz düşünsel aşamadadır. Mekânsal olarak bu tartışmaların etkilerini görmemiz için bir süreye ihtiyacımız vardır ve bu sürenin ne kadar olacağı belirsizdir. Bu nedenle bu bölümde sunulan örnekler ya da atıflar öncüller olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz düşünsel açıdan böyle bir toplum mevcut olmadığından temsili bir değerlendirme söz konusudur. İki dönem arasında şuan için tam bir paradigma farklılığından çok birbirini besleyen bir ilişkisel sistem tanımlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Süreci daha yeni yaşıyor olmamız da bunu etkileşim olarak değerlendirmemiz yönünde ağır basmaktadır.

İnsan merkezci dönemin mekansal yaklaşımını değerlendirdiğimizde de görülmüştür ki aslında sınırlar ile belirlenmiş ayrılıklar mimarlık için de geçerlidir. Özel/kamusal ayrımı ve toplumsal cinsiyet konusu bu açıdan bir örnek teşkil etmektedir. Beden bu noktada

cinsiyeti ile var olan ya da var olmayan bir varlık konumdadır. Bunun dışında yorumlanmamaktadır. Bu nedenle kamusal/özel ayrımı erkek/kadın kullanımı ile eşleşmiştir. 19. yüzyılda da bu ayrılmış/ayrışmış mekanlar mevcuttur; bu ayrım bugün hala bulunmaktadır. Bu ayrışma nedenleri efendi modelinin etkisiyle oluşturulmuş sosyal ve politik bir ideolojinin sonucudur. Ayrışma kamusal, dış, kurumsal, eril karşında özel, iç, yerel, dişil kavramlarını barındırmaktadır. Mimari yapılar ve mekan kurguları hala bu ikilikleri kullanmaktadır. Toplumsal cinsiyet sosyal pratikler ile mekanda sürdürülür. Butler'ın bakışıyla söylersek, böylece beden performatif olarak cinsiyetlendirilir. Dolayısı da mekan da bedene benzer sınırlar içerisine hapsedilir ve tanımlanır.

Sistemin oluşturup geliştirdiği tipolojiler, kamusal/özel ayrılığı, iktidarın denetim mekanizmasının etkisi altındadır. Yapılı çevre, kimlik ve buna bağlı statü modelleri oluşturmaktadır. İktidarın homojenize eden yapısı, insanları mekân üzerinden kontrol etme, ayıklama ve ayırma eğilimindedir. Tıpkı bedenin direnişi gibi, mekânsal olarak da bu süreçlerin tartışılmasına gerek vardır.

Anti insan merkezci dönem göstermiştir ki sınırlar belirgin değildir, bulanıktır, muğlaktır. İnsan sonrası dönemde bu belirsizlikten yola çıkarak ayrılıkları güçlendirilmiş ve sınırları kesin çizilmiş tanımlar (kadın, erkek, canlı, cansız, bitki, hayvan vb) sorgulanmaktadır. Dolayısıyla muğlaklığın mekânsal algı üzerindeki etkisinin irdelenmesi ve bu bakış açısının tasarım sürecine entegre edilmesine dair çalışmaların incelenmesi gerekliliği açıktır.

Siborg beden yaklaşımı gerçekleşmesi uzak ideallerin aslında yaşanmaya başladığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişkilerin nasıl kurulmuş olduğunu göstermektedir. *Siborg*, ruhani, ikici, eril ve teolojik tanımlı beden fikrine karşı bir duruş sergilemektedir. Bilim ve teknolojinin içine işleyerek doğa ve kültür arasındaki ilişkiyi yeniden anlamlandıracak yeni ihtimaller oluşturur. *Siborg*lar mekânsal deneyim ile ilişkilidir. Bu açıdan ele alındığında *siborg*lar mekânsal olarak sanallık ve devingenlik sağlamaktadır. *Siborg*lar beden ve kent arasındaki ilişkiyi temsil etmektedirler. Yani siborgların melez olarak anlaşılması, kentin hayati altyapı sistemlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Örneğin evimiz bizim bedenimizi saran dış iskeletimizdir. Sıcak, yağmur

ve soğuktan koruyan hayati ihtiyaçlarımızı karşılar. Ev bir şekilde bir protez ya da koruyucu olarak düşünülür. Ev doğa ve kültür, organik ve inorganik arasındaki ayrımda yer alan bir mekândır. Böylece bir muğlaklık oluşmaktadır. Aynı zamanda ev kendi sınırlarının ötesideki noktalara borular ile bağlı kentin ağ sisteminde fonksiyonel bir parçadır (Gandy, [55]). Burada ev kavramı kentsel ağa bağlandığımız bizim doğamızı oluşturmaktadır. Ev aslında *siborg* olan bizdir. Bu noktada canlı/cansız ayrımı farklılaşmaktadır. Ev fonksiyonların ve merkezlerin artık önemsiz olduğu kent sistemi içinde çok nosyonu olan konuma getirilmektedir (Morton, [100]; Gandy, [55]).

Anti insan merkezci dönem ile toplumsal yapı değişir. Toplumun bilgiye dayalı bir topluma dönüşmeye başlaması dijital çağın kaçınılmaz bir etkisidir. Bunun etkileri insan sonrası olarak tanımladığımız süreç için de geçerlidir. Günümüzün bilgi toplumunda dönüşüm kodlar üzerinden işlemeye başlar. Form bilgi tarafından belirlenir ve hala da dönüşmektedir. Veri de çevreden gelmektedir. Çevre dediğimiz ise yaşayan dünyanın genetik kodlarının tamamıdır. DNA buna örnektir. Böylece biyoloji ve mimari arasında inkar edilemez ilişki ortaya çıkar. Yeni ideal olan morfoloji değil morfogenezdir[53] (Drevet, [91]).

Biyoloji ve mimari ilişkisi 1960'lı yıllar ile öne çıkan 'yumurta' metaforunun form olarak ve kuramsal olarak mimari tasarımda kullanılmasıyla öne çıkmaktadır. Epigenez [54] yumurta metaforundaki yaklaşıma benzerlik göstermektedir. Yeni metaryalizmin etkilendiği Deleuze'ün 'fark'ın teorisinde üzerine durduğu konudur. Burada fark teorisi biyolojik farklılığa dayanır. Dünya bir yumurtadır. Bu yaklaşım üzerinden tasarım kuramları içerisinde de yumurta ve embriyo modeli sıklıkla kullanılmıştır (Deleuze'den aktaran Delanda, [19]). Çünkü bu yaklaşımda herhangi bir organın şekli stabilize edilmemiştir. Yumurta çoklu dönüşüm kabiliyetine sahiptir ve organik belirleyiciliğin ötesinde şizofrenik bedene dayanır. Paradigmaya göre tamamlanmış beden hapsedilmiş hissi taşır. Bu nedenle Deleuze olgunlaşmamış ya da tamamlanmamış organın metamorfik ve polimorfik yapısını tamamen tamamlanmış bir yapının yerine

[53] Bir canlının gelişimi sırasında büyüme ve hücre farklılaşması ile özel şeklini almasıdır (TDK [92]).

[54] Epigenez: Sıralı oluş

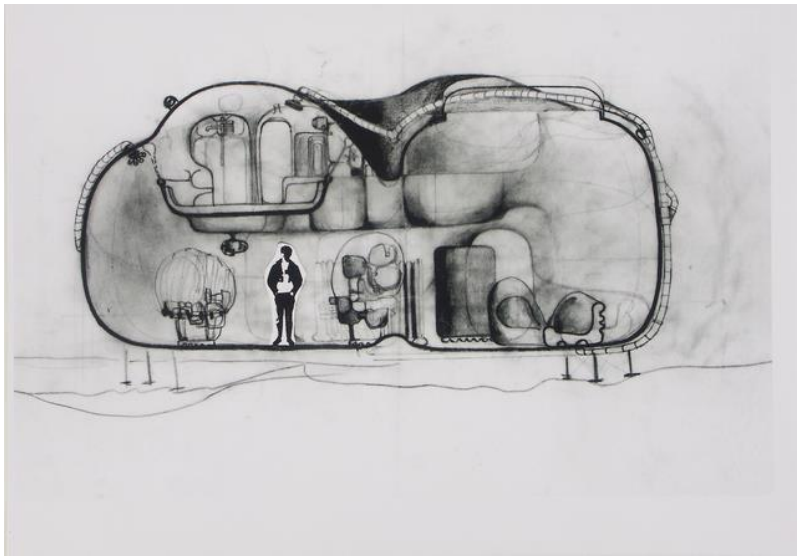
koyar. Yaklaşım aslında organsız beden tanımı ile ilişkilidir (Teysot, [59]). Artık mimari beden ne Vitruvius'un bedeni ne de Le Corbusier'in 'modulor'u ile ifade edilemez. Çünkü mimari beden artık teknolojik bir canlının bedenidir, gelişen protezleriyle ihtiyaçlarını yerine getirebilen bir bedendir. Buradan yola çıkarak mimari mutant bir bedendir. Mimari yumurtanın kabuğuna, hücrenin zarına, dış ve iç arasındaki koruyucu doku, derinin sarıldığıdır. Bu nedenle mimari nefes alan, terleyen tıpkı insan derisi gibi kızaran, beyazlayan, titreyen bir yüzey, ağzımız, gözümüz ve derimiz gibi aynı zamanda da iletişim aracımızdır (Teyssot, [13]).

Teyysot [13] yaşayan oluşun bireyselleşmesinde topoloji ve kronolojinin bir araya gelme durumunu tanımladığını söyler. Bu açıdan morfogenesiz (başkalaşım) bir araya gelişi düşünmemizde yardımcı olur. Bu genetik süreç analizinde zarlar mekânsal kavramları içerisi ve dışarısı olarak yeniden düşünmemize neden olur. Bu düşünce tarzı farklı objelerin yüzeyleri, topolojileri, bükülen, dönen, uzayan nesneler (mobius stripteki gibi) gibi deformasyonları düşündürmektedir. Bu yaklaşımlardan çıkan balonlar, yuvarlaklar, spiraller, kabuklar ve zarlar, kapsüller ve hücreler, kablolar, örüntüler ve topolojik yüzeyler günümüzün ruhunu yansıtan formaların temellerini yansıtmaktadır.

3.3.1 Siborgların Mekanları

1960'ların ve 1970'lerin radikal mimarisi insanların mevcut zoolojik zayıflığını açığa çıkarmış ve onun üzerine odaklanmıştır. David Green'in Living Pod'u[55] gibi yuvarlak hücresel formlar karşımıza çıkar (Şekil 3. 18). Yine Coop Himmelb(l)au'nun tasarladığı mekan makinesi bu anlatılanlara bir örnek niteliğindedir. Bu tasarımlar siborgların mekanı olma özelliği taşımaktadırlar. Teyysot'a [13] göre yaşanabilirlik ve eklenebilirlik açısından kapsülün siborglar için uygun mimari olduğu söylenebilir. İnsan, mekan ve makine yeni bir organik beden inşa eder. İkinci olarak kapsülün hareketli insan için uygun olması üzerinde durulur. Kapsül hareketli insanın yerleşim yeridir.

[55] Living Pod: 1966'da Nasa'nın 'Ay Modülü'nden etkilenerek tasarlanmış hareketli konuttur. Archigram'ın göçebe mimarisini araştıran bir yaklaşım içerir (Sadler, [101])

Şekil 3.18 David Greene, Living Pod (Yaşam Kapsülü), 1966 [102]

Bu yaklaşımları Archigram[56]'ın erken dönem örneklerinde görmek mümkündür. Neden tavşan dikdörtgen delik açmaz ya da mağaralar neden köşeli değildir tezi doğrultusunda, insan köşeli değil ki köşeli binalarda yaşasın düşüncesi hakim olmuştur. Bu yaklaşım 1965'te Dwelling Archigram'da Plug-in[57] mantığında yer almaktadır. Buna göre ev, konut değildir. Dört duvarın hapishane yarattığı, havalandırmanın, rüzgar olmadığında bir anlamı olmadığı, pencerenin ise ışık için yeterli olmaması düşünceleri alışılagelmiş konut tipolojisini sorgulatır. Sunulan yaşam ölçeği, minimum ihtiyaçlarını karşılayarak var olma stratejisini de beraberinde getirir. Bütün fonksiyonların teknolojik alet takımları ile sağlandığı bir oluşum öngörülmektedir. Artık duvar, eşya ya da pencerenin modası geçmiştir ve yerine gelecek şeyler bedenimize entegre edilmiş

[56] Bu süreç içerisinde dönemin diğer bir öncül yaklaşımını Archigram sunmaktadır. Archigram'ın üretimleri II. Dünya Savaşı sonrası dönemi şartları ile şekillenir. Ancak kökleri savaş öncesine dayanır. İnsan sonrası dönem için mekan önerileri Archigram üzerinden yürütülür. Avrupa'nın yıkılan kentlerine atıfta bulunan ve roket, denizaltı, kapsül gibi teknolojik üretimlerden etkilenerek hareketli gelecek dünyanın şehirlerinin tasarımı düşüncesi hakimdir. Archigram robotik mega strüktürler ile takmaya ve sökmeye dayalı bir sistem önerisi getirir (Foster, [37]).

Archigram dönemin etkilerini taşımakla beraber öncül bir yaklaşım içerisindedir. Modernizmin protezci anlayışı, seri üretim, fütürizm ve Rusların konstrüktivizminden etkilenir. Kollektif bir yerleşim, ulusal sınırların aşkın olması, yürümek için makina gibi geleceğe yönelik hedefler taşır (Sadler, [101]).

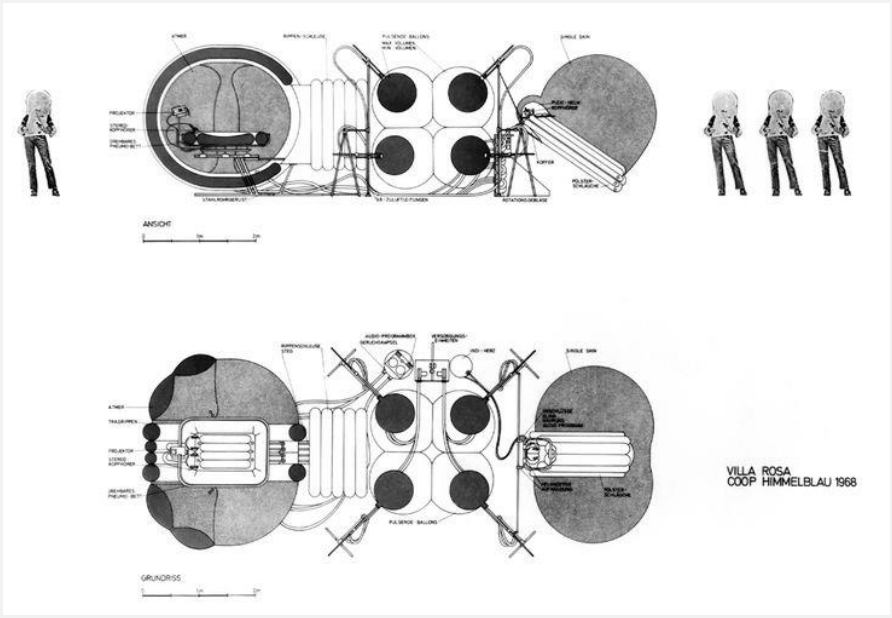
[57] Plug-in City 1960-1974 yılları arasında Peter Cook tarafından tasarlanmış yaklaşık 900 çizimden oluşan planlardır. Plug-in City provakatif bir çizgiye sahip fantastik bir kenttir. Aslında gerçek bir kentten çok takılıp çıkarılabilir modüler yaşam birimlerini, kente önemli servisleri, ulaşım ve alt yapı sistemlerini içinde bulunduran, hareket eden mega bir makinedir (Sadler, [101]).

olmalıdır. Archigram'da oluşan yüzeyler deri, epitel doku, alıcılar vericiler, iletkenler, devre ve anten gibi organizmanın biyolojik fonksiyonları ile birleşenlerin değişimine inanılır (Teyssot, [13]).

İnsan türünün kırılganlığı, teknolojik ve endüstriyel gelişmeler, bireysel yalnızlaşma, dijital dünya canlı ve cansız varoluş arasındaki kesinlik kaybı (farklılıkların hızlı bir şekilde yok olması), bağışıklık sistemi seviyesinde insan bedenin tuhaf bir şekilde geçirdiği mutasyon günümüzün tartışma konularıdır.

Siborg beden modernizmin idealize edilen düzen ve hiyerarşik sisteminin saflığının ters yüz olduğunu gösteren bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl bedensel olarak mekanizma ve parça olma ve bu parçaların birlikteliklerinden bir melezlenme söz konusu ise mekan için de aynı etki mevcuttur. İnsan merkezci dönemdeki mekanın bir makina kurgusu oluşu siborglar için bir potansiyel oluşturmakta ancak bu kez mekan protezci bir eğilim gösterilmektedir. Protezci eğilim, sabit bir özne üzerinden değil insan hareketi ile farklı noktalara tutunabilmesi ve bu noktalara ilişkisel bir bağlantı kurarak melez ihtimalleri oluşturması açısından insan merkezci dönemden kendisini ayırmaktadır.

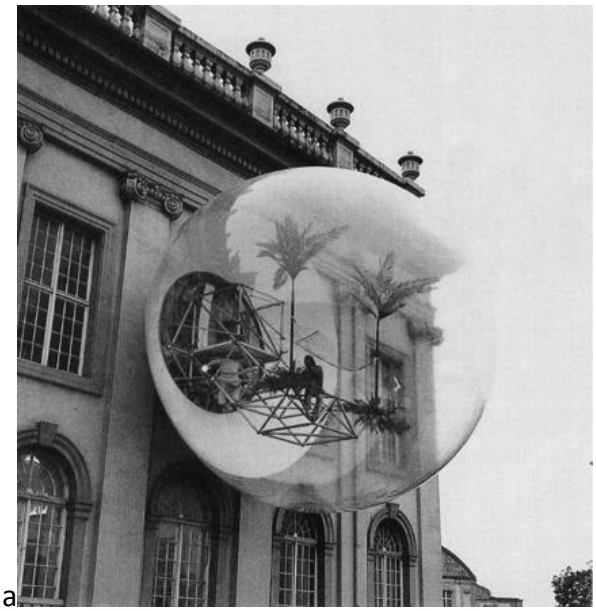
Proteze bir örnek Coop Himmelb(l)au'nun Villa Rosa'sındaki akciğer gibi davranan mekânsal kurgu olarak verilebilir (Şekil 3. 19). Buradaki mimarlığın kullandığı şeffaflık bedenin savunmasızlığını ortaya çıkarır. Protezci eğilime diğer bir örnek olarak Hous Rocke Co grubunun Yaşam Kapsülü (Living Pod)'den esinlendiği Mind Expander 1 (Zihin Genişletici 1) (1967) verilebilir (Şekil 3. 20). Ayrıca Hous Rocke Co'nun Balloon For Two (İkimiz İçin Balon) (1967)'da tasarladığı transparan balon formundan oluşan cam ev ise parazit bir kurgu taşımaktadır (Şekil 3. 21). Bu alet parazit olacak şekilde binanın cephesine tutunabilmektedir. Küre, içinde bulunan sokağa yönelir. Böylece alışılagelmiş mahremiyet anlayışı saklı bölgelerden dışarıya çekilir. Dışarıya çekilen bu balonda mahremiyet ve özne reddedilir. Bu provokasyon özel mekanların yok edilmesi ve mahremiyetin de yıkımı olarak görülebilir. Bu deneyimde soyma kasıtlı yapılır. Ancak sergileme gerçeğin yeniden keşfi de olabilir. (Sadler, [101]; Teyssot, [13]). Bütün bu denemeler ile mekanın alışılagelmiş sınırları ve kodları ile oynanabilir.

Şekil 3. 19 Coop Himmelb(l)au'nun, Cloud (Bulut) 1968 - dinamik bir mimari beden-mekan birlikteliği [103]

Şekil 3. 20 Haus-Rucker-Co, Mind Expander 1 (Zihin Genişletici 1), 1967: Çevre ile ilişkileri değiştirmeye yönelik denemeler kişisel, fiziksel ve sosyal dünyayı yeniden algılama [104]

a b

Şekil 3. 21 Hous Rocke Co nun Balloon For Two (İkimiz İçin Balon) (1967)(a-b) [105]

Medyanın beden üzerindeki etkisi de aynı süreç içerisinde tartışmalar arasındadır. Medya insan duyularının, beden ve akıllarının uzantısıdır. Bu yaklaşımların hepsini bir araya toparlayacak olursak ten, araç ya da medya gibi mimari de sözde insan oluşun (human being) genişlemesi, olma halidir. Sonuç olarak yapılı ya da doğal çevre çeşitli kürelerin süperpoze hallerinin tasarlanmış ve düşünülmüşüdür. Ten ve epitel sarmalanması; nesneler, aletler, kap kacak, ekipmanlar ve makineler; dünya, hava, ateş, su; ışık, bulut, yıldızlar, iklim ve hava; medya ve ara yüzleri farklı yapılarda bizleri saran küreler niteliğindedir (Teyssot, [13]).

Ayrıca organik hayatın garantisi olan çevre bizi bir balon ya da yüzük gibi sarar. Bu sarış, insan ırkının izdüşümü ve hayvan yaşamın izdüşümü arasında tam ortada yerini alır. Kürenin bu sarış durumu, iç ve dış arasındaki varoluşsal bir zar olarak tanımlanabilir. Küre burası ve orası arasındaki aralığı belirler. Yakınlık ve uzaklık arasındadır. Sonlu ve sonsuz arasında, sınır ve sınırsızlık arasında, insan ve insan dışı arasında olma halini tanımlar (Teyssot, [13]). İşte bu sarış hem akıl hem beden olma hali gibi arada olma halini de temsil eder.

Bu sarış Diller ve Scofido'nun Bulanık Pavyonunda[58] olduğu gibi atmosfer ya da dış küre olabilir. Öte yandan küre yaklaşımının Derrida'nın khorası ile paralellik gösterdiği de söyleyebilir. Khora'nın oluş (becoming) durumunun bakıcı haznesi ve bütün ölçeklerin matrisi olarak düşünülendir. Anne rahmi olarak ya da bütün bu metaforlardan bağımsız olarak özel iklimsel durumlar sağlayabilen cam ev ya da balon olarak da yorumlanabilir, görülebilir.

Bütün bu tanımları göz önünde bulundurarak konuyu tekrar değerlendirdiğimizde barınak, fiziksel kontak, metabolik süreç, yeniden üretim ve kuluçka gibi türümüzün veya türlerin ihtiyaç ve gerekliliklerinin gerçekleştiği yerdir. Küreler de bu organik ihtiyaçlar için olanak ve gereç sağlarlar. Bir yere bağlanmamızı ya da bir yerde durmamızı, medenileştirmemizi sağlayan bir şans sunarlar. Diğer taraftan dış dünyaya açılımı temsil eden bir yönü de vardır. Nesnelerin ötesini temsil eder.

3.4 Geleceğe Yönelik Beden-Mekan Birlikteliğinin Potansiyellerinin Değerlendirmesi

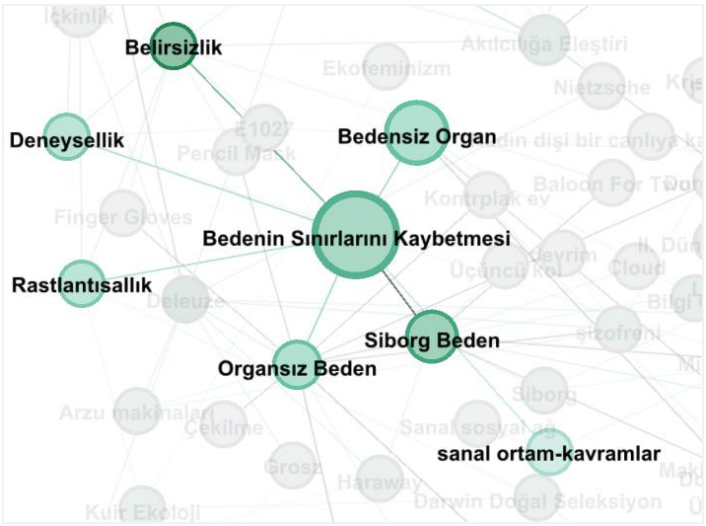
Bedenin sınırlarını kaybetmesi yarın da gerçekleşebilir, uzun yıllar sonrasında da meydana gelebilir. Dönüşüm, sınırların belirsizleşmesi ve sistemin kodlarının değiştiği zaman yaşanacak gerçekliğe tekabül etmesi açısından önemlidir. Bu noktada mekânsal ilişkiler *siborg*lar için yeni mekan üretimlerini kapsamaktadır. Bu sadece mekansal anlama değil dış dünya ile ilişkilerimizin yeniden kurulması anlamına da gelmektedir. Sadece yaşadığımız konut ile bir melezlik sağlamanın ötesinde bir durumdur. Dünya içerisinde farklı bir oluşumda var olabilme alternatiflerinin sunulmasıdır.

Siborgaların küresel formlar ile hareket edebilmesi ve çevrede farklı noktalara eklemlenebilme kabiliyeti aslında bir nevi parazit birlikteliğini çağrıştırabilir. Göçebe olma aynı zamanda düşman tavır içerisinde ve dönüştürme çabası içerisinde bir problem alanı oluşturma ihtimalini de bünyesinde barındırır. Çünkü *siborg* protez olarak çevreye eklenen ve varlığını eklemlendiği süre boyunca orada devam ettiren bir

[58] SwissExpo için tasarlanan Bulanık Pavyon Neuchatel Gölün içine yerleştirilmiş bir pavyondur. Pompa ve püskürtücüler gibi teknolojik sistem ile bir bulut oluşturulmaktadır. Oluşturulan sis hem malzeme hem de formun kendisidir [98]).

melezdir. Başka bir ifadeyle *siborgun* içindeki protez oluşum konakçılığın yeni formudur. Protez tıpkı nakledilen ya da organ naklindeki gibi dost ya da düşman organizma olabilir. Dost ya da düşman olma göçebe unsurlar için de geçerli bir yaklaşımdır. Genel olarak bir yere gitmek dostane ya da düşmanca tavır içerisinde gerçekleşir. Virüs, kolonici yaklaşım, parazit davranışı temsil eder ki bunlar kalmada ısrarcı olma halidir (Teyssot, [13]). Fikri nakletme de aynı bağlamda değerlendirilebilir. Nakletme ve parazit olma hali mevcut olanı değiştirme ya da eksiği tamamlama olarak da yer alır. Örneğin organ nakli eksiği, bozukluğu onarmaya yönelik bir tavırdır. Bu nakil ve parazit olma hali yeniden yerleştirme, yerinden etme ve yeniden yerleştirme ihtimallerini beraberinde taşır. Bu yaklaşımın mimarideki karşılığı ikamet etme üzerinden tartışmaya açılır. Dolayısı ile ikamet etmenin ihtimalleri de yeniden değerlendirilir.

Savunulan pozisyon burada siborglar için bir çevre tasarımı değildir (Şekil 3. 22). Başka bir değişle, siborların mekanlarının nasıl olacağı tartışmasının ötesine geçilir. Var olma halleri kendilerinin bulunuş durumları ile kendi çevrelerini de beraberlerinde oluşturmaktadırlar. Bu, sanal mimarlığın ya da mimaride dijital aletlerin kullanılması anlamında da değildir. Esas gerekli olan insan bedeninin yeni anlamını kavramak ve göz önünde bulundurmaktır. Sanallık ve dijital olma hali kaçınılmazdır. Sanal güç şu anda mevcut değildir. Ancak kendini potansiyel güç olarak önermektedir. Bu da birçok anlam içerir (Teyssot, [13], [38]).

Şekil 3. 22 'Bedenin sınırlarını kaybetmesi'nin ağ içindeki konumu

Siborg çevresi melez bir organizma gibi oluşturulur. Bir çeşit organsız bedendir. Enformasyon (bilgi) tarafından kaplıdır (Teyssot, [38]). Bu süreçlerin sonucunda yeniden bir beden oluşacak, böylece yeni yerleşim siborglar için olmayacaktır. Bunlar yarı insan, yarı sentez, kısmen mutant varlıklar için oluşumlar olacaktır. Aynı zamanda çevre, sosyal çevre ve yüzeylerdir. Bu yüzeyler dünyayla bir araya geldiğimiz birlikteliklerin ve ilişkilerin kurulduğu yerler olacaktır. Siborglar bedenin zorunlu olarak yeniden düzenlenmesine neden olacaklardır. Böylece organizma enstrümanlar ile gelişecektir. Bu şekilde siborg dünyada oturacak, bilgi, medya, zihinsel ve fiziksel rahatlığın çoklu kürelerinde/alanlarında alışverişte bulunacaktır (Teyssot, [13], [38]).

İçeride yerleşmek bedenin dışarıya doğru hareketi olarak yeniden tanımlanabilir. Eşikler, sınırlar, kablosuz ağlar bizim çevremizi sınırlandırırlar. Bu yüzden içten dışa olan yüzeylerimizin yeniden bir yerde var olmasını sorgulamalıyız. Mimarinin artık bir nesne protezden öte, bedenleşmesi söz konusudur.

BÖLÜM 4

TARİHSEL SÜRECİN DEĞERLENDİRİLMESİ: MEKANIN BEDENLEŞME SÜRECİ

Çalışma kullandığı metodoloji ve benimsediği görüş itibari ile anti özcü bir yaklaşım çerçevesinde bütünsel oluşumların bitmişliğini kabul etmemektedir. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse tavşan ya da su molekülü bir bitmişlik tanımlayabilir. Ancak bu şuan için mevcuttur. Bunun oluşumunda etkili olan süreçlerin değişmesi ile dönüşüm ihtimali taşır. Bu nedenle varlıklar özsel bir varoluş değil, kozmolojik, evrimsel ve kültürel olarak tarihsel süreç içerisinde meydana gelirler. Yani bütün varlıklar bir sürecin sonucudur ve zaman akmaya devam etmekte madde, enerji ve söylem akışı sürmektedir. Molekülden bedene, bedenden yıldızlara kadar bütün unsurlar sürecin bir parçası olarak belirli bir akışın pıhtılaşma hallerinin temsilleridir. Sınırlar ve kodları topluluğun kimliğine olan etkisi toplulukların birbiri ile olan etkileşim hızını ve hareketini belirler. Magma ve kayaların hareket hızı gibi (Delanda, [19]; Teyysot, [13]). Bu nedenle ağ haritasında temel olarak varlıkların mantık farklılığına değil tarihsel süreç içindeki farklılık durumuna yer verilmiştir. Böylece küçük ya da büyük parçalar, insan ya da insan olmayan, canlı ya da canlı olmayan varlıklar arasında fark gözetilmemiştir. Beden ve mekanın ilişkileri bu bağlamda çözümlenmiş, sistemin işleyişi Sanayi Devriminden günümüze ilişkisel topluluk diyagramı içinde değerlendirilmiştir.

3.5 Tarihsel Süreçte Beden ve Mekana Ait Dinamik ve Potansiyellerin İlişkisel Topluluk Diyagramında Değerlendirilmesi

Sanayi Devriminden günümüze kadar geçirdiği süreçlerde beden ve mekan kendi içlerinde hem bir ilişkisel topluluk tanımlamakta, hem de daha büyük bir topluluğun bir

parçası rolünü üstlenmektedirler. Beden ve mekan evrendeki daha büyük bir sistemin maddesel ve ifadesel bileşeni olmalarına rağmen aynı zamanda kendi içlerinde de bir sistem tanımlamaktadır. Bu birbirinin içine geçmiş bir bütün tanımlar. Bu nedenle beden, çalışma içinde dönemsel olarak, akıl/beden, kültür/doğa, erkek/kadın, özne/nesne, benlik/öteki, canlı/canlı olmayan, insan/insan olmayan, kamusal/özel karşıtlıklarında yer alan kavramlar ile beraber okunmuştur. Çalışma içerisinde başta iktidar yapıları olmak üzere, düşünsel, felsefi akımlar, anti söylemeler, politik ve toplumsal olaylar, ekonomik üretim sistemi ve teknolojik ilerlemelerin hem birbirleri ile hem de beden ve mekan ile ilişkileri çözümlenmiştir (EK-C).

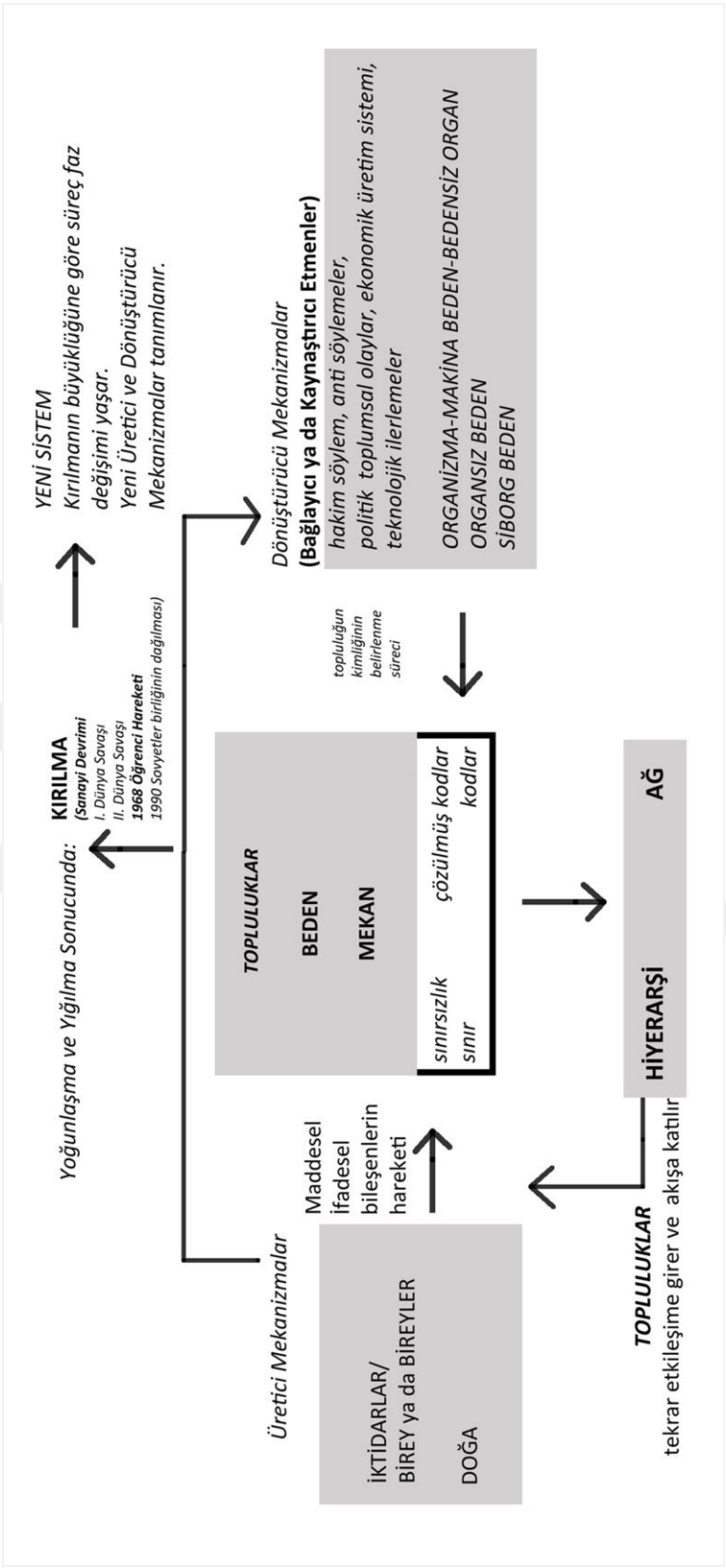
Bu tartışma kapsamında yaptığımız çözümlemenin doğrultusunda sistemin bir bütün olduğu ve etkileşimler içerisinde birbirinden bağımsız türemediğini bir kez daha söyleyebiliriz. İktidarın söylemi ve konumu da buna dahildir. İlişkisel topluluk diyagramını temel alarak göre yaptığımız okumanın sonucuna göre, *üretici mekanizmalar*, maddenin kendi kendine örgütlenme potansiyeli ve karar alama mekanizmalarını temsil etmektedir. İlişki ağlarımıza göre *üretici mekanizmalar*, maddenin kendi kendine örgütlenme enerjisinin temsilcisi olan doğa -ki en büyük örgütleyicilerden biridir- ve karar alma mekanizmaları ise iktidar ve birey/bireyler olarak tanımlanmıştır.

İktidar önemli üretici mekanizmalardan biridir. Sistemin kimliğini belirleyen dönüştürücü mekanizmalar üzerinde etkilidir. Birçok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Kanun, çoğunluk, güçlü olanlar ya da yasakların gücü gibi. Mimarlık ve beden de işte bu güç ilişkilerinin oyun alanı olarak düşünülebilir. Sosyal hareketler, kültürel oluşumlar ve mimari iktidarın gücünün kanıtı olarak ilerler. Karşısına çıkan anti görüşleri kopyalar, tekrar formüle eder. Bu aslında iktidarın da bahsettiğimiz ilişkiselliğin ve monist yaklaşımın bir kanıtıdır. Tarihsel perspektif içinde baktığımızda sistemde hiyerarşi üreten mekanizma geliştiren bir iktidar oluşumu karşımıza çıkmaktadır. Ancak tam tersini, daha akışkan, gevşek bir yapı oluşturmada etkili bir iktidar yapısı da ihtimaller dahilinde mümkün görülmektedir.

Doğa tarihsel süreç içinde özellikle insan merkezci dönemde, içinde ötekileştirmeye maruz kalmasının da etkisiyle sadece hammadde kaynağı olarak görülmüştür. Ancak az

öncede belirtildiği gibi doğa çalışma içinde diğer büyük üretici mekanizmadır. Çünkü doğa üretici bir zenginlik içerir. Evrim teorisindeki gibi doğa güç, üretim, rastlantısallık, devam eden beklenmediklerin gerçekleştiği, uyumsuzluk, rezonans ve uyumun ilişkisini bünyesinde barındıran bir yapıdır. Doğayı sabitlenmiş bir merkez, verilmiş bir sınır ya da önceden belirlenmiş bir hedef olarak görmektense, doğa, gücün ve enerjinin alanı, maddeselliğin zemini olarak görülmelidir. Doğa, tarihi dönüşüm, oluş hali, yenilik, geçicilik, toplumsal, fiziksel ve kültürel hayatın saf görünümü olarak anlaşılmalıdır. Doğa, bedenin ve maddeselliğin bilgi alanıdır. Dünya ise bütün bedenlerdir, mikro ve makro ölçekteki bütün bedenlerin toplamıdır. Bu yaklaşım sayesinde beden dahil, canlı ve cansız varlıklar performatif bir yapı kazanırlar.

Diyagram (Şekil 4. 1) içinde iktidar üretici mekanizma olarak değerlendirilirken, birey/bireylerde diğer üretici mekanizmalar olarak görülmektedir. Örneklemek gerekirse modern öznenin temsil ettiği beyaz batılı erkek, modernizmin öncü isimleri Le Corbusier, Adolf Loos ve çalışmamız içerisinde düşüncelerini izlediğimiz Donna Haraway, Deleuze ve Delanda gibi düşünürler de *üretici mekanizmalar* kapsamında değerlendirilmektedir. *Dönüştürücü mekanizmaları* ise üretici mekanizmaların türettiği ilişkisel toplulukların dönüştürücüleri olarak tanımlayabiliriz. Bu bağlamda hakim söylem, anti-karşıt söylemeler, politik ve toplumsal hareketler, teknoloji, ekonomi ve ekonomik üretim sistemi üretici mekanizmalardan türeyen *dönüştürücü mekanizmaları* temsil etmektedirler. Örneğin fordizm, kapitalizm ya da faşizm dönüştürücü mekanizmalara örnek olarak verilebilir. İktidar ve birey/bireyler örgütleme kapasitesi taşırlar ancak nasıl bir topluluk oluşturacakları ürettikleri dönüştürücü mekanizma ile belli olacaktır. Ancak dönüştürücü mekanizmalar süreç içinde kendiyle bir arada yer alan diğer dönüştürücü mekanizmalarla etkileşim içerisindedir. Bunun sonucunda bazen dönüştürücü mekanizma kendini üreten sistemin aleyhinde bir süreç içinde yer alabilir. Bunun en iyi örneği teknoloji olarak verilebilir.

Şekil 4. 1 İlişkisel Topluluk Diyagramında Beden ve Mekan

Çalışmamızda teknoloji sistem içindeki en büyük dönüştürücü mekanizmalardan biri olarak tanımlanabilir. Ayrıca etkisi öngörülemez niteliktedir. Siteminin kullandığı bir

gereç olsa da süreç içerisinde düşünüldüğünde değişim sürecini hızlandırıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Her ne kadar bağımlı bir izlenim oluştursa da kontrol edilemez bir güç taşır. Bu nedenle sonuçlar her bakımdan temkinli değerlendirilmelidir. Açıklamak gerekirse, teknoloji süreç içinde iktidarın söylemi ile ilişkili olarak insanların hiyerarşik bir düzleme oturtulmasında ve sömürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. IQ testleri, genetik denetim gibi olaylar beden üzerindeki kontrol mekanizmalarını işleme sokarak bedeni nesneye dönüştürmüştür. Ancak bu mekanizma iktidarın kontrolü altında, kendine karşıt ve devirici bir üretimin de kilit noktasını oluşturmaktadır. Kontrol mekanizmalarının temsili robot ve soğuk savaş dönemindeki teknoloji ve bilimin ürettiği siborg sonraki dönemlerde iktidarın üretimi açısından yıkıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diyagram içinde (Şekil 4. 1) gördüğümüz bir diğer önemli nokta kırılma noktalarıdır. Kırılma noktaları sonrasında dönüştürücü mekanizmalar değiştiğinden, yeni mekanizmaların tanımlandığından bahsedilmişti. Dönüştürücü mekanizmaların türediği yapı doğrultusunda hareket etmesi sistem içinde aşırı bir yoğunlaşma, kırılma oluşturmakta ancak sonuçları üretici mekanizmaların istediği gibi şekillenmeyebilmektedir. İşte bu noktada sistemin taşıdığı *öngörülemezlik ilkesi* devreye girmektedir. Bu açıdan her bileşen bir hareket ya da hareketsizlik içindedir. Ama bunun sonuçları kestirilemez. Çalışmamız içerisinde de iki büyük kırılma tanımlanmaktadır. Bu büyük kırılmalar paradigma değişimi yaratmış, mekanizmalar değişmiş başlı başına yeni bir sistem tanımlanmıştır. Bunlardan ilki başlangıç noktamızı oluşturan Sanayi Devrimidir. İnsan merkezci dönem olarak tanımladığımız sürecin başlangıç noktasıdır. Sanayi Devrimi öncesindeki sömürgeleşme hareketi ile biriken hammadde ve bilgi birikimi kırılma yaratarak sanayileşme sürecini başlatmıştır. Sistem değişmiştir, toprağa bağlı bir toplumsal yapıdan endüstri toplumu oluşmuştur. Diğer paradigma değişimini 1968 Öğrenci Hareketi başlatmıştır. Sistem yine değişmiştir. İnsan merkezci süreç anti insan merkezci bir sürece girmiştir. Üretim sistemi, dünya anlayışı, tarihselliğe bakış, insana, doğaya bakış başkalaşmıştır. Şekil 4. 1'de görüldüğü gibi biri daha küçük olmakla beraber üç kırılma daha tanımlanmıştır. Küçük kırılma dediğimiz I. Dünya savaşı, diğer iki büyük kırılma ise II. Dünya Savaşı ve 1990 Sovyetler Birliğinin dağılmasıdır. Bu kırılma noktaları sistemin tanımlandığı yapıyı (hiyerarşik ya

da ağ) çözmede etkili olan mekanizmaların ortaya çıkmalarını sağlamıştır. Örneğin, I. Dünya savaşı sonrasındaki Marchel Dunchamp'ın öncüsündeki hakim seçkin sanata ve toplumsal yapıya karşı sunduğu sıradanlık ilkesinin savunulduğu Dadaizm, Andy Warhol'un Pop Art'ı, Merleau Ponty'nin beden kurgusu ve Archigram, kristalize bir sistem olarak tanımladığımız insan merkezci dönem içerisinde çözülmeyi sağlayan dönüştürücü mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir kırılma olarak tanımladığımız Sovyetler Birliğinin dağılması ile başlayan ve günümüze kadar olan süreç ise insan sonrası olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemin gerek beden gerekse, düşünsel olarak melez bir üretim gerçekleştirmesi ile anti insan merkezci dönemden ayrıldığı söylenebilir. Bu noktada dönemlerdeki yapı değişikliğini değerlendirirken beden tanımı ve bunun mekan üzerindeki etkilerinin çözümlendiğinin altını çizmekte fayda vardır. Çünkü toplumsal olarak her unsur aynı yapı içinde yer almamaktadır. Bazı unsurlar daha hiyerarşik bir anlayış içinde ilişkilendirilirken bazıları daha çözülmüş bir yapı içinde olabilir.

İlişkisel diyagramda dönemler içinde üretilen dönüştürücü mekanizmaların nasıl kimlikte topluluklar ürettiği, hiyerarşi ve ağ sistemlerin toplamı ile tanımlanır. Yani İnsan Merkezci dönemde dönüştürücü mekanizmalar (insan ayıklama için oluşturulan tipolojik yaklaşım, modernizm, Fordizm vb.) daha çok hiyerarşi üretme eğilimindedir. Ağ ya da ağa yakın üretim gerçekleştiren dönüştürücü mekanizmalar (Dadaizm, Pop Art, Archigram vb) azınlık olarak yer almaktadır. Anti-insan merkezci dönemdeki hakim düşünsel yapı, insan merkezci dönemin katılığını çözmeye yönelik dönüştürücüler dizisi ile tanımlanır. O kadar ki parçaları ilişki kurmaksızın çözme eğilimi gösterir. Ötekilerin yükselişi olarak gördüğümüz süreç, öteki olarak ilan edilen etnik, sınıfsal, beden vs. gibi toplulukların hiyerarşik olarak kaynaştırıldıkları topluluklardan çözülmelerine etki eder. Katılaşmış hiyerarşik yapıdan çözülen bileşenler kendi kimlikleri ile etkileşime tekrar girer. Böylece çalışma içinde belirttiğimiz gibi ilgisiz unsurların yan yana gelmesi sağlanır ve yeni birliktelik potansiyelleri oluşur. Ancak bu süreç aynı zamanda sistemin küçük homojen gruplar üretmesi ile de sonuçlanmıştır. Çünkü dönem içinde hiyerarşik bir yapı üretimine neden olan iktidar söyleminden ve ekonomi gibi diğer dönüştürücü mekanizmaların hala sistem içerisinde var olduğu gerçeğidir. İktidar ve söylemi yenilenerek, yeni sisteme adaptasyonunu gerçekleştirmiş, dönüşüm gücünü devreye

sokmuştur. Örneğin hiyerarşi üreten Fordizm, dönemin akışkan ve esnekliğine uyum sağlarcasına esnek üretim formuna geçer, Post-Fordizm yeni dönüştürücü mekanizma olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Pop Art'ın başlattığı süreçten etkilenen, popüler kültür, toplu tüketim kültürüyle insanlar, hiyerarşik yapı içinde konumlandırılırlar. Anti insan merkezci dönemin bir diğer önemli örneğini protest gruplar, çevreciler ve hippiler oluşturur. Bu topluluklar farklı bir toplumsal oluşumun olabileceği üzerine bir alternatif sunmuşlardır. Sundukları alternatif ile toplumda çözülme etkisi yaratmışlardır.

Bütün süreci değerlendirmek gerekirse, insan merkezci dönem olarak tanımladığımız süreç hiyerarşik toplulukların ağırlıkta olduğu katı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistem içinde hiyerarşi üreten mekanizmalar ağırlıkta olsa da, günümüze kadar olan dönemin daha akışkan bir yapıda oluştuğunu söylememiz mümkündür. Aslında sistem sadece hiyerarşik yapılardan ya da ağ yapılarından oluşmamaktadır. Sadece toplam içinde hiyerarşik ve ağ üretimlerin ağırlığı değişmektedir. Süreç içinde felsefi açısından ikici, çoğulcu ve monizm arasında geçişli dönemler yaşandığını görülmektedir. Süreç içerisinde biri diğerini doğurmuştur. Süreçler birbirlerinden bağımsız değildir. Ancak birbirinin aynısı da değildir. Topluluklar içindeki parçalar değişmese de kurudukları ilişkiden dolayı sistem değişmektedir. Hatta bazen esas aktörler bile değişebilmektedir (Aydınlanma döneminde tanrı yerine modern öznenin, insanın gelmesi gibi). Değişimler kırılmalar ile gerçekleşir. Burada önemli olan sonuçların nasıl şekilleneceğinin tahmin edilemez olduğudur. Bu değişim maddenin faz değişimine benzer şekilde birbirine sürekli geçen bir hareket içinde gerçekleşir.

Bu araştırma kapsamında ortaya konulan sürecin evrimsel bir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Sistem kırılıp yeniden düzenlenmektedir. İnsanlık tarihinin bedensel açıdan binlerce yıllık sürecini düşünecek olursak geldiğimiz nokta ve teknoloji ile geçirdiğimiz değişimin hızı heyecan vericidir. Öteki sorunsalının çözümü, benlik ve öteki karşıtlığının olma (becoming) haline dönüştüğü noktada son bulacaktır. Daimi ve kalıcı kimlikler yerine kendimizin sürekli ne olduğunu keşfetmek zorundayız. Böylece 'kendi' tanımı ve dolayısı ile *öteki*' de zaman içerisinde kaybolacaktır. Ancak henüz kendi fizikselliğimizin dönüşümüne hazır değiliz. Bir süre daha bu beden anlayışı içerisinde

yaşamaya etmemiz gerekmektedir. Ancak azınlıkta olan ağların sistem içindeki ağırlığı arttıkça gerçek bir dönüşüm gelecektir.

3.6 Bedenin Dönüştürücü Mekanizma Olarak Mekan İle İlişkisi

Çalışmada bedenin değişkenliği, bedene yaklaşım, bedenin sınırları, cinsiyeti, bedenin deneyimselliği ve diğerleri ile ilişkiselliğini incelemenin önemi savunulmaktadır. Bedenin özgürlüğü çok kritik bir nokta haline gelmektedir. İnsanın bireysel olarak sadece özgür bir biçimde herhangi bir şeyi deneyimlemesi yeterli bir sonuç değildir. Çünkü bedene kontrol mekanizmaları içerisinde, yani tahakküm yapıları dahilinde neyi deneyimlemesi hatta deneyimin sonucunda neyi hissetmesi gerektiği söylenir durumdadır.

İncelediğimiz tarihsel süreçte Kuruduğumuz sistem içinde bedenin kültürel ve maddesel bir bileşen olarak devreye sokulduğu görülmektedir. Toplumsal olarak ayrıştırıcı politikalar beden üzerinden yürütülmektedir. Bedenin sistem içindeki mekanizmalar ile girdiği etkileşim sonucunda, beden ötekileştirmenin merkezindeki varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada beden dönüştürücü mekanizmalar etkisi ile hiyerarşik ya da ağ içerisinde tanımlanan bir bileşim oluşturmaktadır. Ancak beden için üretilen söylemlerin önemli bir pozisyonu vardır. Girdiği ilişkiler sayesinde beden dönüştürücü mekanizmaya dönüşmektedir. Şekil 4. 2'de görüldüğü üzere beden-mekan ilişkisi incelendiğinde bedenin dönüştürücü etkisi mekan üzerinden okunabilmektedir.

Şekil 4. 2 Beden ve mekan etkileşimi

İnsan merkezci dönemde Sanayi Devrimi öncesine kadar birçok açıdan gizemini koruyan beden savaşlar, askeri tıbbın ilerlemesi gelişen cerrahi operasyonlar ile organ ve bütün ilişkisi çerçevesinde *'organizma'* olarak karşımıza çıkmaktadır. Organizmanın tanımındaki bütünlük ve parçalanamazlık tıpkı o dönem içindeki (insan merkezci dönemin) hiyerarşik yapısını yansıtmaktadır. Beden bu dönemde kapalı bir form ve bitmişlik özelliği taşır. Bedenin cinsel kimliği, yönelimleri belirlidir ve değişmezdir. Taşıdığı kodlar (kültür, etnik özelliği vs.) ve sınırlar (fizyolojik yapısı cinsel seçimleri) ile nerede ve hangi konumda olması gerektiği söylenir. Aynı süreci mekan için de okuyabilmekteyiz. Mekan kurgusu açısından sabit fonksiyonları belirlenmiş bir düzen anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Mekanın sınırları kamusal ve özel bağlamında tanımlanmış alanlar sunar.

'Makina beden' yine aynı hiyerarşik sistemde bedenin bir makina parçası olarak görülmesi gibi indirgemeci bir yaklaşım ile karşımıza çıkmaktadır. Makina beden sistemin kölesidir. Mekansal olarak baktığımızda bedenin mekanizma olarak kurgulanması mekanda protezci yaklaşıma dönüşür. Yaşadığımız mekan da kullandığımız bir alete dönüşür. Ancak bedenin bir makinaya benzetilmesi ve bir mekanizmanın parçası olması potansiyel taşımaktır. Bu potansiyel '*siborg beden'* kapsamında ortaya çıkmaktadır.

Bedensiz organın durumu biraz daha farklıdır. Çünkü organın hareketi ve naklinden yola çıkarak hem öteki olmayı hem de nakledilen fikir olma özelliği taşır. *'Bedensiz organ'* iki türlü yorumlanabilir: Birincisi, bedenden bağımsız organ, alete indirgenmiş kontrol mekanizmasının yönlendirdiği bir oluşumdur. Ancak diğer yorumu bağımsız limitleri zorlayıcı bir parçalanmanın önünü açan bir mekanizmadır. Bedensiz organ teorisinin iktidar sisteminden kurtularak bünyesinde taşıdığı parçalanma, ölüm ve yaşam arasında sunduğu potansiyeli barındıran bir yaklaşım sunar. Bedenin sınırları aşılmaya çalışılır. Böylece parazit biçimde bir yaşam ve mekânsal oluşumun yapısının önünü açabileceği düşülmektedir. Bu bağlamda bedensiz organ geleceğe yönelik bir potansiyel taşımaktadır.

Beden, dönüştürücü mekanizmanın özelliğinde sistemde bir dönüşüm gerçekleştirmektedir. Beden, insan merkezci dönemde hiyerarşi üreten bir özellikte

kendini göstermektedir. İdealize edilmiş, sınırları ve kodları belli olan tamamlanmışlık vurgusu taşıyan bedenin etkisiyle, mekânsal olarak da takip, düzen, standart, mekanizma ve alet kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda sosyal ve politik ideallerin, düzenin temsili olan mimari mekanlar ortaya çıkar.

Organizma sistemde hiyerarşi oluşturan dönüştürücü mekanizmaya karşılık geliyorsa *organsız beden* de tam tersi ağ üreten özelliktedir. Durağan bir organizasyon tanımlayan beden (organizmanın temsili olan beyin odaklı olma ve fiziksel deneyim açısından sınırlı açılımlara sahip olma hali), oluşumunu henüz tamamlanmamış olma haline dönüşür. Bu açıdan kodların çözülmüş olduğu ve özünde göçebelikten kaynaklı sınırların olmadığı bir ağ yapısı tanımlar. Beden aynı bedendir ancak taşıdığı potansiyellerin keşfedildikçe ilişkisel hali değişir, sistemin katılığı gevşer. Kaotik bir oluş sunar. Delanda'nın [19] da söylediği gibi organsız bedende altı çizilen sadece bedenin bitmemişliği değildir. Aynı zamanda cansız ve akılsız tanımlanmış insan dışı dünyanın da temsilidir. Organsız bedeni tanımlayan yumurta metaforu güneşin, depremlerin dünyanın hareketinin akıl olmaksızın kurgusunun bir temsilidir. Organsız beden içinde başkalaşım potansiyelini taşımaktadır. Mekansal olarak bu bakış açısı mekanın uzamsal olarak bitmemişliği vurgusu üzerinde şekillenir. Yani mekan dönüşebilen ve form olarak farklı oluşları bünyesinde taşıyacak potansiyelde olmalıdır. Ancak çalışma içerisinde incelenenler öncül niteliğindedir. Mekanın şekillenmesinde burgular, göçebelik, yumuşak akışkan yüzeyler/mekanlar, ilişkisellik, süreklilik kavramları temsil edilir. Ayrıca yaşamsal olarak bedenin imkan vermediği denemeler-parçalanmalar, ayrılmalar, sınırların değiştirilmesi mekan üzerinden gerçekleşebilmektedir. Mekan üzerindeki bu denemeler aynı zamanda kültürel kodların ve güç ilişkilerinin pratiklerini ve işaretlerini parçalanmayı hedeflemektedir. Böylece mekan tıpkı organsız beden gibi dıştan içe sızar ve sınırları belirsizleştirilir. Mekanın dönüşüm ve belirsizlik potansiyeli ortaya çıkar. Ayrıca mekanın bedenleşmesi sürecinin de başlangıcıdır.

'Siborg beden' ise tarihsel sürecin geri beslemeli işlediğinin bir kanıtı olarak karşımıza çıkar. İnsan merkezci dönemin itaat mekanizması olan beden-makina birlikteliği ile organsız bedenin ilişkiselliğini ve olma durumunu kendine bağlayarak yeni bir ilişkisel topluluk oluşturur. Yani tahakküm yapılarının yarattığı makina tarihsel süreçte yeni

oluşturduğu ilişkiler ile hiyerarşiyi kıran bir sisteme dönüşür. Artık beden teknolojik bir bedendir. Böylece sınırları ve kodları yeniden programlanabilir. Bu dönüşüm düzen kaos arasında gidip gelen bir durum tanımlar. Siborg bedenin tanımladığı melez oluşum yeni akrabalıklar ve birliktelikler tanımlar. Protezci anlayış değişkenliği ve ilişkiselliği sağlayan bir birlikteliğe dönüşür. Mekanla, aletlerle hatta doğa ile yeni birliktelikler tanımlanır. Siborg beden performatif bir özelliğe sahiptir. Yani bedenin pasif, yönlendirilebilen konumundan etkin bir konuma geçişidir. Bedenin kazandığı bu performatif yapı aslında pasif olarak kabul ettiğimiz unsurlara da hareket ve etkinlik kazandırır. Siborg beden kendi gibi melez mekanların önünü açmaktadır. Sahip olduğu performatif yapı sayesinde mekana da aynı özelliği kazandırır. Mekana sanki kendi için var olabilirmişçesine bir özellik kazandırır. Mekanın bir mekanizma olması, parça ya da yüzey olması, melezlenmesi ve mekanın performatif olması dönemin mekânsal anlayışını sunmaktadır. Bu bakış açısıyla mekan bizi saran, kültür, doğa gibi unsurlarla aramızda olan başkalaşım ve yeniden oluş ihtimallerini taşıya bir kabuğa dönüşür.

Bedenin gelecekteki potansiyel konumu 'bedenin sınırlarını kaybetmesi' olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda bedensiz organ, insan merkezci dönemin bağlantılarından koparak siborg ve organsız beden içinde etkileşime girerek yeni ilişkisellikler tanımlamaktadırlar. Oluşacak yeni oluşum her nokta –canlı veya cansız- eklemlenebilecek bir yaşam formu potansiyelini taşır. Belirsizlikler döneminde artık doğa ile kurulan ilişkiler de değişir. Öyle ki beden, doğa ya da mekan ayrışmasının bile ortadan kalktığı, her an yeniden oluş hallerinin temsil edildiği bir süreç olarak düşünülebilir. Mekanın bedenleşmesi bedenin mekanlaşması gerçekleşecektir.

Bedensel kuramların dönüştürdüğü mekan anlayışı toplum üzerinde bir mekanizma gibi işleyiş gösterir. Toplumu ayıklayan, ayrıştıran bir takip düzenini ya da bireyin bağımsız hareketini ve başka noktalara bağlanma ihtimallerini üretir. İnsan merkezci dönemin hakim yapısı olan ikici yaklaşım sadece birinin önceliğini tanımlamaz aynı zamanda ötekinin negatifliğini vurgular. Güç yapılarını sabitler. Mimaride de güç yapıları ve ikici yapı büyük bir ilişki içerisindedir. Kültür ve doğa, aşkınlık ve içkinlik, aynı/kendi ve öteki karşıtlıklarını da içerisinde barındırır. Bedende olduğu gibi mekanın fonksiyon ve tipoloji çerçevesinde tanımlanması sınırların ve kodların maksimumda olduğu sabit ve

kristalize olan sistemin temsilcisidir. Çalışma içerisinde mekana yüklenen bu niteliklerin kültürel, bedensel ve cinsiyet ayrımcılığına etkileri insan merkezci dönem içerisinde ortaya koyulmuştur. Mekanın beden gibi hareket etmesi beden ve mekan arasında ilişki potansiyellerinin yüksek derecede kurulması ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle mekanın daha katı bir fazdan daha esnek ve değişken bir faza geçişi; mekanı sosyal, toplumsal ve kültürel dönüşümün yeri haline getirmektedir. Teknolojinin beden üzerindeki etkileri aynen mekan üzerinde de gerçekleşmektedir. İnsanın sadece fiziksel bedeninin kodlarının (DNA'daki hastalıklı genlerin etkinliğinin azaltılması buna örnektir) değişimi değil kültürel kodlarının değişimi, sınırların değişimi ile hem fiziksel hem düşünsel olarak akışkan bir yapı kazanmasının önünü açmaktadır. Günümüz koşullarını değerlendirecek olursak, fiziksel bedenimiz için şu an için bulunduğu form itibari ile bir sabit olma hali tanımlanmış olabilir ancak organsız beden ve siborg beden ile kesin tanımların doğru olmadığı çalışma içinde açıklanmıştır. Buna göre hiyerarşik katılaşmış sistemin dayattığı kodların ve sınırların dışına çıkılma denemelerini gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle ağ sisteminin arayışı denemeleri olduğu saptanmıştır.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan kendi dışındaki varlıklarla olan ilişkilerini bir gerilim halinde şekillendirmekte ve bu gerilimin oluşturduğu sınırlar ve kalıplar ile yaşamaktadır. İnsanlığın doğayla, farklı cinsiyetteki ya da farklı cinsel yönelimdeki bireyler ile girdiği mücadele ve kendinden farklı kültürel ve etnik yapıdaki insanlar ile girdiği mücadeleler hep bu gerilim içerisinde gerçekleşmektedir. Öte yandan beden üzerinde baskı unsuru yaratan kurallar ve sınırlar yaşadığımız mekanları ve mekanla olan ilişkilerimizi şekillendirmektedir. Ancak evrendeki hiç bir unsur ne doğadan ne de birbirinden kopuk varlıklar değildir. Doğa bütün bedenlerin toplamıdır. Bütün oluşumlar bilinçli ve/veya rastlantısal yan yana gelişlerin oluşturduğu toplanmalar, topluluklardır. Tıpkı binlerce yıl içerisinde oluşan dünyanın jeolojik yapısı gibi. Delanda'nın [19] tanımıyla, bedenlerimiz ve zihinlerimiz de ekosisteminin ve kültürel akışın içerisinde gerçekleşen yavaşlama, yığılma, pıhtılaşma ve çökelmelerden ibarettir. Yeni materyalist felsefe bağlamında sunulan bu perspektif bize başka bir ilişkisellik ve anlam kazandırmaktadır. Bu anlamda çalışma Delanda'nın ortaya attığı assemblage kuramı kapsamında 'Sanayi Devriminden günümüze insanlığın geçirdiği düşünsel evrimin beden ve mekan üzerindeki yansımalarının neler olduğu, bedenin tanımlamış kodlardan ve sınırlardan kurtulmasının mümkün olup olmadığı ve bedenin bu kalıplardan kurtulması halinde mekanda mevcut biçimsel, işlevsel ve tipolojik klişelerden kopuşunun nasıl gerçekleştiği?' sorularına yanıt aranmıştır. Böylece çalışmada tarihsel süreç içinde beden üzerinde etkili dinamikler ve bu bağlamda beden ve mekanın ilişkisi araştırılmıştır.

Bedeni tanımak/tanımlamak/kavramak mekana dair öngörülerimiz ve saptamalarımız için önem arz etmektedir. Bu nedenle tez kapsamında öncelikle beden tarihsel süreç

içerisinde, toplumsal olgular ve felsefe kuramları bağlamında incelenmiştir. Çünkü beden tahakküm yapılarının izini taşıyarak şekillendirilirken sadece akıl/beden ikiciliğini değil, hem kültür/doğa, hem de erkek/kadın ve özne/nesne hiyerarşik karşıtlılarının etkisini taşıyan kilit bir yapı oluşturmaktadır. Dolayısıyla beden kuramları öncelikle tartışma konusu yapılmıştır. Bedenin sınırlarının ve kodlarının derinlemesine çözümlenmesi söz konusudur. Çünkü bedenin çözümlenmesinin, öteki ilan edilen diğer unsurlar (doğa, cansız varlıklar, insan olmayan varlıklar gibi) için de bir anlam ifade edeceği düşünülmüştür. Yeni materyalist felsefe bu anlamda insana yönelik özelliklerin değerlendirilmesinin ötesinde canlı ve cansız varlıkların da aynı platformda yer almasını sağlayacak bir bakış açısı sunmaktadır. Böylece insan ve insan dışındaki tüm varlıkların (canlı ve cansız) eşit ve ilişkisel bir bağlamda ele alınması sağlanmıştır. Mimari mekan da bu değerlendirme içinde yerini almaktadır. Bu nedenle yeni materyalist görüş bağlamında geliştirilen assemblage kuramından faydalanılarak bedenin ve mekanın tarihsel süreçteki oluş durumunu değerlendirilmesi için tez kapsamında '*ilişkisel topluk diyagram'ı* oluşturulmuştur. Böylece beden ve mekanın hiyerarşik ya da ağ olarak tanımlanan sistem içindeki kimliğinin/tanımının çözümlenmesi sağlanmıştır. Bu anlamda sistem içinde toplanma ve topluluk yaratma potansiyeli olanlar *üretici mekanizma* ve topluluğun kimliğine (hiyerarşi ya da ağ) etki edenler de *dönüştürücü mekanizmalar* olarak tanımlanmıştır.

Bu tez kapsamında ortaya konan tabloya göre, Sanayi devriminden günümüze kadar ele aldığımız tarihsel süreç içinde karşıtlıların keskinleşmesini ve yıkılmasını sağlayabilecek fikirsel yapılar beden ve mekan üzerinden tartışılmıştır. Beden ve mekanın tanımlanan kimliğinin hiyerarşi ya da ağ yapıları içindeki potansiyelleri aynı süreç içinde araştırılmıştır. Bu anlamda tüm dönemsel okumalar beden ve bedenin etkileşimde olduğu yapılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Mekânsal örneklemeler kısmında ise bedensel kuramları yansıtan tasarım yaklaşımları örnekler üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bedene dair kuramların birbirlerine karşıtlık ve etkileşim içerisinde olmaları açısından aralarında geri beslemeli bağlantılar kurulmuştur. Bu nedenle birbirinin öncülü ya da karşıtı kuramlara ve ilişkilerine değinilmiştir. Bu ilişkilerin çözümlenmesi içinde ilişkisel bir ağ haritası oluşturulmuştur. Tezin çerçevesi de bu ağ haritası içinde çizilmiştir. Tez çalışması bu açıdan ihtimalleri de

değerlendirebilmektedir. Ağ haritası sayesinde sistemlerin çizgisel olmadığı ve geri beslemeli ilişkiselliği sayesinde, dünyanın bulunduğu konumun son hali ve tarihsel süreci ortaya koyulmuştur.

Çalışmada görülmüştür ki, 20. yüzyılın makinaları ile beden önemli bir eşleşmedir. Bedenin mevcut sistem içindeki tanımı onu bir *dönüştürücü mekanizmaya* çevirmektedir. Beden hem tanımlanan hem tanımlayan durumundadır. Bedenin bir dönüştürücü mekanizma olması bir makina işleyişinin temsilidir. Ancak makina melezlendikçe (siborg bedene dönüştükçe) hiyerarşik yapılar yerine ağ kurgusunda yapılar gerçekleşecektir. Ağ sistemine yaklaşmak sisteme akışkan bir yapı kazandıracaktır. Böylece birçok anlamda yeni ilişki potansiyelleri oluşacaktır. Çünkü daha önce yan yana gelmemiş olan unsurlar yan yana gelebilecektir. Bu anlamda beden ve mekanın ağ sistemine yakın bir yapıda yan yana gelmeleri tez kapsamında bedenin sınırlarının kalkması olarak tanımlanmıştır. Bedenin sınırlarının kalkması süreci henüz içinde bulunduğumuz bir aşama değildir. Yaşanacak bir büyük bir kırılma bizi bu sürece taşıyabilir. Bedensiz organın parazit yaşam durumu, siborg bedenin melezlik hali ve organsız bedenin tamamlanmamışlık hali, yani beden kuramlarının taşıdığı bu potansiyelleri göz önünde bulundurursak gelecekte fiziksel ya da sanal çevrenin bedenin parçası değil bedenin bunların bir parçası olma aşamasına geçilebileceği düşünülmektedir. Daha doğrusu, gelecek, sistemin potansiyelleri doğrultusunda bu olasılığı taşımaktadır. Artık siborg bedenlerin mekanları değil, mekana ihtiyaç duymayan parazit yaşam tanımlarının yapılacağı bir sürece girileceği düşülmektedir. Bu, dönüştürücü mekanizma olan bedenin taşıdığı ve mekan ile bir araya geldiğinde gerçekleşecek yeni bir birlikteliktir. Mekan bedenleşecek beden de mekanlaşacaktır.

Mekanın bedenleşmesi ve bedenin mekanlaşması sürecinin mimari mekan anlayışımız içindeki yerini ve mimarlık disiplini için ne ifade ettiğini açıklamakta fayda vardır. Çalışma içinde beden üzerinde yapılan felsefi ve toplumsal tartışmalar ile bedenin dönüştürücü mekanizma olarak devreye girmesiyle mekanı nasıl dönüştürdüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Burada beden-mekan ilişkisinin oluşturduğu ve oluşturacağı potansiyeller, başka bir değişle beden tanımın değişimi ile olan ve olabilecek mekan kurguları değerlendirilmiştir. Bu anlamda beden standardize edilemeyecek bir siborg

beden yani teknolojik beden ise mekanın da beden gibi güncel konumunun araştırılması gerekmektedir. Mimarinin taşıdığı kültürel kodlarından kaynaklı biçimsel, işlevsel ve tipolojik kabullerin, mekan için çizilen sınırların yeni beden kuramları bağlamında sorgulanması gerekmektedir. Mimarlık alanında biçim, stil ve moda akımlarını tartışmasının ötesinde, mimarların doğa ve insana ilişkisin derin endişelerinin olması gerekmektedir. Çünkü mimarlık salt yapı yapmaya odaklı bir disiplin değildir, fikirlerimizin, özgürlüklerimizin ya da sınırlarımızın somutlaştığı bir platformdur. Mimari, toplumun ya da toplumların sınıflandırılması, farklılıkları ile istatiksel verilere dönüştürülmesi sonucunda oluşan ayrımcı yapıların gözler önüne serildiği bir zemindir. Bu da göstermektedir ki mimari tıpkı beden gibi kültürel kodların ve bedenlerin izini taşıyan bir bütün, aynı zamanda yaşadığımız çevrenin bir bileşenidir. Çalışma içinde mimari mekan parçalardan oluşan bir topluluk olarak kabul edilmiştir. Mekana bir topluluk olarak bakmak mimari anlamda hali hazırda sunulan anlayışla yetinmeyip, yapılı çevreyi yeni bir gözle değerlendirmesinin önünü açacaktır. Bu anlamda tezin içinde kullanılan ağ haritası parça bütün bağlantısını kurmada bir seçenek sunmaktadır. Bedenin klişelerine benzer şekilde mimari mekana ait biçimsel ve işlevsel klişelerin de ilişkisel bakış açısı ile yeniden yorumlanması sağlanmalıdır. Tez kapsamında kurulan ilişkiler ağında görülmüştür ki her parça kendi içinde bir potansiyel taşımaktadır ve yeni bir unsur ile yan yana gelmesi ile yeni bileşimler tanımlamaktadır. Buna örnek makine beden ve organsız beden etkileşiminde oluşan siborg bedendir. Bu anlamda mimari için de daha önce yan yana gelmemiş parçalar ile oluşturulacak yeni topluluklar yani yeni mimari mekan ihtimalleri üzerine düşünülebilecektir.

Bu kapsamda ‘Hangi birliktelikler ne üretir?’ sorusunu tartışmaya açabiliriz: Çeşitlilik, akışkanlık ve başkalaşım yeteneğine sahip mekanlarının üretimi için enstalasyon sanatının da yardımıyla nasıl mekansal denemeler gerçekleştirilebileceği araştırılabilir. Yapılacak deneysel çalışmaların etkinliğinin artırılması, çalışmalardan elde edilecek çıkarımların gündelik yaşam içine dahil edilmesiyle sağlayacaktır. Ancak yeni oluş ihtimallerinin sağlanması için mimarlık disiplininin diğer disiplinlerle etkileşime geçerek değişen, dönüşen ve yeni üremekte/belirmekte olan mekan kavramlarını incelemeye devam etmesi gerekmektedir. Değişen dünyanın ve değişen bedenlerin mekanları araştırılmalıdır. Bu anlamda sanallık, malzeme, doğa (canlı ve cansız varlıklar bütünü

olarak), kültür ve beden gibi unsurların yan yana gelme denemeleri ile mekanın bedenleşeceği öngörülmektedir.

İçinde bulunduğumuz dönem itibariyle bedenin akıl tarafından kontrol edilen bir mekanizma olmadığı, aksine bedenin performatif bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla mekan için de aynı performatif yapının geçerli olduğu bu tez kapsamında ortaya atılan bir düşüncedir. Yeni materyalist felsefenin (organsız beden üzerinden açıkladığı) maddenin etkin yani performatif olduğunu ortaya koyması, mekanın bedenleşmesinin nasıl gerçekleşeceği yönünde yol göstermektedir. Bu yaklaşım mimarın tasarımdaki etkinliğinde değişiklik yaratacaktır. Çünkü artık pasif halden aktif bir konuma geçen mekan söz konusudur. Bu, bedeninki gibi başkalaşım yetisine sahip, duruma göre yeni oluş potansiyelleri taşıyan mekan anlayışıdır. Malzemenin formun üreticisi olarak süreçte yerini alması kazanılması beklenen performatif yapıdır. Mekanın performatif yapı kazanmasıyla mimarın her şeyin tasarlayıcısı olarak tümden parçaya etki eden konumu da değişecektir. Başka bir ifadeyle mimarin tasarımdaki rolü değişecektir. Mekanın bedenleşmesi doğada olduğu gibi parçadan bütüne işleyen bir sistem sağlayacaktır. Bu bağlamda, kendiliğinden işleyen, rastlantısal ya da tasarlanmış yan yana gelişler ile mekan sürekli bir oluş haline geçeceği düşünülmektedir. Parça bütün ilişkisinin kurulmasıyla mekan ve beden ayrımının kalmadığı, mekanın her yeni beden (sadece insan bedeni değil doğadaki bütün bedenler) ile yeni oluş ihtimalleri taşıyan, bağlantının sağlandığı, bir yüzey, deri ya da kabuğa dönüşmesi gerçekleşecektir. Bu anlamda sanal olabilme hallerinin de denemeleri yapılabilecektir.

Bu çalışma sınırlarını beden ve mekan ölçeğinde çizmiştir. Ancak bundan sonraki çalışmalarda doğanın da aynı tarihsel süreçteki dönüşümü karşılaştırmalı olarak irdelenebilir. Ayrıca benzer dinamikler ve potansiyeller kentsel ölçekte de değerlendirilebilir. Çalışma içinde bahsettiğimiz siborg olma ve gelecek için tahminlerimiz içinde yer alan parazit olma hallerinin kent mekanında nasıl bir etki yaratacağı incelenebilir. Böyle bir çalışma kentsel ölçekte ötekileştirilmiş insan topluluklarının (etnik, sınıfsal veya cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan ayrıştırmalar) mekanları üzerinden değerlendirilebilir.

Çalışma dönemler için ideal ya da ideal olmayan değerlendirmesi yapmadan değişimin çözümlenmesini izlemektedir. Ancak klişeler içerisinde beden ve mekân tartışmasının yürütülemeyeceği açıktır. Kalıpları sorgulamak düzenden çıkıldığında nasıl bir sistemin bizi beklediği merakı içinde şekillenmektedir. Örneğin, bedenle dönüşen mekânlar, tanımlanmış, sınırları belirgin yapılı çevreyi ve beden üzerinden üretilen kimlikleri yerinden edebilir. Böylece çizilen sınırlar ortadan kalkar. Ortaya çıkacak değişken yapının tahakküm yapılarının sorgulanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Çünkü kopyalanamaz, farklı melezlemelerin, yeni varyasyonların önü açılacaktır. Doğadaki bütün bedenler benzersiz bir çeşitliliğe sahiptir. Bu anlamda mekânsal tartışmanın içine canlı ve cansız unsurların dahil edilmesi mimarlığa ve mimarlık eğitimine yeni bir bakış kazandıracaktır. Özelliklerin farklılık olarak tanımlanmadığı, böylece ötekinin yaratılmadığı bir toplumsal yapının oluşturduğu fiziki çevrenin beden ve doğa ile ilişkisi de değişecektir. Yeni birlikteliklerin taşıdığı belirsizlik, deneysellik ve rastlantısallık potansiyelinin mekan düzleminde işlevsizlik (fonksiyonsuzluk), formsuzluk, belirli bir tipolojinin olmaması, ağ sistemi ile birbirine bağlı kimliksiz canlı-cansız-melez oluşumları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Böylece hem toplumsal kimlikler hem de mekânsal ayrışmalar homojenlikten kurtularak, birini öteki yapmadan yeni varyasyonlar üretebilme kabiliyetine sahip olabileceklerdir. Bu aslında sistemin ağırlığının hiyerarşik yapıdan daha çok ağ yapısına dönüşmesini tanımlayabilir. Ancak bu noktada temkinli olmakta fayda vardır. Yeni kalıplar üretilmemesi adına ideal ve ideal olmayan ayrımı yapmadan araştırıcı bir yol izlenmelidir. Bu anlamda ağ yapısının da tek başına çözüm olamayacağı açıktır. Çünkü gerçekten evrenin yapısı tek hiyerarşi ya da ağ yapısına indirgenemez. İçinde birçok kararlı ve kararsız yapıyı barındırır. Çeşitliliğin olmasını sağlayan da bu kararlı ve kararsız hallerin yan yana gelişlerinden oluşacak yeni topluluklardır.

KAYNAKLAR

[1] Plumwood, V., (1993). Feminism and the Mastery of Nature, Routledge; Çeviren: Ertür, B., (2004). Feminizm ve Doğaya Hükmetmek, Metis Yayınları, İstanbul.

[2] Ulmer, G.L (1983). "The Object of Post-Criticism", The Anti-Aesthetic, Ed: Hal Foster, Bay Press, Washington, 83-111; Derleyen: Foster, H., (1983). The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington.

[3] Foucault, M., (1966). Les Mots Et Les Choses - Une Archéologie Des Sciences Humaines, Gallimard, Paris; Çeviren: Kılıçbay, M. A., (2001). Kelimeler ve Şeyler, İmge kitapevi, Ankara.

[4] Deleuze, G., Guattari, F., (1980). Mille Plateaux, Volume 2 Of Capitalisme Et Schizophrenic, Les Editions de Minuit, Paris; Çeviren: Massumi, B., (1987). A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, (trans.) Brain Massumi, University Of Minnesota Press, Minneapolis.

[5] Braidotti, R., (2013). The Posthuman, Polity Press, Cambridge; Çeviren: Karakaş, Ö., (2014). İnsan Sonrası, Kollektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti., İstanbul.

[6] Delanda, M., (2012). "Interview With Manuel Delanda", New Metarialism: Interviews and Cartographies, Open Humanities Press, An Imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor, 38-48; Derleyen: Dolphijn, R., ve van der Tuin, I., (2012). New Materialism: Interviews & Cartographies, Open Humanities Press, An Imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor.

[7] Barad, K., (2012). "Interview With Karen Barad", New Metarialism: Interviews and Cartographies, Open Humanities Press, an imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor, 48-71; Derleyen: Dolphijn, R., van der Tuin, I., (2012). New Materialism: Interviews & Cartographies, Open Humanities Press, an imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor.

[8] Haraway, D., (1991). A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism In The Late Twentieth Century; Çeviren: Akınbay, O., (2006). Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm, Agora Kitaplığı, İstanbul.

[9] Colomina, B., (1992). “The Split Wall: Domestic Voyeurism”, Sexuality and Space, Priston Architectural Press, New York, 73-131; Derleyen: Colomina, B., (1992). Sexuality and Space, Priston Architectural Press, New York.

[10] Şentürk, L., (2008). “Mimarlıkta Süsün ve Suçun Yüz Yıllık Anlamları”, RH+ Sanart Türkiye’nin Plastik Sanatlar Dergisi: Süsten Minimale Cürüm Dosyası içinde, 53:18-25.

[11] Şentürk, L., (2008). “Molar Kafes: Le Corbusier ve Modulor”, METU JFA, 25(2):119-132.

[12] Grosz, E., (2001). Architecture From the Outside: Essay On Virtual and Real Space, Writing Architecture Series, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.

[13] Teyssot, G., (2013). A Topology of Everyday Constellations, MIT Press, Cambridge.

[14] Dolphijn, R. ve van der Tuin, I., (2012). “Cartographies”, New Materialism: Interviews & Cartographies, Open Humanities Press, an imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor, 85-181; Derleyen: Dolphijn, R., ve van der Tuin, I., (2012). New Materialism: Interviews & Cartographies, Open Humanities Press, an imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor.

[15] Teyssot, G. (1994). “The Mutant Body Of Architecture”, Flesh: Architectural Probes, Princeton Architectural Press, New York, 8-36; Derleyen: Diller, E., Scofidio, R., (1994). Flesh: Architectural Probes, Princeton Architectural Press, New York.

[16] Delanda, M., (2016). Assemblage Theory, Edinburg University Press, Edinburg

[17] Ward, B. (1996). “The Chaos of History Notes Towards a Postmodernist Historiography”, Limina, 2:8-17.

[18] Prigogine, I. ve Stengers, I., (1984). Order Out Of Chaos: Mans’s New Dialogue with Nature, Published A Bantam Book, New York.

[19] Delanda, M., (1997). A Thousand Years Of Nonlinear History, Zone Books, New York; Çeviren: Kılıç, E., (2013). Çizgisel Olmayan Tarih: Bin Yılın Öyküsü, Metis Yayınları.

[20] Robertson, R.P. ve Duff, C., (2015), “Realism, Materialism, and the Assemblage: Thinking Psychologically with Manuel Delanda”, Theory & Psychology, 1-19.

[21] Delanda, M., (2011). Assemblage Theory, Society, and Deleuze, Public Open Video Lecture at European Graduate School EGS-Media and Communication Studies Department Program, Switzerland, http://www.egs.edu/, 25 Mayıs 2016.

[22] Öğdül, R. (2014). “Cetvel İktidarın Straight Bedeni ve Herhangi Birinin Queer’liği”, Arredamento Mimarlık: Kuir(Queer) ve Mimarlık Dosyası, 85-87.

[23] TDK, Kaplam kelimesinin anlamı http://www.tdk.gov.tr/, 11 Ekim 2014.

[24] Butler, J., (1999). Gender Trouble Feminism and The Subversion of Identity, Routledge; Çeviren: Ertür, B., (2012). Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, İstanbul.

[25] Foster, J.B., (1999). The Vulnerable Planet: A Short Economic History of The Environment, Monthly Review Press, New York; Çeviren: Ünder, H., (2013). Savunmasız Gezegen: Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi, Epos Yayınları, Ankara.

[26] Dolphijn, R., ve Tuin I., (2011). "Pushing Dualism to an Extreme: On The Philosophical Impetus Of A New Materialism", Continental Philosophy Review 44(4):383-400.

[27] The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Postmodernizm ve Öznenin Tartışılması, http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/, 13 Kasım 2015.

[28] Jameson, F. (1983). "Postmodernism And Consumer Society", The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington, 111-126; Derleyen: Foster, H., (1983). The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington.

[29] Turani, A. (1992). Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitapevi.

[30] Roberts, J.M, (2002). The Penguin History of The World, Oxford University Press, New York; Çeviren: Erman, İ., Akgün, T., (2011). Dünya Tarihi: 18. Yüzyıl Sonrası, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

[31] Mcleod, M., (1997). "Everyday and 'Other' Spaces", Architecture and Feminism, Princeton Architectural Press, New York, 1-38; Derleyen: Coleman, D., Danze, E., Henderson, C., (1997). Architecture and Feminism, Princeton Architectural Press, New York.

[32] Marcus, G., (2004). "The Long Walk of the Situationist International", Guy Debord and The Situatoinist International: Text and Documents, The MIT Press, Massachusetts, 1-21; Derleyen: MacDonough, T., (2004). Guy Debord and The Situationist International: Text and Documents, The MIT Press, Cambridge-Massachusetts.

[33] Khanacademy, Marcel Duchamp üzerine, https://tr.khanacademy.org/humanities/art-1010/wwI-dada , 8 Ekim 2015

[34] Andy Warhol, Campbell's Soup Cans https://www.moma.org/collection/works/79809, 11 Kasım 2015.

[35] Andy Warhol, Gold Marilyn, https://www.moma.org/collection/works/79737, 11 Kasım 2015.

[36] Dışavurmculuktan Pop Art'a https://tr.khanacademy.org/humanities/art-1010, 10 Kasım 2015.

[37] Foster, H., (2011). The Art-Architecture Complex, Verso Edition and NLB, New York; Çeviren: Özaloğlu, S., (2013). Sanat Mimarlık Kompleksi: Küreselleşme Çağında Sanat, Mimarlık ve Tasarımın Birliği, İletişim Yayınları, İstanbul

[38] Teyssot, G. (2005). "Hybrid Architecture: An Environment For The Prosthetic Body", SAGE Publication, 11(4): 72-84.

[39] Braidotti, R.,(2011). Nomadic Theory: The Portable, Columbia University Press, Wezt Sussex.

[40] Şentürk, L., (2007). Modulor'un Bedeni, Doktora Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[41] Zizek, S., (2012). Organs Without Body: On Deleuze And Consequences, Routledge; Çeviren: Kara., U.Y., (2015). Bedensiz Organlar: Deleuze ve Neticeler Üstüne, Monokl Yayınları, İstanbul.

[42] Sterlac, Üçüncü kulak https://www.arteallimite.com/2016/08/arte-transhumano-sterlac/ , 5 Mart 2015

[43] Grosz, E. (1994). Volatile Bodies: Towards a Corporeal Feminism, Indiana University Press, Bloomington, 86-112.

[44] Butler, J., (1988). "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory", Theatre Journal, The Johns Hopkins University Press, 40(4):519-531.

[45] Rudd, J., (2013). The '80s: The Decade That Made Us, National Geographic Documentary-Tv Series, , http://channel.nationalgeographic.com/the-80s-the-decade-that-made-us/, 13 Nisan 2015.

[46] Gartman, D. (1998). "Postmodernism; Or, The Cultural Logic Of Post-Fordism?", The Sociological Quarterly, 39(1):119-137.

[47] Foucault, M., (1958-1980). Dits et écrits, Gallimard, Paris; Çeviren: Ergüden, I., ve Akınhay, O.,(2005). Özne Ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[48] Baudrillard, J. (1983). The Ecstacy Of Communication, The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington, 126-135; Derleyen: Foster, H., (1983). The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington.

[49] The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Yapay Zeka, http://plato.stanford.edu/entries/logic-ai/, 3 Aralık 2015.

[50] Butler, J.,(2014). Bela Bedenler, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

[51] Owens, C. (1983). The Discourse Of Others: Feminists And Post-Modernism, The Anti-Aesthetic, Ed: Hal Foster, Bay Press, Washington, 57-83; Derleyen: Foster, H., (1983). The Anti-Aesthetic, Bay Press, Washington.

[52] Irigaray, L., (1977). Ce Sexe Qui N'en Est Pas Un, Editions de Minuit, Paris; Çeviren: Porter, C., ve Burke, C., (1985) This Sex Which Is Not One, Ithaca: Cornell University Press, New York.

[53] Lynn Hershman Leeson, Seduction, https://stealthissingularity.com/long-lynn-hershman-leeson-virtual-personas/671, 5 Mart 2015.

[54] Ballantyne, A., (2007). Thinkers For Architect/ Deleuze&Guattari For Architect, Routledge; Çeviren: Öğdül, R., (2012). Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari, YEM Yayınları, İstanbul.

[55] Gandy, M. (2005). “Cyborg Urbanization: Complexity and Monstrosity in The Contemporary City”, International Journal of Urban and Regional Research, 291: 26-29.

[56] Marc Ngui Rizom yapı http://www.bumblenut.com/drawing/art/plateaus/index.shtml, 5 Mart 2015.

[57] Deleuze, G., Guattari, F., (1973). L’Anti-Edipe: Capitalisme et Schizophrenie, Les Editions de Minuit: Çeviren: Fahrettin, E., Erdoğan, H., Yiğitalp, M., (2014). Anti Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni çev: Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yiğitalp, Bilim Ve Sosyalizm Yayınları, Ankara

[58] TDK, Paranoid kelimesinin anlamı http://www.tdk.gov.tr/, 3 Nisan 2015.

[59] Teyssot, G., (2012). ‘The Diagram as Abstract Machine’, V!RUS, 7, http://www.nomads.usp.br/virus/virus07/?sec=3&item=1&lang=en, 10 Şubat 2016.

[60] Castells, M., (2000). “Materials For An Exploratory Theory Of The Network Society”, British Journal of Sociology, 51(1):5–24.

[61] Şentürk, L. (2014). “Kir, Kuir Mimarlık Arqueertechture’a Giriş”, Arredamento Mimarlık: Kuir(Queer) ve Mimarlık Dosyası, 76-84.

[62] Direk, Z., (2016). “Cinsellik Ve Kendi Olma Süreçleri”, Zeynep Direk’in Yazıları ve Konuşmaları, https://zeynepdirek.wordpress.com/, 3 Mayıs 2016.

[63] Barad, K., (2003). “Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter”, Journal of Women in Culture and Society, 28(3):801-831.

[64] Balkanay, E., (2015). “Queer Beden-Queer Mekan”, Arredamento Mimarlık, Dosya 05, Boyut Yayın, İstanbul, 79-82.

[65] Morton, T. (2010). “Queer Ecology”, Modern Language Association of America, 125(2):273-282.

[66] Braidotti, (2012). “Interview With Rosi Braidotti”, New Metarialism: Interviews and Cartographies, Open Humanities Press, An Imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor, 19-38; Derleyen: Dolphijn, R., van der Tuin, I., (2012). New Materialism: Interviews & Cartographies, Open Humanities Press, An Imprint of Publishing-University of Michigan, Ann Arbor.

[67] Delanda, M., (2011). Deleuze, Morphogenesis, and Population Thinking, Public Open Video Lecture at European Graduate School EGS, Media and Communication Studies Department Program. Saas-Fee, Switzerland, http://www.egs.edu/, 5 Haziran 2016.

[68] Schnabel, L. (2014). “The Question Of Subjectivity In Three Emerging Feminist Science Studies Frameworks: Feminist Postcolonial Science Studies, New Feminist Materialism, And Queer Ecologies”, Women’s Studies International Forum, 44:10-16.

[69] Sterlac üçüncü kol, https://www.arteallimite.com/2016/08/arte-transhumano-sterlac/, 10 Nisan 2015.

[70] Siborg örneği, 2011-felçli bir erkeğin makina-zihin- beden birlikteliği https://www.howitworksdaily.com/national-geographic-channels-breakthrough-series-explores-what-makes-us-human/, 3 Aralık 2015.

[71] Jacobson, D. ve Giamatti, P., (2015). Breakthrough: More Than Human, National Geographic Documentary-Tv Series, National Geographic, Documentary, http://breakthrough.nationalgeographic.com/human, 3 Aralık 2015.

[72] Braidotti, R. (2006). "Posthuman, All too Human: Towards a New Process Ontology Theory", Culture & Society, 23(7–8): 197–208.

[73] Mackenzie, S. (2002). Kentte Kadınlar, 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları, İstanbul, 249-285; Derleyen ve Çeviren: Duru, B., ve Altan, A., (2002). 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları, İstanbul.

[74] Adolf Loos Müller Evi http://socks-studio.com/2014/03/03/i-do-not-draw-plans-facades-or-sections-adolf-loos-and-the-villa-muller/, 20 Mayıs 2015.

[75] Le Corbusier, Villa Savoye, https://tr.pinterest.com/pin/365636063474330553/, 20 Mayıs 2015.

[76] Le Corbusier, Villa Savoye, http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/fnart/Corbu/savoye6.jpg, 20 Mayıs 2015.

[77] Mies van der Rohe, Farnsworth Evi, http://tweedlandthegentlemansclub.blogspot.com.tr/2013/05/trouble-in-paradise-troubled-story-of.html, 20 Mayıs 2015.

[78] Le Corbusier, Unite d' Habitation (cephe fotoğrafı), http://www.dezeen.com/2014/09/15/le-corbusier-unite-d-habitation-cite-radieuse-marseille-brutalist-architecture/, 20 Mayıs 2015.

[79] Le Corbusier, Unite d' Habitation, http://www.heathershimmin.com/le-corbusier , 20 Mayıs 2015.

[80] Le Corbusier'in kenti izleyen gözü, https://mineralmatters.wordpress.com/tag/le-corbusier/(lecorbusier, 28 Temmuz 2015.

[81] Şentürk, L., (2007). "Eril bir anlatı olarak 'Poeme Electronique", Arredamento Mimarlık, 202:81-92.

[82] Vallerand, O., (2013). "Home is the Place We All Share", Architecture and Utopia, 67(1):64-75.

[83] Elieen Gray, E1027, https://alastairgordonwalltowall.com/2014/01/27/house-of-usher-eileen-gray-le-corbusier-and-the-strangely-twisted-fate-of-e-1027/, 20 Mayıs 2015.

[84] Franck, K.A., (2003). "A Feminist Approach to Architecture: Acknowledging Women's Ways of Knowing", Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London 295-306; Derleyen: Rendell, J., Penner, B. ve Borden, I., (2003). Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London.

[85] Artun, N.A., (2014), "Arzunun Bedeli: Elieen Gray ve Le Corbusier",E-Skop Bülten, http://www.e-skop.com/skopbulten/arzunun-bedeli-eileen-gray-ve-le-corbusier/2179, 8 Haziran 2016.

[86] Torre, S., (2003). Claiming The Public Space. The Mother Of Plaza De Mayo, Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London, 140-141; Derleyen: Rendell, J., Penner, B., Borden, I., (2003). Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London.

[87] Susana Torre, The House of Meaning, http://www.susanatorre.net/architecture-and-design/the-individual-and-the-collective/the-house-of-meanings/, 20 Mayıs 2015.

[88] Foucault, M., (1997). "Of Other Spaces: Utopias And Heterotopias", Rethinking Architecture. A Reader In Cultural Theory, NYC, Routledge, p: 330-336; Derleyen: Leach, N., (1997). Rethinking Architecture. A Reader In Cultural Theory, NYC, Routledge.

[89] Sohn, H.,(2008). "Heterotopia: Anamnesis Of Medical Term", Heterotopia And The City: Public Space In The Postcivil Society, Routledge, New York-London, 41-51; Derleyen: Dehaene, M. ve De Caurter, L., (2008). Heterotopia And The City: Public Space In The Postcivil Society, Routledge, New York, London.

[90] Grosz, E., (2003). "Woman, Khoraa and Dwelling", Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London, 210-223; Derleyen: Rendell, J., Penner, B. ve Borden, I., (2003). Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, New York-London.

[91] Drevet, C., (2012). "Form and Information", ARCH:Rethinking the Human in Technology Driven Architecture-Transactions on Architectural Education No: 55, ENHSA-EAAE, 321-343.

[92] TDK, Morfogenez tanımı, http://www.tdk.gov.tr/, 3 Nisan 2015.

[93] Rebecca Horn'un çalışmaları, http://www.marthagarzon.com/contemporary_art/2012/07/rebecca-horn-body-art-performance-installations/, 28 Aralık 2015.

[94] Rebecca Horn'un çalışmaları, http://www.rebecca-horn.de, 5 Temmuz 2016.

[95] Gordon Matta-Clark, Splitting http://www.tate.org.uk/research/publications/tate-papers/07/towards-anarchitecture-gordon-matta-clark-and-le-corbusier, 28 Aralık 2015.

[96] Marotta, A., (2011). Diller + Scofidio Blurred Theater, Edilstampa Editrice dell'ANCE.

[97] Vito Acconi, Boardroom, https://tr.pinterest.com/pin/554998354059616819/, 28 Aralık 2015.

[98] Diller+Scofidio çalışmaları, http://www.dsrny.com/, 28 Aralık 2015.

[99] Bouman, O. ve van Toorn, R., (1994). A Life to Machine in: On the Work Of Elizabeth Diller and Ricardo Scofidio-The Invisible in Architecture, ST Martin Press, New York.

[100] Morton, T., (2012). "Architecture Without Nature", https://www.academia.edu/2064219/Architecture_without_Nature, 17 Kasım 2014.

[101] Sadler, S., (2005). Archigram: Architecture without Architecture, The MIT Press, Cambridge.

[102] David Greene, Living Pod, http://thefunambulist.net/2011/03/13/great-speculations-living-pod-by-david-greene/, 28 Aralık 2015.

[103] Coop Himmelb(l)au'nun, Cloud, http://categorized-art-collection.tumblr.com/post/55960447379/coop-himmelblau-villa-rosa-1968-design, 28 Aralık 2015.

[104] Haus-Rucker-Co, Mind Expander https://www.moma.org/explore/inside_out/2011/03/31/the-mind-expanderflyhead-helmet-a-mind-blowing-perception-transformer/, 28 Aralık 2015.

[105] Hous Rocke Co nun Balloon For Two http://categorized-art-collection.tumblr.com/post/59793923100/haus-rucker-co-images-from-top-to-bottom-oase, 28 Aralık 2015.

EK-A

DÖNEMLER VE OLGULARIN AYRIŞTIRILDIĞI ANALOG AĞ HARİTASI

SANAYİ DEVRİMİ | I. DÜNYA SAVAŞI | BÜYÜK BUHRAN | II. DÜNYA SAVAŞI | 1968 DEVRİMİ 1973 PETROL KRİZİ | SOVYETLERİN DAĞILMASI

HAKİM GÖRÜŞ

KARŞIT GÖRÜŞ

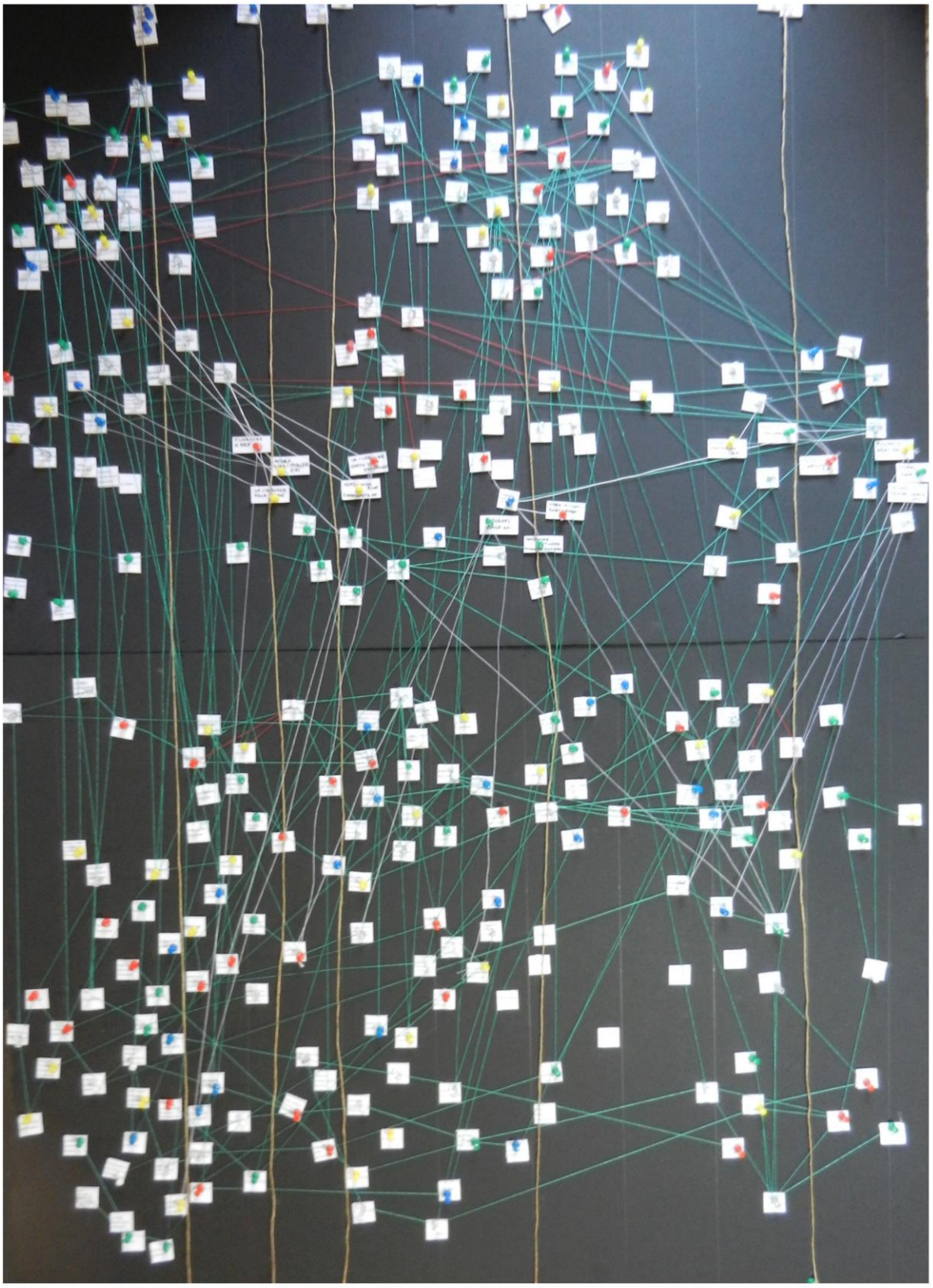
BEDEN

MEKAN

DOĞA

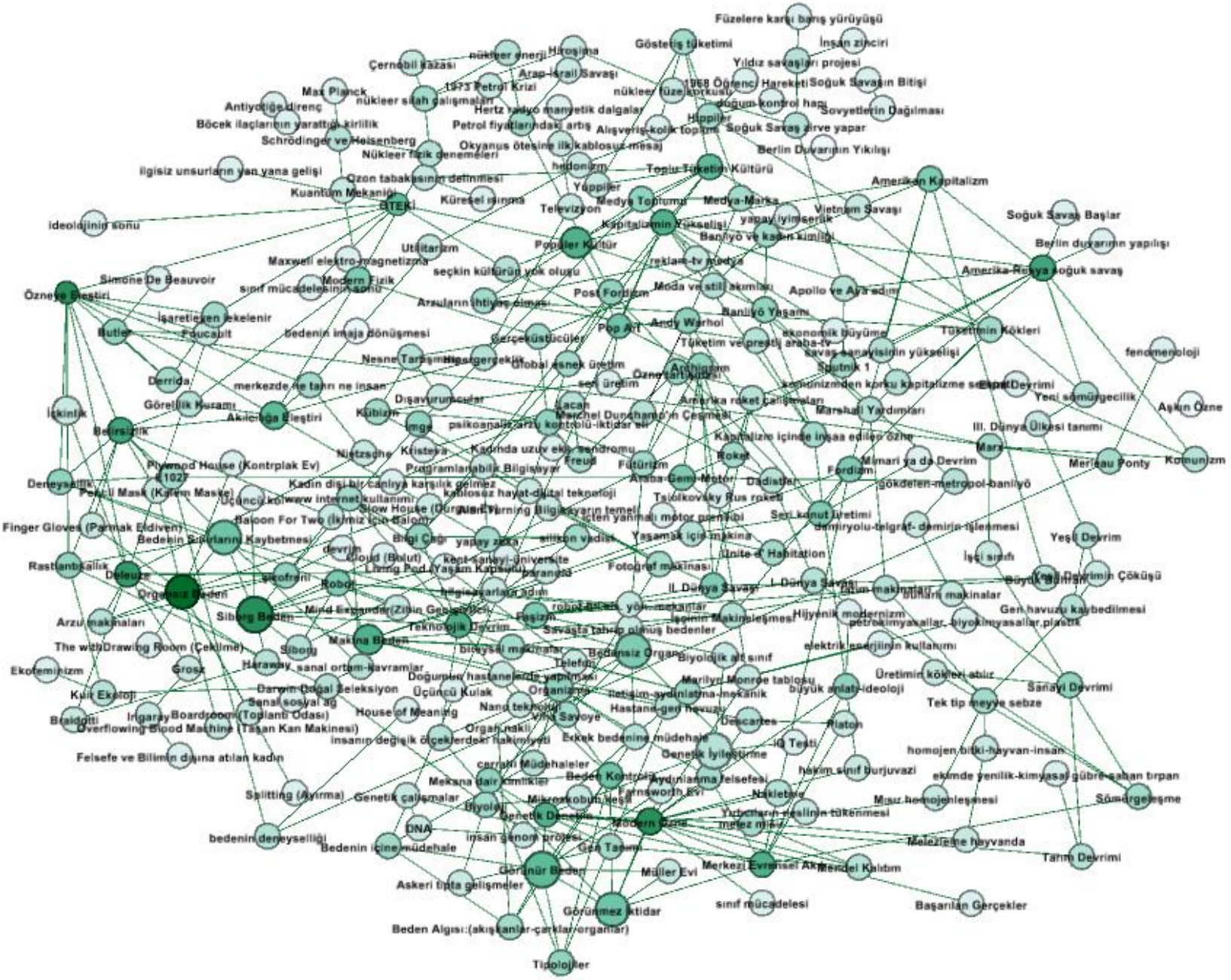
TOPLUMSAL OLAYLAR

TEKNOLOJİ

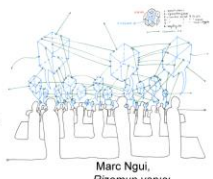
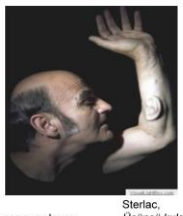
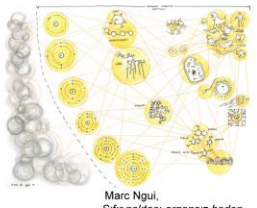
EK-B

DİJİTAL AĞ HARİTASI

Füzelere karşı barış yürüyüşü
Gösteriş tüketimi
İnsan zinciri
Yıldız savaşları projesi
Çernobil kazası
nükleer enerji
Hiroşima
Arap-İsrail Savaşı
1968 Öğrenci Hareketi
Soğuk Savaşın Bitişi
Max Planck
1973 Petrol Krizi
nükleer füze korkusu
Antiyotiğe direnç
nükleer silah çalışmaları
doğum kontrol hapı
Sovyetlerin Dağılması
Hertz radyo manyetik dalgaları
Hippiler
Böcek ilaçlarının yarattığı kirlilik
Petrol fiyatlarındaki artış
Alışveriş-kolik toplum
Soğuk Savaş zirve yapar
Schrödinger ve Heisenberg
Okyanus ötesine ilk kablosuz mesaj
Nükleer fizik denemeleri
Berlin Duvarının Yıkılışı
İlgisiz unsurların yan yana gelişi
hedonizm
Toplu Tüketim Kültürü
Ozon tabakasının delinmesi
Amerikan Kapitalizm
Kuantum Mekaniği
Yuppiler
Küresel ısınma
Medya Tekelleri
Medya-Marka
Televizyon
Vietnam Savaşı
GTEKİ
yapay iyi/kötü
Soğuk Savaş Başlar
İdeolojinin sonu
Kapitalizmin Yükselişi
Banliyö ve kadın kimliği
Popüler Kültür
Berlin duvarının yapılışı
Utilitarizm
Maxwell elektro-manyetizma
reklam-tv-medya
Amerika-Rusya soğuk savaş
seçkin kültürün yok oluşu
Simone De Beauvoir
Modern Fizik
Moda ve stil akımları
Özneye Eleştiri
sınıf mücadelesinin sonu
Post Fordizm
Apollo ve Ay'a iniş
Arzuların ihtiyaç olması
Banliyö Yaşamı
İşaretleşen Jekelenir
Andy Warhol
Butler
Foucault
bedenin imaja dönüşmesi
Gerçeküstücüler
ekonomik büyüme
Tüketimin Kökleri
Tüketim ve prestij araba-tv
savaş sanayisinin yükselişi
fenomenoloji
Nesne Tarafından Hipergerçekler
Global esnek üretim
Sputnik 1
Derrida
Arşivizm
merkezde ile tahrı ne insan
seri üretim
Özneyerli Hüzün
Yeni sömürgecilik
Aşkın Özne
Dışavurumcular
Amerika roket çalışmaları
Göreilik Hukuku
Lacan
Marshall Yardımları
İskinlik
Akıl'a Eleştiri
Kübizm
Michel Duchamp'ın Çeşmesi
Belirsizlik
imge
psikoanalizcarzu kontrolü-iktidar ilişkisi
Kapitalizm içinde inşaa edilen özne
III. Dünya Ülkesi tanımı
Nietzsche
Kristeva
Kadında uzuv eksi sendromu
Roket
Marx
Plywood House (Kontrplak Ev)
Freud
Fütürizm
Mimari ya da Devrim
Merleau Ponty
Komünizm
Programlanabilir Bilgisayar
Fordizm
Deneysellik
E1027
Araba-Gemi-Motor
Dadistler
Sökdeleri-metropol-banliyö
Kadın dişi bir canlıya karşılık gelmez
Perfect Mask (Kusursuz Maske)
kablosuz hayat-dijital teknoloji
Tsiolkovsky Rus roketi
Üçüncü kol/www internet kullanımı
Slow House (Durgun Ev)
Learning Bilgisayarın temeli
içten yanmalı motor prensibi
Seri konut üretimi
Balcon For Two (İkimiz için Balkon)
demiryolu-telgraf- demirin işlenmesi
Finger Gloves (Parmak Eldiven)
Yeşil Devrim
Bedenin Sınırlarını Kaybetmesi
Bilgi Çağı
yapay zeka
alisson vadisi
Yaşamak için makina
devrim
Cloud (Bulut)
kent-sanayi-üniversite
Unite d' Habitation
İşçi sınıfı
Rastlantısallık
Living Pod (Yaşam Kapsülü)
Fotoğraf makinası
Deleuze
Robot
I. Dünya Savaşı
Büyük Buhran
Çöküş
Organsız Beden
bilgisayarlara adım
II. Dünya Savaşı
Gen havuzu kaybedilmesi
Mind Expander(Zihin Genişletici)
robot-silah- yön- mekanizmalar
Hijyenik modernizm
Arzu makinaları
Siborg Beden
Faşizm
petrokimyasallar- biyokimyasallar,plastik
Teknolojik Devrim
Savaşta tahrip olmuş bedenler
The wild Drawing Room (Çekilme)
Makina Beden
elektrik enerjisinin kullanımı
Siborg
bitkisel makinalar
Bedensiz Organ
Biyolojik alt sınıf
Ekofeminizm
Grosz
Haraway, sanal ortam-kavramlar
Telefon
Üretimin kökleri atılır
Doğumun hastanelerde yapılması
Marilyn Monroe tablosu
Darwin Doğal Seleksiyon
Üçüncü Kulak
Organizma
büyük anlatı-ideoloji
Sanayi Devrimi
Kült Ekoloji
Sanal sosyal ağ
İletişim-aydınlatma-mekanik
Tek tip meyve sebze
Nano teknoloji
House of Meaning
Hastane-geri havuzu
Irigaray Boardroom (Toplantı Odası)
Viral Savaşı
Descartes
Platon
Braidotti
Overflowing Blood Machine (Taşan Kan Makinesi)
Organ nakli
İnsanın değişik ölçeklerden hakimiyeti
Erkek bedenine müdahale
IQ Testi
homojen bitki-hayvan-insan
Felsefe ve Bilimin dışına atılan kadın
Genetik İyileştirme
carrahi Müdahaleler
hakim sınıf burjuvazi
Beden Kontrol
ekimde yenilik-kimyasal gübre-sahan tırpan
Mekana ilişkin kimlikler
Aydınlanma felsefesi
Farnsworth Evi
Splitting (Ayırma)
Genetik çalışmalar
Mikrokozbuh-eşi
Nakletme
Mısır homojenleşmesi
Sömürgeleşme
Biyoloji
Genetik Deneyler
Modern Özne
Yerlilerin neslinin tükenmesi
DNA
insan genom projesi
bedenin deneyselliği
Bedenin içine müdahale
Gen Tasarısı
Melezleşme hayvanda
Tarım Devrimi
Görünür Beden
Müller Evi
Merkezi Evrensel Akıl
Mendel Kalıtım
Askeri tıpta gelişmeler
sınıf mücadelesi
Başarılan Gerçekler
Görünmez İktidar
Beden Algısı:(akışkanlar-çarklar-organlar)
Tipolojiler

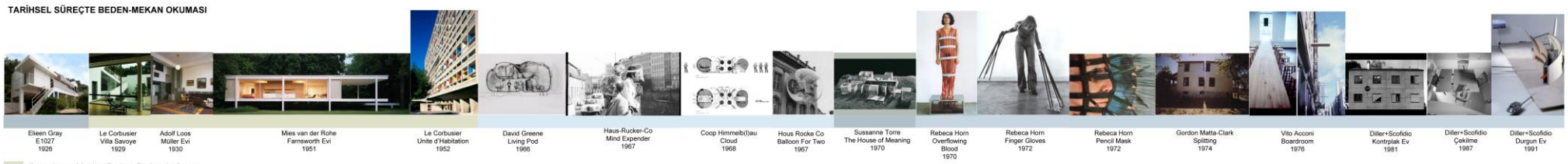
EK-C

DÖNEMLERİN KARŞILAŞTIRMALI ÇİZELGESİ

	İNSAN MERKEZCİ DÖNEM			ANTİ İNSAN MERKEZCİ DÖNEM	İNSAN SONRASI DÖNEM
TARİH	SANAYİ DEVRİMİ	I. DÜNYA SAVAŞI	II. DÜNYA SAVAŞI	1968 ÖĞRENCİ HAREKETİ	SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ
HAKIM FIKIR	Geleceğe yönelik umut ve amaç taşır. İdealleri ve büyük anlatısı vardır. Akılcılık hakimdir. Evrensel olana ulaşmayı hedefler, evrensel olanı yerel olanın önüne koyar.			'Yarın yok bugün var'...Büyük anlatı yerine küçük anlatılar gelir. İdealler ve tarihselci anlayış reddedilir. Her unsur artık bütün içinde değil kendi kimliği özelinde değerlendirilir.	Farklılık istikrarsızlaştırılır. İkici karşıtlıklar arasındaki asimetri bozulur ilişkiselliğe dönüştürülür.
TOPLUM	Sanayi Toplumudur. Sömürgeleşme hakimdir. İnsan teknolojik icatlar ile her şeyi yapabilir algısı gelişir. Doğa üzerindeki hakimiyeti artar.	Tüketimin kökleri atılır. Ekonomik kriz savaş ekonomisinin yükselişinde etkili olur. Sömürgecilik anlayışı biter.	 Yaşam tüketime ve kapitalizme bağlı inşa edilir. -Banliyö kimiği tanımlanır. Pop kültürü yükselir. Soğuk Savaş dönemi başlar - III. Dünya ülkesi tanımı ile yeni sömürgecilik başlar. - Vietnam Savaşı başlar.	Hippi hareketi Protest gruplar Çevreci gruplar Hedonizm hakimdir Yeni toplum (kapitalist, çok uluslu, tüketim toplumu, alışverişkolik toplum, medya toplumu). Televizyon, reklam ve medya sayesinde bir iletişim ağı oluşturarak tüketimin yeni türleri olan moda ve stil değişimleri piyasaya sürülür.	İletişim artarak çoğalır. World Wide Web (w.w.w) ile ağ sistemi kurulur. İnsanlar sanal ortamda 'gerçekte' olmadıkları ama olmak istedikleri sanal kimlikler üretir. Sanal hisler ve duyular gelişir. Bütün dünya her olayı aynı anda görür ve yaşar. Kablosuz dönem başlar. İnsanın mikro ve makro ölçekteki hakimiyeti: Genom Projesi
	Hakim Sınıf Burjuva				
EKONOMİ ÜRETİM	**Üretim temelleri atılır.**	**FORDİST DÖNEM:** Seri üretime geçilir **KAPİTALİZM**		**POST FORDİST DÖNEM: global ve esnek üretime geçiş KAPİTALİZM**	
TEKNOLOJİ	**MEKANİK: Buhar ve su gücü**	**MEKANİK: Elektrik ve elektronik**		**DİJİTAL TEKNOLOJİ(programlanabilir makineler) BİLGİ ÇAĞI-YÜKSEK TEKNOLOJİ**	**BİLİŞİM TEKNOLOJİSİ** (Mekanik ve bilişim teknolojisinin beraberliği/Cyborpyhysicalsystems)
HAKIM YAPI	**İKİCİ YAPI(DUALİZM)** Akıl/beden, insan/doğa, erkek/kadın, özne/nesne			**ÇOĞULCU YAKLAŞIM(PLURALİZM)**	**MONİST** Her şeyin bir yerden geldiğini savunur.
DÜZEN	**DÜNYA DÜZEN İÇİNDEDİR-ÇİZGİSEL İLERLER**			**KAOS**	**KAOSTAN DÜZENE DÜZENDEN KAOSA**
İKTİDAR	**GÖRÜNMEZ İKTİDAR-GÖRÜNÜR BEDEN** Tipolojiler üzerinden kontrol makineleri (analiz etme-analizleri ayırma-işaretleme) hastane, hapishane, fabrika, askeriye, okul ve diğer kurumlar) tanımlanır. **NAKLETME** Hakim fikrin bütün ötekilerin üzerine yazma sürecidir. **beden** (organsız beden), **doğa** (hayvanların neslini tüketmek, orman tahribatı vs.)			**GÖRÜNMEZ İKTİDAR-GÖRÜNÜR BEDEN** Dönemin anti sötlemine rağmen devam eder. İmge imgeleyenin bakış açısı ve arzuları doğrultusunda belirlenir. Bu yüzden kadının erkek tarafından sunumu sabitlenmiş bir kimlik üzerinden gösterime girmektedir. Erkek ötekini sunar. Kadın sadece sunulandır. Lynn Hershman Leeson, Seduction, 1986	**İKTIDAR GÖRÜNMEZ** *Beden görünürlüğünü koruduğu gibi, sistemin yapısı itibariyle bedenin görünmez olma potansiyeli de mevcuttur.*
ÖZNE	**MODERN ÖZNE** Sanayi Devriminin temellerini attığı yeni dünyada Aydınlanma Felsefesi, ulus devlet anlayışı ve kapitalist sanayileşme çerçevesinde gelişen modernizm ile **modern özne** tanımlanmıştır. Modern özneyi hakim sınıfın burjuvazi olduğu yarışmacı kapitalizm içinde inşa edilen özne oluşturur.	**Modern öznenin temsili sıradanlaşır.** Andy Warholl Marilyn Monroe		**ÖZNE YERİNDEN EDİLİR** *'Merkezde ne tanrı ne de insan.'* **Derrida:** Öznenin kurulan bir şey olduğunu ve sadece eylemin başlatıcısı olduğunu savunarak özne yerinden edilir. Aklın ve var oluşun merkez noktası özne değildir. **Foucault:** Ruh bedenin hapishanesidir. Öznenin tarihsel süreç içerisinde kurulmasına dikkat çeker. İktidar öznenin kendisidir. Bedenin iktidar tarafından kontrolüne vurgu yapar. Beden iktidar ile maddileşir (Görünen beden-görünmez iktidar). **Deleuze:** Göçebe özne tanımlar. Göçebe özne, şizofreniktir. Böylece kimlik politikaları ile oluşturulan özne yerinden edilir. Psikanalizi reddedilir.	**GEÇİCİ ÖZNE** Yaşam merkezli cisimleşmiş öznedir. Geçici özne başkalarından kaynaklı bir çeşitliliğe sahiptir ve diğer unsurlarla karşılıklı bulaşıcı/viral ilişkisel bağlantılar ile çevrilidir. Sadece insan-özne değil insan dışındaki canlı cansız varlıkları (hayvan, bitki, teknoloji vs.) devreye sokar. Birey-özne durumu reddedilir. Performatif bir özne tanımlanır. Psikanalizin bölünmüş özne yaklaşımdan olumlayıcı bir bakış sağlar. Böylece öznenin oluşumundaki tarihsel ve kültürel kodların değişken yapısının ve bileşenlerinin çözümlenmesini içerir. İlişkisel ve kapsayıcı bir evrensellik vurgusu taşır. Dil bilimsel yaklaşımlar ya da yapıbozum üzerinde işlemez.
ÖTEKİ	**BEDEN** HAKİM-EGEMEN YAPI DIŞINDA KALAN HER UNSUR ÖTEKİDİR.			**ÖTEKİNİN YÜKSELİŞİ** Derrida; özneye ait kavramların (işaretleyene ait) rehabilitasyonu üzerine düşünmek yerine birini birinin yerine koymadan her şeyi tümden farklı düşünmek gerekliliğinden bahseder. Taraftarları ikincil olanı araştırır. Foucault'a göre; Tek kültür tahakküm yapısını sunar. Bu nedenle süreksizlik ve ayrı türler öne çıkar. Deleuze: Öteki tanımı yapmak yerine, rizom (kök-sap), göçebe, pragmatik, mikro-politika ve çokluk gibi yeni kavramlar ile anti metodolojiler geliştirir. Marc Ngui, *Rizomun yapısı*	**ÖTEKİ İSTİKRARSIZLAŞTIRILIR** Dünyanın parçası olma düşüncesi hakimdir. Farklılık yerine ilişkisellik vurgusu yapılır. Canlı ve cansız birliktelikleri gibi yeni akrabalıklar tanımlar.
BEDEN	**ORGANİZMA** Organizma yaklaşımıyla organlar hiyerarşik bir araya geliş ile bedeni tanımlarlar ve aynı hiyerarşi bedeni öteki olarak alta koyarak sömürüsünü de olağan hale getirir. Organsız bedenin tam tersidir. Organizma organsız beden üzerinde bir katman, örgütlü toplanmaların, çökelmelerin ve katlanmaların ortaya çıktığı bir katılaşmadır. **BEDENSİZ ORGAN** Organ alet gibi bedenden bağımsız bir düzen oluşturur. Organ alınıp satılabilir bir metaya dönüşür. Ötekinin üzerine nakledilendir. Ancak bedenin parçalanması ölüm ile yaşam arasında olma hali açısından potansiyel taşır. **MAKİNA BEDEN** Kartezyen görüşten gelen mekanizmacı anlayış ile şekillenir. Henry Ford üretim bandında; fabrikada çalışan işçi bu üretim bandının bir parçasıdır. Düzeni, standardizasyonu, itaat etmeyi, kontrolü temsil eder.	 Sterlac, *Üçüncü kulak*	**Bedenin Deneyimselliği** Fenomenoloji ile bedenin arada olma haline dönüşür. Hem nesne hem özne durumu: Performatif, deneyimsel özellik kazanır.	**ORGANSIZ BEDEN** Deleuze tarafından, ilişkiselliğe imkan veren, kimliksiz, çoklu yüzey ve katmanlardan oluşan beden tanımı getirilir. Deleuze bedeni çoklu bir yüzey ve katlanan bir deri olarak tanımlar. Aslında organsız beden bedenlerden boşaltılmış bir beden değil, bir organ olarak hizmet etme durumunun üzerinde olma halidir. Organsız beden sıfır-başlangıç noktasını temsil eder. Tamamlanmış, büyümüş organ yerini, polimorfizm ve metamorfoz yetisine sahip, tamamlanmamış organ, kavramına bırakır. Organizmanın öncesindeki durumdur. Böylece iç dışa dönüşebilir, diğer bir değişle dış ve iç birbirine geçebilir, değiştirilebilir, katlanabilir ve açılabilir. Marc Ngui, *Sıfır noktası-organsız beden*	**SİBORG BEDEN** İlk terim **robot** köleye, fabrika çalışanına, üretim bandına karşılık gelmektedir. İkinci terim ise **siborg**dur. Siborg sibernetik organizmanın kısaltılmış halidir. Melez bir birleşim halini bir yaşam formunu temsil eder. Sadece insanlar ile değil, aynı zamanda insan olmayan aktörler, özneler (hayvan, bitki, hücre, bakteri, kısaca dünya üzerinde ne varsa) kurulacak ilişkiyi savunur Sınırların kalktığı bir var oluş halidir. Sterlac, *Üçüncü kol*	BEDENİN SINIRLARINI KAYBETMESİ Bu süreçlerin sonucunda yeniden bir beden oluşacak, böylece yeni yerleşim siborglar için olmayacaktır. Oluşacak beden yarı insan, yarı sentez, kısmen mutant varlıkların bedeni olacaktır. Aynı zamanda beden çevre, sosyal çevre ve yüzeylerin bir parçası olunacaktır.. Bu yüzeyler dünyayla bir araya geldiğimiz birlikteliklerin ve ilişkilerin kurulduğu yerler olacaktır. Beden dış dünya ile ilişkisi ***parazit yaşama*** benzer bir şekilde evrilecektir. ***Mekan bedenleşecek, beden de mekanlaşacaktır.***
MEKAN	HİYERAŞİ-TAKİP-DÜZEN-STANDART-MEKANİZMA-ALET(PROTEZCİ ANLAYIŞ)			GÖÇEBELİK-AKIŞKAN-İLİŞKİSELLİK-BAŞKALAŞIM	MEKANİZMA-BÜTÜNLÜK-MELEZLİK PARÇA YA DA YÜZEY OLMA PERFORMATİF OLMA

BAĞLANTI-MELEZ VARYASYONLAR
RASTLANTISALLIK-BELİRSİZLİK
DENEYSELLİK

TARİHSEL SÜREÇTE BEDEN-MEKAN OKUMASI

Organizma, Makina Beden, Bedensiz Organ
Performatif Beden
Organsız Beden
Siborg Beden

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : SEMİN ERKENEZ

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.10.1981/Kahramanmaraş

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : seminerkenez@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Mimari Tasarım	İstanbul Teknik Üniversitesi	2009
Lisans	Mimarlık	Yıldız Teknik Üniversitesi	2006
Lise	Fen	Çukurova Elek. Anad. Lis.	1999

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	**Firma/Kurum**	**Görevi**
2012 - ...	Yıldız Teknik Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2011 - 2012	Mustafa Kemal Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2010 - 2011	ARIMA-ERE MİMARLIK	Mimar
2006 - 2010	ESUL İNŞ. LTD. ŞTİ.	Mimar

YAYINLARI

Makale

1. Erkenez, S., Ciravoğlu, A., (2016) Mekanın Bedenleşmesi: Elizabeth Diller ve Ricardo Scofidio'nun İşleri, *MİMARAN*, (Basım Aşamasında)

2. Erkenez, S., Ciravoğlu, A., (2015) Beden, Doğa ve Mekânda Tahakküm Yapılarını Kırmak, *MİMAR.İST*, Sayı 53, sf:73-80, Mayıs, (INDEX-DAAI)

Bildiri

1. Çiftçi, A., Ciravoğlu, A., Taştan, H., Mızrak B., Erkenez, S., Erinsel Ö., D., "*The Reuse of Industrial Heritage: The Case of Kurt Tile Factory in Tuzla, Istanbul*", Rehabend (2016)-Construction Pathology, Rehabilitation Technology and Heritage Management, pp.2082-2089, 24-27 May 2016, University of Cantabria, Burgos, Spain. ISBN: 978-84-608-7941-1

2. Vıolano, A., Cıravoğlu, A., Erkenez, S., Montanıero, V., Verde,F.,(2015), '*Biomaterials: The Synthetic Biology Applied To Architecture'*, Le Vie Dej. Mercanti: Heritage and Technolgy-Mind Knowledge Exprience, pp.1930-1939 Capri11-13 June (INDEX: ISI Web of Science)

3. Erkenez, S. Ciravoğlu, A.,(2014), '*The Only Way Out: Introducing A Gender Perspective For Sustainability*,' World Sustainable Building, pp. 100-111, Barcelona, 28-30 October ISBN: 978-84-697-1815-5

4. Mızrak, B., Erkenez, S.,(2014), Sustainable Living and Building Indicators in Old Agirnas and Their Interpretations for New Practice and Research, *Eco-Architecture V: Harmonisation between Architecture and Nature*, Ed: C.A. Brebbia, R. Pulselli, WIT Press, UK, Vol.142, pp 161-172 DOI: 10.2495/ARC140151

Kitap Bölümü

1. Erkenez, S., Ciravoğlu, A., (2016) Bedende ve Mekanda Geçişlilik: Deneysellik Üzerine, *Transition* (KTÜ Atölye Kitabı-Basım Aşamasında)

Proje

1. Erkenez, S., 2010 Kahramanmaraş Kız Meslek Lisesi Mimari Projesi